

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

IŞKNÂME, TİRÂŞNÂME, RİSÂLE-İ ÂFÂK U ENFUS
(METİN- ÇEVİRİ -İNCELEME)

Mürşide TOPCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yard. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER

KONYA - 2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mürşide TOPCU

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Mürşide TOPCU tarafından hazırlanan İşknâme, Tırâşnâme, Risâle-i Âfâk u Enfus (Metin- Çeviri - İnceleme) başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. A. Kazım ÜRÜN	Başkan	İmza
Doç. Dr. Yusuf ÖZ	Üye	İmza
Yrd. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER	Üye	İmza

ÖNSÖZ

İşknâme, *Tırâşnâme* ve *Risâle-i Âfâk u Enfus* adlı bu üç eserin aşağıda belirtileceği üzere farklı kütüphanelerde birçok yazması vardır. Bu yazmalarda bu üç eser için de müellifleri konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Buna göre anılan eserler çoğunlukta Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'ye atfedilmekle birlikte XVI. yüzyıl Mevlevî şairlerinden Muğlalı İbrâhîm Şâhidî Dede'ye (öl.1550) ait olduğu son dönem kaynaklarında açıklığa kavuşturulmuştur.¹

Muğlalı İbrâhîm Şâhidî Dede yazdığı Türkçe ya da Farsça eserlerini, Mevlevîliğin tanınması ve geniş kitleler tarafından anlaşılmasını sağlamak amacıyla meydana getirmiştir. Özellikle *Tuhfe-i Şâhidî*, *Gülşen-i Tevhîd* ve *Gülşen-i Esrâr* isimli üç eseri döneminin yani XVI. yüzyıl edebiyatına büyük katkıda bulunmuş ve en çok bahsedilen Mevlevî şairlerinden biri olmuştur.

Üzerinde çalıştığımız *İşknâme*, *Tırâşnâme* ve *Risâle-i Âfâk u Enfus* adlı eserleri de genel olarak tasavvufî bir yapıya haizdir. Yine bu üç küçük eserinde de İbrâhîm Şâhidî Dede'nin amacı değişmez ve Mevlevîliğin anlaşılması için elinden geleni yapar.

Çalışmamıza konu olan Farsça bu üç eserin Türkiye'nin değişik kütüphanelerinde bulunan bütün nüshalarının dijital kopyalarını topladık. *İşknâme* adlı yazma eser nüshalarının çoğunluğu İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Koleksiyonlar içerisinde olmak üzere, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, Ankara Millî Kütüphane'de, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde tespit edildi.

İşknâme adlı eser “Fâ'ilâtün, Mefâ'ilün, Fa'lün” vezin kalıbında yazılmış Farsça, manzum bir eserdir. İlahi aşkı ve ilahi aşkın tüm özelliklerini anlatan *İşknâme* doksan dört beyitten oluşan küçük bir eserdir.

Tırâşnâme nüshalarının çoğunluğunun İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki koleksiyonların içinde kayıtlı olduğunu gördük. Bu

¹ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1983, s. 140; Şimşekler, Nuri, *Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrârı Tenkitli Metin- Tahlil*, Selçuk Üniversitesi, 177+154 s., Konya, 1998

koleksiyonlardan başka *Tırâşnâme*'nin nüshalarına Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Ankara Millî Kütüphane'de, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunduğunu tespit ettik.

Tırâşnâme adlı eser “Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün” vezninde yazılmış olup 75 beyitten oluşur. Eser konu bakımından Mevlevîlikteki (?) tırâş adabını ihtiva eder.² Tırâş ise saç, kaş, sakal ve bıyığın kesilmesi yani ustura ile tırâş edilmesidir. Buna çehâr-darb olmak denir.³ Eserin çehâr-darb'ı konu alması müellifi konusunda da Şâhidî'nin adını çağırıştırır. Çünkü biliyoruz ki Şâhidî “Şeyhim” dediği Dîvâne Mehmed Çelebi'ye tabi olduktan sonra onun yolunda tırâş (çehâr-darb) olmuştur.

Risâle-i Âfâk u Enfus adlı eserin nüshalarını Süleymaniye Kütüphanesi'nin birçok koleksiyonunda, Ankara Millî Kütüphane'de, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde ve Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde tespit edilmiş ve bu nüshaların dijital kopyaları toplanmıştır.

Risâle-i Âfâk u Enfus adlı eseri Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün” vezninde yazılmıştır. Konusunu insanın kâinattaki varlığından alır ve 74 beyitten oluşur.

Çalışmamızın I. Bölümünde *Işknâme* adlı eserin nüshaları ve nüsha tavsifi yapılmıştır. Müellifi hakkında verdiğimiz bilginin ardından eserimizin imlâ özellikleri çıkartılmıştır. Dili, üslubu ve konusu araştırıldıktan sonra bir metin hazırlayıp tercümesi yapılmıştır. *Işknâme* üzerinde yaptığımız bu çalışmaların aynını diğer iki eserimiz *Tırâşnâme* ve *Risâle-i Âfâk u Enfus* üzerinde de gerçekleştirilmiştir.

Gayemiz Türkiye'deki kütüphanelerden topladığımız bu üç el yazması eser hakkında, kabiliyetimiz mukabilinde yaptığımız tetkiklerden sonra metin, inceleme ve tercümelerini yaparak bu üç eserin adının duyulması ve içeriğinin anlaşılması konusunda küçük de olsa bir adım atabilmektir.

Bu vesile ile bugün bizlere yüzyıllara meydan okuyarak ayakta kalmayı beceren, mükemmel zevkleri ile dünya medeniyetine sayısız muhteşem eserleri sunanları, sanatın her dalında olduğu gibi paha biçilemez el yazması eserleri

² Şimşekler, Nuri, *age.*, s. 51

³ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 109

yazanları, sanatı ve sanatçıları bu güzel eserleri vermeye sevk edenleri ve destekleyenleri rahmetle anıyorum.

Bize bu küçük çalışmamızda yardımlarını ve sabrını hiç esirgemeyen değerli Tez Danışmanım Yard. Doç. Dr. Nuri Şimşekler Hocama, çalışmamın çeşitli aşamalarında yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Yusuf Öz ve Yard. Doç. Dr. İbrahim Kunt Hocalarıma, ayrıca Uzm. Arzu Yılmaz'a teşekkürü bir borç bilirim. Desteğini hiçbir zaman üzerimden çekmeyen Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürü Sayın Bekir Şahin Bey'e ve Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi Müzehhip Ali Fuat Baysal Hocama, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Cilt Servisi çalışanlarından Ayşe Karabulut'a şükranlarımı sunuyorum.

Nüshalara ulaşmamız konusunda gösterdiği yardımlarından dolayı Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Vekili Sayın Emir Eş Bey'e, nüshaların cilt ve kâğıt yapısını değerlendirme aşamasında gösterdiği yardımlardan dolayı Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinden Sayın Gürcan Mavili Hocama ve Süleymaniye Kütüphanesi Cilt Servisinde görevli arkadaşım Sayın Gazi Sönmez Bey'e teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmalarım sırasında yardım ve desteğini hiçbir zaman üzerimden çekmeyen çok değerli arkadaşım Kütüphaneci Nurcan Sevensoy'a sonsuz teşekkürü bir borç biliyor ve bundan sonra da yardımlarını esirgememelerini diliyorum.

Konya, Mayıs, 2009

Mürşide TOPCU

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mürşide TOPCU	Numarası 064209021002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Fars Dili Ve Edebiyatı Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER	
Tezin Adı		İşknâme, Tırâşnâme, Risâle-i Âfâk u Enfus (Metin-Çeviri - İnceleme)	

ÖZET

İşknâme, Tırâşnâme, Risâle-i Âfâk u Enfus (Metin- Çeviri - İnceleme)

Yazdığı manzum eserlerle Mevlâna ve Mevlevîliğin daha iyi anlaşılması için çaba gösteren Muğlalı Şâhidî İbrâhîm Dede'nin üzerinde çalıştığımız Farsça *İşknâme*, *Tırâşnâme*, *Risâle-i Âfâk u Enfus* adlı manzum eserleri kendisinin fazla bilinmeyen eserlerindendir.

Bu eserlerin, nüshalarının çoğunluğu Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesindeki Koleksiyonlar içerisinde olmak üzere, Konya B. Y. E. K. , Millî Kütüphanede, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesinde, Beyazıt Devlet Kütüphanesinde, Kütahya Tavşanlı Z. İ. H. Kütüphanesindedir.

XVI. yüzyılda yurdun en ücra köşelerine kadar ulaşan Mevlevîlik en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Özellikle Dîvâne Mehmed Çelebi, Şâhidî ve diğer müridlerin Mevlevîliği halka tanıtmaya çabaları boşa çıkmamış ve Mevlevîlik Osmanlı Sultanlarının maddi - mânevî desteği ile bu yüz yılda hızla yayılmıştır.

94 beyitlik *İşknâme* adlı eser ilâhî aşkı ve ilâhî aşkın tüm özelliklerini konu edinmiştir. Aşkın vasfını ve inceliklerini anlatmak için ayetlerden faydalanılmış ve bu ayetlerden yola çıkılarak aşk açıklanmaya çalışılmıştır. Şâhidî aşk ile beraber peygamberlerden ve tasavvuf büyüklerinden söz ederek aşkın her şeyin kaynağı

olduğunu anlatır. Allah'ın isim ve sıfatlarından bahsederken yaratılmış olan her şeyin ve yeryüzünün aşk için yaratılmış olduğunu söyler.

Şâhidî İbrâhîm Muğlavî'nin *Tırâşnâme* adlı eseri de *Işknâme* adlı eseri gibi mesnevî tarzında yazılmış bir eserdir. Bu 75 beyitlik Farsça mesnevî Şâhidî'nin Mevlevîlikteki tırâş adabını (?) konu aldığı manzum bir çalışmasıdır. Çehâr-darb adabının inceliklerini anlattığı bu risâlesinde her bir darbin ne anlama geldiğini sırasıyla açıklar.

Tasavvufî bir eser niteliğindeki *Âfâk u Enfus'un* toplam beyit sayısı 74 tür. Şâhidî'nin insanın kâinattaki yerini ve duruşunu konu aldığı *Âfâk u Enfus* adlı tasavvufî risalesinde konuyu işleyişinde bir akıcılık yoktur. İnsanı beden ve ruhen mümkün olduğu kadar irdelemeye gayret eder. Evrende var olan her şeyin insanda bir yansıması mutlaka vardır. Beden, ruh ve kalbin ancak bu yansıma ile bir anlam kazanacağını tasavvufî bilgilerini kullanarak açıklamaya çalışır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mürşide TOPCU	Numarası 064209021002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Doğu Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Fars Dili Ve Edebiyatı Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yard. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER	
Tezin İngilizce Adı		Ishknâma, Tırâshnâma, Resâla-e Âfâk u Anfus (Text-Translation-Analysis)	

SUMMARY

Ishknâma, Tırâshnâma, Resâla-e Âfâk u Anfus (Text-Translation-Analysis)

Shâhidî İbrahim Dede from Muğla, made an effort to introduce Mawlânâ and Mawlawiyya, wrote Ishknâma, Tırâshnâma, Resâla-e Âfâk u Anfus in Persian and these books are not known well.

Copies of these books can be found at between collections of Süleymaniye Handwritten Work Library and Konya B.Y.E.K, National Library, Mawlânâ Museum Specialism Library, Beyazid State Library, Kütahya Tavşanlı Z.İ.H Library.

Mawlawiyya has reached to the remotest corners of Turkey in 16th century and that time was the heyday of Mawlawiyya. Especially, Dîwâna Mahmad Chalabi, Shâhidî and other apostles made an effort to introduce Mawlawiyya to people. Ottoman Sultans also supported Mawlawiyya as spiritual and material in 16th century.

Ishknâma is 94 verses and main subject of Ishknâma is godlike love and all features of godlike love. It has Mathnawi form and writer of Ishknâma used the verses of Koran to explain the godlike loves's charecter and nicety.

Shâhidî Dede speaks about prophets, sufism and love on his this Mathnawi and he explains that love is source of everything. While Shâhidî Dede speaks about the

names and attributes of the God, he says that everthing which was created by the God and earth was created for love.

Tırâshnâma written by Shâhidî İbrahim Muğlavi, is also Mathnawi style like Ishknâma It consists of 75 verses in French language. It gives information about shave customs (?). Accuracy of Cehar-darb customs and mean of each darbs was explained in this dissertation by Shâhidî.

Resâla-e Âfâk u Anfus consists of 74 verses and it is also sufistic. Shâhidî explains place and carriage of human in cosmos in Resâla-e Âfâk u Anfus which is sufistic dissertation. He explicates the human as animo et corpore. He tries to assimilate organs to entities in cosmos. Everthing in cosmos has a reflection on human body and Shâhidî uses his sufistic intelligence and says; body, soul and heart takes meaning with this reflection.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Bilimsel Etik Sayfası.....	ii
Tez Kabul Formu	iii
Önsöz	iv
Özet.....	vii
Summary	ix
GİRİŞ	1
MEVLÂNA, MEVLEVÎLİK, XVI. YÜZYILDA MEVLEVÎLİĞİN DURUMU VE ŞÂHİDÎ İBRÂHÎM DEDE	

BİRİNCİ BÖLÜM

I. 1. A. İŞKNÂME	13
I. 1. A. a. Nüshaları ve Nüsha Tavsifi	14
I. 1. A. b. İmlâ Özellikleri	19
I. 1. A. c. Dili, Üslubu ve Konusu	27
I. 1. B. a. Hazırladığımız Metnin İmlâ Özellikleri	28
I. 1. B. b. Kullanılan Nüshalardan Örnekler.....	30
I. 1. B. c. Eserin Metni	48
I. 1. C. Eserin Çevirisi	58

İKİNCİ BÖLÜM

II. 1. A. TİRÂŞNÂME	63
II. 1. A. a. Nüshaları ve Nüsha Tavsifi	64
II. 1. A. b. İmlâ Özellikleri	68
II. 1. A. c. Dili, Üslubu ve Konusu	77
II. 1. B. a. Hazırladığımız Metnin İmlâ Özellikleri	78

II. 1. B. b. Kullanılan Nüshalardan Örnekler	80
II. 1. B. c. Eserin Metni	95
II. 1. C. Eserin Çevirisi	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. 1. A. RİSÂLE-İ ÂFÂK U ENFUS.....	107
III. 1. A. a. Nüshaları ve Nüsha Tavsifi.....	108
III. 1. A. b. İmlâ Özellikleri.....	112
III. 1. A. c. Dili, Üslubu ve Konusu.....	120
III. 1. B. a. Hazırladığımız Metnin İmlâ Özellikleri.....	121
III. 1. B. b. Kullanılan Nüshalardan Örnekler	122
III. 1. B. c. Eserin Metni.....	138
III. 1. C. Eserin Çevirisi.....	146
Sonuç.....	151
Bibliyografya	152
Özgeçmiş.....	155

GİRİŞ

MEVLÂNA, MEVLEVÎLİK, XVI. YÜZYILDA MEVLEVÎLİĞİN DURUMU VE ŞÂHİDÎ İBRÂHÎM DEDE

Mevlâna'nın Hayatı ve Fikirleri

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî 30 Eylül 1207 tarihinde Belh'de dünyaya gelmiştir. Babası Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled, Belh'te tanınmış bir âlim idi.⁴ Bahâeddîn Veled, üç yüz arkadaşı ile birlikte Belh'ten ayrılır (1212) ve Bağdat, Şam, Halep yoluyla Erzincan'a, oradan Karaman'a, Karaman'da yedi yıl kaldıktan sonra Sultân Alâeddîn Keykûbât'ın daveti üzerine ailesi ile birlikte Konya'ya gelir. Böylece Mevlâna 1228 yılı Mayıs ayının ilk günlerinde, 20–21 yaşlarında bir genç olarak Konya'ya ayak basmış olur.

Sultan Alâeddîn Keykûbât ve emirleri tarafından Bahâeddîn Veled ve ailesi büyük alakayla karşılanırlar. Ailenin reisi Sultanül Ülema diye lâkap verilen Bahâeddîn Veled 85 yaşında, 24.2.1231 yılında vefat eder.⁵ Genç Mevlâna'dan âlim, müderris ve müftü babasının yerini alması istenir. Babasının müridlerinden olan Seyyid Burhâneddîn Konya'ya gelince dokuz yıl Mevlâna'nın tasavvufî talim ve terbiyesi ile meşgul olur.

26 Kasım 1244 tarihinde⁶ Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya gelişi ile hayatının akışı değişen ve manâ âlemine dalan Mevlâna, Şems'in 5 Aralık 1247 günü ikinci kayboluşundan sonra iki kez Şam'a giderek onu arar ve sonunda ümidini keserek Konya'ya geri döner.⁷

Mevlâna'nın en iyi biyograflarından Bedüzzaman Furûzanfer'in dediği gibi, Şems-i Tebrîzî yalnızca coşkun ırmağın önündeki seddi yıkmış ve ona kendi kalenderâne tasavvuf telakkisini eklemiştir.⁸ Manevî alanda sürekli ilerlemeyi

⁴ B. Furûzanfer, Mevlâna Celâleddin, çvr. F.N. Uzluk, M.E.B., İstanbul, 1963, s. 4

⁵ B. Furûzanfer, Mevlâna Celâleddin, çvr. F.N. Uzluk, M.E.B., İstanbul, 1963, s. 9

⁶ Gölpınarlı, Abdülbâki, "Mevlânâ Şems-i Tebrizî ile Altmışiki Yaşında Buluştu", *Şarkiyât Mecmuası*, III, 159, İstanbul, 1959

⁷ Sultân Veled, *İbtidânâme*, çvr. Abdülbâki Gölpınarlı, Altınarı Ofset, Ankara, 1976, s. 71–77

⁸ Ocak, Ahmet Yaşar, "Bir XIII. Yüzyıl Mutasavvıfı ve Sûfisi Olarak Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", 4. *Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, Konya, 1991, s. 139

arzulayan ve bunun için manâ adamlarının peşinde olan Mevlâna, nihayet aradığını bu büyük ârifte bulmuştu. Artık sadece onunla hemhal oluyor, başkasıyla görüşmüyordu.⁹

Fakat Şems'in nâ-malûm akıbeti ile ondan ayrılan Mevlâna bir kenara çekilip, şiir, semâ, manevî irşâdla vaktini geçirir, eskisi gibi halkın içine karışmaz; vaaz vermez, medresedeki eğitim ve öğretimine devam etmez.¹⁰

Sultan Veled bu olay karşısında babasının sürekli müzik dinlediğini ve semâ ayini yaptığını, gece gündüz hiç istirahat etmediğini söyler. Müftü iken şâir olmuş, zâhid iken vecdle dolmuştur. Üzüntüsünün şiddetinden raks ederek zikir yapmaya yönelmiş ve şiir söylemiştir.¹¹

Vaktini bu şekilde geçirdiği dönemlerinde Tirmizî'nin meclislerinden tanıdığı ve sarraflıkla uğraştığı için 'Zerkûb' diye anılan Selâhaddin Feridûn'u çevresindekilerin hilafına rağmen Şems'in yerine 1249 yılında halife yapar. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, ileriki zamanlarda kayınpederi olacak Selâhaddin'e *İbtidânâme* adlı eserinde bir bölüm ayırarak¹² bu bağlanma olayından bahseder.

Mevlâna'nın hayatının büyük bir bölümünü Anadolu Selçuklu Devletinin başkenti olan Konya'da geçirmesi, halk ve devlet adamlarının üzerinde oluşturduğu etki sebebiyle dönemindeki tarihi ve siyasi olaylar üzerinde de adının sık sık anılmasına sebep olmuştur.

Büyük Türk – İslâm mütefekkir ve mutasavvıfı Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'de herşeyin merkezi insandır. İnsanı, insan-ı kâmil yapacak bütün davranış ve düşünceleri ile Mevlâna Allah'a ulaşmak ister. Allah aşkını sevgilerin en büyüğü ve en yücesi olarak kabul eden Mevlâna'da İnsan sevgisi, ilâhi sevginin sonucu ve vazgeçilmez bir şartıdır. Din, dil, ırk, renk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin insanı sevmeyi, Allah'a ulaşmanın ve ilâhî aşkı tatmanın vazgeçilmezi olarak görür. Allah,

⁹ Şafak, Yakup, "Hz. Mevlânâ ve Çevresindeki Bazı Önemli Şahsiyetler", *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, Konya, 2000, s. 33

¹⁰ Şimşekler, Nuri, "Hz. Mevlâna ve Selâhaddin-i Zerkûb", *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, s. 41

¹¹ Hilmi, Mahmut, "Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî", *4. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Konya, 1991, s. 147

¹² Sultan Veled, *age.*, s. 79–152

bütün âlemin, bütün varlıkların yaratıcısıdır. O'nu seven, yarattığı farklı din, dil, renk ve cinsten insanları da sevmelidir.

İnsanlara sevgiyle yaklaşmak, onları kendi özünden haberdar edip doğru yola sevk etmek Mevlâna'nın en büyük özelliklerindendir. Ona göre insan, varlığının şuuruna erebildiği, kendini aşabildiği nispetle insandır. Bunun temel şartı da önce özünü iyice tanımasıdır. Kendinde hak olarak, normal ve tabii gördüğü hususları, başkalarında da aynen kabul etmesidir.¹³

O, büyük bir âlim, bir veli olduğu halde çok alçak gönüllü idi. Büyük küçük herkese mevkisine bakmaksızın, tevazu ile muamele ederdi. Mevlâna'nın yaşayışında kibir, gurur, kendini beğenmişlik asla görülmezdi.¹⁴ Toplumda konuşurken, insanı yücelten insanlık sevgisini ele almış, sevgiyi her şeyden üstün tutmuş, hudutsuz bir hoşgörülülükle iyiliği, sabrı, hazımlı olmayı öğütleyerek, şiddet ve öfkeye esir olmamayı, merhamet etmeyi ve affetmeyi konuşmaları arasında söylemiştir.¹⁵

Her hangi bir milleti değil bütün insanlığı sevgi güneşi altında toplamayı amaç edinen büyük mutasavvıf Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî 17 Aralık 1273'te vefat etmiştir.

Bilgin, ârif ve şair Mevlâna, bireyin ve toplumun olgunlaşıp gelişmesi için oluşturduğu ikna edici görüşleriyle ve yorumlarıyla XXI. asırda hâlâ insanlığın sorunlarına çözümler sunmaya devam etmektedir.¹⁶

Mevlevîliğin Kuruluş Aşaması

Mevlevîlik tarihinde, Mevlâna'nın çocukları arasında şöhret, en büyük oğlu Sultan Veled'e nasip olmuştur. Diğerleri meşhur olamamışlardır. Muhammed diye adlandırılmışsa da Sultan Veled unvanı ile tanındı.

Naklî bilimlerle kendini süsledikten sonra bütün hayatını tasavvuf şeyhlerinin hizmetinde, ilâhî marifetlerin yayılmasında, babasının makamlarının anılmasında, ders okutmakla sarf etmiştir.¹⁷

¹³ Savi, Saime İnal, "Mevlâna ve Barış", 9. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğ), Konya, 1998, s. 45

¹⁴ Can, Şefik, "Hz. Mevlânâ'nın Sûreti ve Sîreti", 6. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğler), Konya, 1993, s. 41

¹⁵ Korucuoğlu, Nevin, "Mevlâna Celâlettin Rûmî", X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler I, Konya, 2002, s. 197

¹⁶ Karaismailoğlu, Adnan, "Mevlânâ'nın Hayatı", Aşk Ocağında Can Olmak, İstanbul, 2007, s. 13–25

Sultan Veled her hususta babasına uymuş, onun sözünden hiç dışarı çıkmamış, onun sevdiklerini ağırlamış, onun yolunda yürümüştür. Babasının tavsiyesiyle önce Şems'e uymuş, babası gibi ona bağlanmıştır.¹⁸ Şems'in şahadetinden sonra yine babasının sözüne uyup Selâhaddin'e tabi olmuştu.¹⁹

Büyük mutasavvıf, bilgin, ârif ve şair Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin vefat etmesinden sonra Sultan Veled babasının vasiyeti üzerine Çelebi Hüsameddin'e bağlandı. Olgun bir yaşta yani tam kırk yedi yaşında idi ve buna rağmen babasının vasiyetine uyarak hayatı boyunca Çelebi Hüsameddin'in yoluna tabi olmuş ve hiç ayrılmamıştır. Taki Çelebi Hüsameddin'in 11 yıl süren bu görevi 1248'de vefatıyla beraber son buluncaya kadar.

Mevlâna'nın soyuna mensup ilk yönetici olan Sultan Veled Mevlevîlik makamına geçer. Mevlevilerce tarikatın kurucusu sayılan Mehmed Bahâeddîn Sultan Veled, Mevlevîlik adına bütün tasarrufları eline geçirir ve manevî otoritesini hâkim kılar.²⁰

Mevlevîlik Sultan Veled döneminde (1284–1312) bir taraftan belli usullere oturtulurken, diğer taraftan da Anadolu toprakları üzerinde yavaş yavaş yayılmaya başlamıştır. Başta Ege Bölgesi olmak üzere Mevlevî zaviyeleri kuruluyor ve bu zaviyelerde Mevlâna'nın fikirleri semâ ve musiki ile anlatılmaya çalışılıyordu. Mevlevîlik tarihinin ilk kaynakları da yine bu dönemde yazılmıştır. Bunların ilki Sultan Veled'in *İbtidânâme*'si ve ikincisi de Sipehsâlâr'ın *Risâlesidir*.

Sultan Veled bütün güçlüğüne rağmen, büyük mürşidi ve müridleri arasındaki uzun mesafeyi kısaltmağa mürîdi mürşide eriştirmeye çalışmıştır.²¹

Sultan Veled tamamıyla bir hayat adamıdır. Heyecan ve aşk onda çok geri plandadır. Bütün eserleri ile hayatî vakalarından edindiğimiz intibaa göre o temkinli, mantıklı, kuvvetli ve her işini düşünerek yapan bir zattır. Zaten böyle olmasaydı bir teşkilatçı olamaz ve Mevlevîlik kurulamazdı.²²

¹⁷ Furûzanfer, B. , *Mevlâna Celâleddîn*, çev. Uzluk, F. N. , İstanbul, 1963, s. 231

¹⁸ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Celâleddîn*, İstanbul, 1985, s. 79

¹⁹ Gölpınarlı, Abdülbâki, *age.*, s. 105

²⁰ Işın, Ekrem, "Mevlevîliğin Tarihî Temelleri; Sultân Veled ve Çelebilik Makamı'nın Kuruluşu", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi Bildiriler*, Konya, 2004, s. 97

²¹ Önder, Mehmet, "Tarih Boyunca Mevlâna Soy - Fatih Sultan Mehmet Mevlâna'nın Altıncı Göbekten Torunudur", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi Bildiriler*, Konya, 2004, s. 71

²² Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 39

Sultan Veled Mevlevîlik makamını Mevlâna'nın fikirlerinin halkın her kesimi tarafından daha rahat anlaşılması ve yaygınlaşmasını sağlamak için kullanmıştır. Bunun içinde Mevlevîlik makamını sistemli bir hale getirmiştir.

Sultan Veled 712 / 1312 yılı Receb'inin onuncu cumartesi gecesi seksen altı yaşında vefat etmiştir.²³ Onun vefatıyla boşalan, esas ve kuralları büyük ölçüde oluşturulmuş Mevlevîlik makamına oğlu Ulu Ârif Çelebi (1272–1320) geçmiştir.²⁴ Ondan sonra ise yerine Şemseddin Âbid Çelebi geçmiştir. O devirde oluşturulan esas ve kurallar çok fazla bir değişikliğe uğramaksızın günümüze kadar gelmiştir.

Hüsamettin Çelebi haricinde Mevlevîlik makamına geçenlerin tamamı Mevlâna soyundan gelmektedir.

XVI. Yüzyılda Mevlevîliğin Konumu

XVI. yüzyılda yurdun en ücra köşelerine kadar ulaşan Mevlevîlik en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Özellikle Dîvâne Mehmed Çelebi, Şâhidî ve diğer müridlerin Mevlevîliği halka tanıtmaya çabaları boşa çıkmamış ve Mevlevîlik bu yüzyılda hızla yayılmıştır.

XVI. yüzyılda Mevlevîlerin maddi ve mânevî açıdan her zaman yanında olan Osmanlı Sultanları kendi dönemlerinde posta oturmuş Mevlevî Şeyhlerine büyük saygı göstermişlerdir. Mevlevîliğin gelişmesi için ellerinden geleni yapan Sultanlar Konya'ya uğradıklarında buradaki Mevlevî büyükleri ile görüşmüşlerdir.

Dönemin postnişinlerinden olan Cemâleddin Çelebi (ö.1509) 49 yıl postnişinlik etmiştir. Ölümünden sonra yerine ölmüş olan büyük oğlu Kadı Paşa (asıl adı Mehmet Paşa)'nın oğlu Hüsrev Çelebi posta oturmuştur.

Hüsrev Çelebi zamanında tahtta bulunan Yavuz Sultan Selim İran ve Mısır seferlerine giderken ve bu seferlerden dönerken ana yol üzerinde bulunan Konya'ya uğradı. Her defasında da Mevlâna Türbesi'ni ziyaret ederek onarımlar yaptırdı, dervişlere sadaka dağıttı. Bugün Mevlâna Türbesi ve Dergâhı avlusunda bulunan şadırvan Yavuz'un Konya'ya geldiği yıllarda yaptırılmıştır. Ayrıca Şems Türbesi yakınında da 1519 tarihli çeşmesi vardır.

²³ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 134

²⁴ Şimşekler, Nuri, "Mevlevîliğin Tarihi Seyri", *İnsanlığın Aynası*, Konya B.Şehir Bld. Yay. ,Konya, 2004, s. 145–165

Hüsrev Çelebi zamanında Kanuni Sultan Süleyman'ın da Mevlâna Türbesine büyük hizmetleri olmuştur. Kanuni Bağdat seferine giderken 1541 yılında Konya'ya uğramış ve türbeye bitişik semâhâne ile bir mescit yaptırmıştır.

Yavuz ve Kanuni gibi iki büyük padişahı gören Hüsrev Çelebi vakıf gelirleri sayesinde çok gösterişli bir hayat sürmüş, Konya ve Meram Bağlarında köşkler yaptırmıştır. Güler yüzlü, hoş sohbet ve aynı zamanda şair olan Şeyh Hüsrev Çelebi etrafındaki insanlar tarafından çok sevilmiştir. 62 yıl dergâhta şeyhlik etmiş olan Hüsrev Çelebi 1561'de vefat etmiştir.

Ferruh Çelebi 1561'de ölen babası Hüsrev Çelebi'nin yerine 42 yaşında dergâhın postnişini olmuştur ve o da tıpkı babası gibi zenginlik içinde bir hayat sürmüştür. Padişah nezdinde hatırı olan ve saygın bir yere sahip Ferruh Çelebi bazı şeriatçı ve Mevlevîliğe karşı çıkan ulemayı kızdırmış, aleyhinde söylentiler çıkmasına sebep olmuştur. Bunlardan biride Şeyhü'l-İslam Kemal Paşazade ve çevresindekilerdir. Bu söylentiler ve karalama politikaları sebebiyle dergâh yer yer kapanma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Padişah emriyle Konya şeyhliğinden alınmış ve İstanbul'a sürgüne gönderilmiştir. Son 18 yılı sürgünde toplam 30 yıl postnişinlik yapan Ferruh Çelebi 1591 yılında ölmüş ve yerine büyük oğlu Bostan Çelebi posta oturmuştur.²⁵

XVI. yüzyıl Mevlevîlerin maddi ve manevi devlet desteğiyle büyüyüp geliştikleri bir dönem olmuştur. Bu dönemde Osmanlı tahtında bulunan padişahlar da Mevlevîlere büyük saygı göstermiş ve Mevlevîliğin gelişmesi için de ellerinden geleni yapmışlardır.

II. Bayezid'in (slt. 1481–1512) sûfilığe yatkın bir mizacı olduğu bilinmektedir. Belki bunun da etkisiyle kule kapısı Mevlevîhanesini tesis etmiştir. Konya'daki dergâha bakım, tamirat ve değişiklikler yaptırmıştır.

Yavuz Sultan Selim (slt. 1512–1520) Vakıflarla dergâhın gelirini arttırmıştır. Dergâhın bakım ve onarımlarını yapmış, türbe kubbelerini kurşunlarla kaplatmış, etrafını duvarlarla çevirtmiştir. Yavuz Sultan Selim ayrıca mescid ve türbeye su getirterek bir şadırvan yaptırmıştır.

²⁵ Önder, Mehmet, "Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Karatay Bld. Yay., 379 s., Konya, 2007, s. 138–140; Şimşekler, Nuri, "Mevlevîliğin Tarihi Seyri", *İnsanlığın Aynası*, s. 145–165

Kanuni Sultan Süleyman (slt. 1520–1566) dergâha maddi yardımlarda bulunmuş ve Bağdat seferi sırasında dergâha uğramıştır. Bağdat seferi dönüşünde Türbedâr Osman Dede ile görüşen Kanuni Sultan Süleyman (1520–1566), Mevlâna külliyesinin önemli bir parçası olan semâhâne ve mescidi bina ettirmiştir.

II. Selim (slt. 1566–1574) Konya’da Mevlâna dergâhı yakınında büyük bir imaret yaptırmıştır. Vakfiyesinde; imaretin yerini, amacını, kimlerin faydalanacağını, görev alacakları, ücretlerini, imarete hazırlanacak yemek çeşitlerini ve imarete gelir getirecek mülkleri belirtmiştir.²⁶

III. Murad (slt. 1574–1595) Mevlevîlere ve Mevlevîliğe karşı büyük bir ilgi göstermiştir.²⁷ 1584 yılında bugün Dergâhın cümle kapısı sırasında bulunan birer kubbe ve bacalı derviş hücrelerini yaptırmıştır.²⁸

XVI. yüzyılda devlet büyüklerinden başka Mevlevî dervişleri ve halifeleri de tekkeler kurup etraflarında müritler topluyorlardı. Bu dönemin en çok konuşulan ismi şüphesiz Dîvâne Mehmed Çelebi idi.

Dîvâne Mehmed Çelebi (öl. 1529) Sultan Veled’in kızı Mutahhara Hatunun torunlarından. Dîvâne Mehmed Çelebi Mevlevîliği yayma çabasıyla çeşitli yerlerde birçok Mevlevîhane kurmuştur. Bunların başlıcaları Lazkiye (Denizli), Eğirdir, Sandıklı, Muğla, Burdur, İstanbulda Galata ve Kulekapısı Mevlevîhaneleri, Halep, Mısır, Cezayir, Sakız, Midilli Mevlevîhaneleridir.²⁹

XVI. yüzyılda Mevlevîliğin yayılmasında Dîvâne Mehmed Çelebiden başka Yusuf Sîneçâk (öl. 953–1546)’ında büyük katkısı olmuştur.³⁰

XVI. yüzyılda Ulu Ârif Çelebinin yoluna bağlı Mevlevî Şeyhleri, özellikle Dîvâne Mehmed Çelebi başta olmak üzere, şehir, kasaba ve köyleri dolaşarak, gittikleri yerlerde halka onların anlayacakları bir dille Mevlevîliği anlatıyor ve semâ yapıyorlardı. Böylece Mevlevî şeyhlerinin halktan kopuk olmaması Mevlevîliğin

²⁶ Önder, Mehmet, *age.*, s. 138–140; Şimşekler, Nuri, *age.*, s. 145–165

²⁷ Öztürk, Nazif, “Mevlâna ve Mevlevîlik’in TürkToplum Hayatındaki Yeri Ve Önemi”, *Mevlânâ Araştırmaları -I-*, Akçağ, Ankara, 2007, s. 297–310

²⁸ Önder, Mehmet, “Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler”, *Konya’dan Dünya’ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, s. 138–140

²⁹ Çıpan, Mustafa, “Mevlevî Şeyhlerinden Dîvâne Mehmed Çelebi”, *VII. Milli Mevânâ Kongresi Tebliğler*, 3–4 Mayıs, 1994, Konya, s. 101–102; Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Vefa yay., İstanbul, 2007, s. 32

³⁰ Önder, Mehmet, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara, 1992, s. 79–80

köylere kadar yayılmasını sağlıyordu. Mevlevîliğin yayılması o noktaya ulaşıyordu ki Anadolu'nun birçok yerinde halkının tamamının Mevlevî olduğu köyler dahi kuruluyordu.³¹

Mevlevîlik insanlara birbirlerini sevmeyi ve sıkıca birbirlerine bağlanmayı, insanlığı, var olan her şeyi yani varlığı Allahın bir yansıması olarak görmeyi, dil, din ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün evreni ve evrendekileri temiz bir aşkla sevmeyi telkin eder. Mevlevîlik felsefesinin özünü Mevlâna “Ne olursan ol gene gel” düsturu ile açık ve net olarak belirtmiştir.

XVI. yüzyılda en ücra köşelere kadar ulaşan Mevlevîlik bu yüzyılın sonunda ve sonraki asırlarda kırsal kesimlerden yavaş yavaş şehirlere çekilmeye başlamıştır. Halktan giderek kopan Mevlevîlik artık büyük çoğunluğunu yüksek tabakadan insanların oluşturduğu bir tarikat halini almıştır. Bunun neticesinde Mevlevî tekkeleri şeyhler ve dervişlerden ziyade beyler ve vezirler tarafından yaptırılıyordu.³² Bakım ve tamirleri padişahın emri ile yaptırılıyor ve masrafları devlet hazinesinden karşılanıyordu. Buda Mevlevîliğin XVII. asırdan itibaren bir devlet müessesesi halini aldığıının göstergesi olmuştur.³³

XVI. yüzyıl dönem tarihi kaynaklarından Şâhidî' nin *Gülşen-i Esrâr*'ı, Şâhidî' nin hayatı ve dönemin Mevlevîleri hakkında bilgiler verir. Muğla'nın Konya gibi sûfilerle dolu bir tasavvuf merkezi olduğunu da yine Şâhidî'nin bu kitabından öğreniyoruz. Egedeki Afyon, Denizli, Kütahya, Muğla Mevlevîhanelerinden başka Söke, Kemer, Çukurköy, Kozluk, Karye ve Vakıf köylerinde zaviyeler vardır. Buralarda mesnevî okunur ve semâ meclisleri kurulurdu. Dîvâne Mehmed Çelebi adı çokça zikredilirdi.³⁴

Mevlâna ve Mevlevîliğin Edebiyatımız üzerindeki etkileri de kaçınılmaz olacaktı. XVI. yüzyıl şairlerinden Şâhidî (öl. 1550) babası Hüdayî gibi, bu yüzyıldaki Mevlevî şairlerinin en tanınmışlarından. Şiirlerinde Mevlâna'nın etkisi görülen Şâhidî meşhur *Tuhfe*'si ile Mevlâna'nın eserlerinin okunup anlaşılmasına hizmet

³¹ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 246; Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 31; Şimşekler, Nuri, “XVI. Yüzyılda Ege Bölgesinde Mevlevîliğin Yayılması ve Sebepleri”, *Mevlâna Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Konya, 2007, s. 143–158

³² Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 32.

³³ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 248; Küçük, Sezai, *age.*, s. 33.

³⁴ Gölpınarlı, Abdülbâki, *age.*, s. 245

etmiştir. Yûsuf Sîneçâk *Cezîre-i Mesnevî* adlı eseri ile Mesnevîhan Mahmud Dede *Sevakıb* tercümesi ile tanınmış olan Mevlevî şairlerdendir. Fevrî, Fedâyî, Bursalı Rahmi, Sinoplu Safayî, Derviş Nigâhî, Ârifî gibi daha birçok Mevlevî şairler bu yüzyılda yetişmişlerdir.³⁵

Bu yüzyılda en çok adı geçenlerden Surûrî (öl.1562), Sûdî (öl.1593) ve Şem'î'nin (öl.1591) başlattığı Mesnevî Şerhi çalışmaları XVII. yüzyılda gelişerek devam eder.³⁶

XVI. yüzyıl dönem tarihi kaynaklarından Şâhidî' nin *Gülşen-i Esrâr*'ından başka Mevlevîlik tarihinin bazı eski ve yeni önemli kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz.

Velednâme, Sultan Veled (öl. 1312)

Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hüdâvendigâr, Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr (öl.1312 ?)

Menâkıbü'l-ârifîn, Şemseddin Ahmed-i Eflâkî (öl.1360)

Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân, Sâkîb Dede (öl. 1735)

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye, Esrâr Dede (öl. 1796)

Mecmû'atü'- tevârihi'l Mevlevîyye, Sahih Ahmed Dede (öl.1813)

Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, Abdulbâki Gölpınarlı, 1. Baskı İstanbul, 1953, 2. Baskı İstanbul, 1983

Mevlânâ ve Mevlevîlik, Mehmet Önder, İstanbul, 1998

Mevlevî Usûl ve Âdâbı, H. Hüseyin Top, İstanbul, 2001³⁷

Şâhidî İbrâhîm Dede

Muğlalı Şâhidî İbrâhîm Dede (öl. 1550) hakkında tezkirelerde çok az bir bilgiye rastlamaktayız. Şâhidî'nin hayatı hakkında bilgi edinebildiğimiz en iyi kaynak

³⁵ Mazıoğlu, Hasibe, “Anadolu’da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlâna’nın Yeri ve Etkisi”, *Mevlâna’nın Düşünce Dünyasından*, Konya V. İ. K.T. M. Yay., Konya, 2004, s. 109–110; Sevgi, Ahmet, “Edebiyatımızda Mevlâna ve Mesnevî Tesiri”, *Konya’dan Dünya’ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, s. 269–274

³⁶ Sevgi, Ahmet, “Edebiyatımızda Mevlâna ve Mesnevî Tesiri”, *Konya’dan Dünya’ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 272

³⁷ Şimşekler, Nuri, “Mevlevîliğin Tarihi Seyri”, *İnsanlığın Aynası*, s. 145–165

kendisinin yazmış olduğu tasavvufî nitelikteki eseri “*Gülşen-i Esrâr*” dır. Bu eserin son bölümlerinde kendisinin ve babasının hayatını uzun uzadıya anlatır.

“Duyduğumuza ve okuduktan sonra inandığımıza göre Mevlevîlerin içki ve esrar içtiklerine dair sarîh ifadeleri muhtevî bulunduğû için çecelebilik makamının herhalde XVII. yüzyılda yahut daha sonra verdiği şifahî bir emirle bulunduğû yerde imha edilen yahut gizlenen bu kitabı görmeseydik Şâhidî hatta Dîvâne Mehmed Çelebi hakkında kesin bir bilgiye sahip olamayacaktık.”³⁸

Sakıb Dede’nin yazdıklarında Muğlalı Şâhidî İbrâhîm Dede hakkında bir bilgi yoktur. Sâkîb Dede her zaman ki gibi kulaktan duyduğû bilgileri yazmış, bu bir yığın laf kalabalığı arasında kayda değer bir bilgi verememiştir.

Şâhidî *Gülşen-i Esrâr* adlı eserinin son kısmında kendisinin ve babasının hal tercümesini anlatır. Ayrıca şeyhim dediği Dîvâne Mehmet Çelebi ile buluşmasından da bahseder.³⁹

Müellifin mahlası ve meşhur adı Şâhidî asıl adı İbrâhîm’dir. 875 /1470 yılında Muğla’da doğmuştur. Muğla Mevlevî Dergâhı Şeyhi Hüdâî Salih Dede’nin (öl. 885/1480) oğlu olan müellif, ilk eğitimini babasından almıştır. Kendisi on yaşındayken babasının ölümünden sonra tahsiline İstanbul ve Bursada devam etmiştir. Lazkiye Mevlevîhanesi Şeyhi Fânî Dede ve Paşa Çelebi, Karahisar Mevlevîhanesi Şeyhi Dîvâne Mehmed Çelebi’den dersler almış ve Mevlevîliğe intisap etmiştir. Bu intisabı münasebetiyle Mevlâna’yı ziyarete geldiğinde bir müddet Konya’da kalmıştır.⁴⁰

Şâhidî’nin babası Hüdâî Salih, âlim ve Farsçaya aşına bir zat idi. Birçok şakirdi olan Hüdâî, Şâhidî on yaşında iken vefat etmiştir. Şâhidî yetişkinliğe adım attığında okumak için gurbete çıkar ve İstanbul’a Fatih Medresesinde eğitim görür. Tahsili sırasında bilgileri ile gururlanan hocalardan soğur ve dervişliğe özenir. Hocalardan soğuyan Şâhidî tahsilini yarıda bırakıp Muğla’ya geri döner ve derviş olmaya karar verir.

³⁸ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 132

³⁹ Şimşekler, Nuri, *Doktora Tezi*, s. 4–27

⁴⁰ Öz, Yusuf, “Anadolu’da Farsça Öğretiminde Mevlevîlerin Rolü”, *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler. I*, s. 80

Muğlalı Şâhidî İbrâhîm Dede, dervişliğe intisap etmekle beraber henüz tatmin edilmemiştir. Bu sıralarda bir kış mevsimi Bedreddin ile beraber Lazkiye'ye gider. Orada semâ ve safâ ile vakit geçirirken bir gün bir genç pek güzel bir beste okur. Şâhidî kendisinden geçer secdeye kapanıp Tanrı'dan, bu gençle kendisini arkadaş etmesini ister.⁴¹

Lazkiye'ye yolculuk yapan Şâhidî, oradaki Mevlevîhane Şeyhi Fânî Dedeye intisap eder. Paşa Çelebi'ye mürid olur. Onunla birlikte Karahisar'a giden Şâhidî, Paşa Çelebi'nin oğlu olan Emir Adil'e hocalık yapar. Emir Adil, Şâhidî'nin Tanrı'dan kendisini onunla arkadaş etmesini istediği gençtir. Şâhidî daha sonra hakkında çok rivayet duyduğu Dîvâne Mehmed Çelebi ile Kütahya'da buluşur. Şâhidî, Dîvâne Mehmed Çelebi ile buluştuktan sonra bir melâmet halinin içine düşmüştür. Dîvâne Mehmed Çelebi'nin ölümünden sonra her yıl Karahisar'a gidip mürşidini ziyaret ederdi. Muğlalı Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Karahisar'da bulunduğu sırada vefat ettiği düşünülmektedir.⁴²

Yazdığı manzum eserlerle Mevlâna ve Mevlevîliğin daha iyi anlaşılması için çaba gösteren Muğlalı Şâhidî İbrâhîm Dede'nin üzerinde çalıştığımız üç eserinden aşağıda kısaca bahsedeceğiz. Bazı nüshalarda her ne kadar müellif olarak Mevlâna ya da Sultan Veled adları geçse de üzerinde çalıştığımız *İşknâme*, *Tırâşnâme*, *Risâle-i Afâk-ı Enfus* adlı üç manzum eserin, Şâhidî'ye aidiyeti konusunda bir şüphe kalmamıştır.

İşknâme adı altında geçen bu eser birçok nüshada Mevlâna Celâleddîn Rûmî'ye⁴³ bazılarında Mevlâna'nın oğlu Bahaüddün Sultan Veled'e⁴⁴ ve bazılarında ise Şâhidî Muğlavi'ye⁴⁵ aid olduğu kaydedilir.

Tırâşnâme de bir önceki konumuz olan *İşknâme* gibi mesnevî tarzında yazılmış bir eserdir. Bu küçük Farsça mesnevînin müellifi bazı nüshalarda Mevlâna,⁴⁶ bazı

⁴¹ Gölpınarlı, Abdülbâki, *age.*, s. 134

⁴² Öz, Yusuf, agm., *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, s. 80

⁴³ Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, F. Nafiz Uzluk Koleksiyonu, Sıra no: 353, s. 45^a - 48^a; Millî Kütüphane, Demirbaş no: 06 Mil Yz A 3996, s. 16^b -19^b

⁴⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, Demirbaş no: 005008, s. 91^a-93^b; Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Demirbaş no: 218, s. 57-61

⁴⁵ Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 1661, s. 42^b - 45^a; krş. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 140

⁴⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir Koleksiyonu, Demirbaş no: 000793, s. 90^a-93^a

nüshalarda ise Şâhidî⁴⁷ olarak görünür. Gölpınarlı, bu Mesnevînin de Şâhidî'ye ait olduğunu söyler.⁴⁸

Risâle-i Âfâk u Enfus diğer eserlerimiz *Işknâme* ve *Tırâşnâme* de olduğu gibi bazen Mevlâna Celaleddin Rûmî⁴⁹ ye bazı nüshalarda ise Şâhidî'ye⁵⁰ nispet edilir. Bu eserin müellifi hakkındaki değerlendirmeler *Işknâme* ve *Tırâşnâme* üzerine yapılan değerlendirmelerle aynıdır.⁵¹

Mevlâna ve Mevlevîlik hakkında çok kapsamlı araştırmaları olan ve bu yönde birçok eserler veren Abdülbâki Gölpınarlı'nın bu eserlerin müellifi konusunda görüşü Şâhidî'nin olduğu yönündedir. Gölpınarlı bu mesnevî'nin ne Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'ye nede Bahaüddin Sultan Velede ait olabileceğini söyler. Eseri dil ve üslûbundaki zayıflıktan dolayı Şâhidî ye ait görür.

Doktora Tez Konusu *Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrâr-ı* olan Yard. Doç. Dr. Nuri Şimşekler hoca da bu konuya değinir ve bu üç eserin müellifi konusunda Abdülbâki Gölpınarlı ile aynı düşünceleri paylaşır.⁵²

⁴⁷ Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 2155, s. 232^b -234^b; krş. Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmaları Katoloğu*, c. II, s. 229 vd.

⁴⁸ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 272; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 140;

⁴⁹ Millî Kütüphane, Demirbaş no: 06 Mil Yz A 3996/2, s. 14^a-16^b; Süleymaniye Kütüphanesi, M. Arif-M. Murad Koleksiyonu, Demirbaş no: 000074, s. 91^b-93^a

⁵⁰ Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi Demirbaş no: 2155/5, s. 236^b - 238^b; krş. Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmaları Katoloğu*, c. II, s. 230

⁵¹ Bkz. Gölpınarlı, *gösterilen yerler*

⁵² Şimşekler, Nuri, *Doktora Tezi*, s. 50-52

BİRİNCİ BÖLÜM

I. 1. A. İŞKNÂME

Bu eserin bulunduğu yazma eser kütüphanelerine Kültür Bakanlığına bağlı sitelerden gerekli araştırmaları yaparak ulaştığımızda çoğunluğunun İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Koleksiyonlar içerisinde olmak üzere, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, Millî Kütüphane'de, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde olduğu tespit edildi.

Yukarda saydığımız bu kütüphanelerin kataloglarına ulaştığımızda *İşknâme* adı altında geçen bu eserin birçok nüshalarında Mevlâna Celâleddîn Rûmî'ye⁵³ bazılarında Mevlâna'nın oğlu Bahaüddün Sultan Veled'e⁵⁴ ve bazılarında ise Şâhidî Muğlavî'ye⁵⁵ ait olduğu kaydedilir.

İlâhî aşkı ve ilâhî aşkın tüm özelliklerini anlatan *İşknâme* doksan dört beyitten oluşan küçük bir eserdir. Mesnevî tarzında yani beyitleri aynı vezinde fakat her beyiti kendi arasında kafiyeli olan (a,a-b,b-c,c) nazım biçiminde yazılmış bir eserdir. Bu eser “Fâ'ilâtün, Mefâ'ilün, Fâ'lün” vezin kalıbında yazılmış Farsça, manzum bir eserdir.

Şerhi İşknâme-i Hazreti Bahaüddün Veled adı ile Mihran matbaasında basılmış ve 1305 /1887'de İstanbul'da neşredilmiş bu küçük eserin müellifi olarak Bahaüddün Sultan Veled görünmektedir.⁵⁶ Fakat Abdülbâki Gölpınarlı bu kısa mesnevînin Bahaüddün Sultan Veled'e ya da Mevlâna Celâleddin Rumî'ye ait olması ihtimalinin çok zayıf hatta hiç olmadığını söyler.⁵⁷ Bu manzum eser incelendiğin de Şâhidî Muğlavî'nin bir eseri olduğu ortaya çıkar.⁵⁸

⁵³ Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, F. Nafiz Uzluk Koleksiyonu, Sıra no: 353, s. 45^a - 48^a; Millî Kütüphane, Demirbaş no: 06 Mil Yz A 3996, s. 16^b - 19^b

⁵⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, Demirbaş no: 005008, s. 91^a - 93^b; Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Demirbaş no: 218, s. 57-61

⁵⁵ Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 1661, s. 42^b - 45^a; krş. Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 140

⁵⁶ Ateş, Ahmet, *İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Manzûm Eserler*, İstanbul, 1968, s. 118

⁵⁷ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlâna Celâleddîn*, s. 272

⁵⁸ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 140; Şimşekler, Nuri, *Doktora Tezi*, s. 50-52

Bu konuda gerekli tetkiklerde bulunan Abdülbâki Gölpınarlı bu fikrine gerekçe olarakta *İşknâme*'nin dil ve üslûbunu gösterir ve şöyle devam eder;

“Eserin üslûbu, kafiye inşaları, vezin hususiyetleri, dildeki aksaklık ve düşüklük, kelimelerdeki kuvvetsizlik, nihayet eda ve müeddâ ve Şâhidî'nin meşrebi, bu doksan dört beyitlik Farsça mesnevînin Şâhidî'ye aidiyetinin bir gerçek haline sokmaktadır.”⁵⁹

I.1. A. a. Nüshaları ve Nüsha Tavsifi

(D) Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi

002179 demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisinde bulunan bu nüsha kahverengi meşin bir cilde sahiptir. Cilt ebatı 199x130 mm olup yazı ebadı muhtelifdir. Ortası şemseli, kenarlardaki altınla çekilmiş tığlar zaman içinde silinmiş. Her iki kapağın kenarları ve kitabın sırtı kahverengi meşinle tamir edilmiştir. Kapak içlerine baskılı kâğıt, yan kâğıdı olarak ise mavi ebru kullanılmıştır. Etek ve baş taraftaki şiraze yoktur ve sırt dikişinde kopuklar vardır. Bazı sayfalar da eksikler ve yırtıklar vardır. Birkaç sayfa ise sırttan bağımsız durumdadır. 1^a da vakıf kayıtları mevcuttur. 203 yapraklı mecmuanın yazılmasında nesih ve talik yazı tipleri kullanılmıştır.

Çalışmalarımızda esas aldığımız bu nüsha 110^b ile 112^b sayfa aralığında bulunmaktadır. 114 _ 116 poz numaraları ile dijital ortama aktarılarak okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Eser der kenarda olup 19 satır olarak yazılmıştır. Siyah mürekkeple talik yazı tipi ile kâğıda aktarılmıştır.

Bu yazma nüshada herhangi bir başlık görülmemektedir. Tamamı 94 beyit olarak tespit ettiğimiz mesnevî tarzındaki bu manzum eserimizin müellif adına rastlanılamamıştır.

Mesnevî'nin başı:

عشق در حبّ اهل مخفی بود ناکهانی جمال خویش نمود

⁵⁹ Gölpınarlı, Abdülbâki, *age.*, s. 140

110^b

Mesnevî'nin sonu:

هر که او صادق و هم مصدق نیست او مقلد بود محقق نیست

112^b

Bu nüsha hazırladığımız metinde **D** harfi ile gösterilmiştir.

(N) Süleymaniye Kütüphanesi (Nuru Osmaniye)

005008 Demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisinde olan bu nüsha Nuru Osmaniye koleksiyonu içerisinde. Mecmua içerisinde 15 risale vardır. 200x100 mm dış ölçülere sahip mecmua toplamda 148 yapraktır. İç ölçülerinin ise 140x57 mm olduğu mecmuanın içinde yer alan eserlerden bir tanesi de *Işknâme* isimli mesnevîdir.

Yazma çeharkuşe kumaş cilt içerisinde. Kumaş simli olup dört tarafı siyah deri ile çevrenmiştir. Kapağın ortasına yapıştırılmış şemse formu deri parçasının üzerine fırça ile Rumî motiflerden kompozisyon oluşturulmuştur. Şemsede kullanılan derinin rengi kahverengidir. Mıklete de mıklep şemsesi kullanılmıştır. Kapak içerisine simli kumaş yerleştirilmiştir. Böylece hem dış kapakta hem de iç kapakta çeharkuşe uygulaması yapılmıştır. Yan kâğıt olarak ta S. Mehmed Efendiye ait bir çalışma olduğu tahmin edilen ebru kullanılmıştır.

Çalışmalarımızda faydalandığımız bu ikinci nüsha 91^a-93^b sayfaları aralığında bulunmaktadır. 93 ve 95 poz numaraları ile dijital ortama aktarılan Farsça bu küçük manzum eser okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Müellifi Bahâuddîn Sultan Veled olarak görülen mesnevî tarzındaki eserimiz her sayfada 15 satır olarak yazılmıştır. Der kenarda (20-40 arası beyitler 92^a sayfasında 21x2 satır olarak yazılmıştır) başlık kırmızı mürekkep ve eserin tamamı siyah mürekkep olmak üzere talik yazı tipi ile kâğıda aktarılmıştır. Risalenin başlığı *Işknâme-i Hazret i Sultân Kudddiis Allahu Teâlâ Sırrıhu* olarak yazılmıştır.

Bu nüshanın tamamı 100 beyit olarak yazılmıştır.

Mesnevî'nin başı:

عشق در جیب اهل مخفی بود ناکهانی جمال خویش نمود

91^a

Mesnevî'nin sonu:

هرکه او صادق و مصدق نیست او مقلد بود محقق نیست

93^b

Bu nüsha hazırladığımız metinde N harfî ile gösterilmiştir.

(S) Süleymaniye Kütüphanesi (Şehit Ali Paşa)

Süleymaniye Kütüphanesi 002850 Demirbaş numarasına kayıtlı 200x87 mm dış ölçülere sahip mecmua Şehit Ali Paşa koleksiyonu içerisinde. 165x71 mm iç ölçülere sahip bu mecmua içerisinde toplam 23 risâle bulunmaktadır.

370 sayfa kitabımız çeharkuşe ebru bir cilt içerisinde. Ebru şal deseni olup kırmızı renk deri üzerine yapıştırılmış, modern tarzda yapılmıştır. Kapaklar kitap ölçülerinden daha büyüktür ve mıklepsizdir.

102^a - 104^b sayfa aralığında mevcut olan bu küçük manzum eser 153–155 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmıştır.

Farsça olan bu eserimiz her bir sayfada 19x2 satır olarak kâğıda aktarılmıştır. Talik yazı tipi kullanılarak yazılan eserin tamamı siyah mürekkeple, başlık ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her bir sayfa iki sütun olarak kırmızı cetvellerle ayrılmıştır. Risâle adı *Işknâme*, Müellifi Sultan el- Ârifin el- Âşıkîn olarak geçmektedir.

Tamamı 94 beyit olarak yazılmıştır.

Mesnevî'nin başı:

عشق در حبّ اهل معنی بود ناکهان از جمال خویش نمود

102^a

Mesnevî'nin sonu:

او مقلد بود محقق نیست هر که او صادق هم مصدق نیست

104^b

Bu nüsha hazırladığımız metinde **S** harfi ile gösterilmiştir.

(M) Millî Kütüphane

Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 3996 demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisindedir.

Mecmua kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. Cilt üzerinde şemse, salbek ve kenarlarda zencirek mevcuttur. Cilt yıpranmış bir durumdadır. Şirazesı dağınıktır ve rutubet lekeleri vardır. Boyutları dış 200x130 mm, iç 130x75 mm olan mecmua Abdullah Öztemiz den 1971 yılında satın alınarak Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu bünyesine katılmıştır.

Çalışmalarımızda kullandığımız bu 4. nüsha 16^b -19^b sayfa aralığındadır. 20 – 23 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmış olan bu küçük manzum eser okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Farsça olan bu eserimiz, her bir sayfada 15x2 satır olmak üzere talik yazı tipi ile harf filigranlı kâğıda aktarılmıştır. Başlık ve diğer bütün beyitlerin siyah mürekkeple yazılmış olduğu görünmektedir.

Bu nüshada eserin müellifi Mevlâna Celâleddîn Rûmî Kudûs Sırrhu el-Aziz olarak geçmektedir. Sayfa kenarlarında herhangi bir açıklama ya da beyitler bulunmamaktadır.

Tamamı 95 beyit olarak yazılmıştır.

Mesnevî'nin başı:

عشق در حبّ اهل مخفی بود ناکهانی جمال خویش نمود

16^b de

Mesnevî'nin sonu:

هر که او صادق و مصدّق نیست او مقلّد بود محقّق نیست

19^b de

Bu nüsha hazırladığımız metinlerde **M** harfi ile gösterilmiştir.

(K) Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Henüz demirbaş numarasına kayıtlı olmayan bu nüsha 353 sıra numarası ile F. Nâfiz Uzluk koleksiyonu içerisinde bulunmaktadır. İl Halk Kütüphanesinde 7133–44 eski Demirbaş numarasına kayıtlı olan bu nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine devredilmiştir.

Kahverengi tamamı meşin bir cilde sahiptir. Cilt kitaptan bağımsızdır. Cildin sırtı yırtık, sağ ve sol kapak köşeleri kopuk (eksik) tur. Kolonları ve şirazesini olmayan bu mecmuanın dışındaki cildin kendisine ait olmadığını söyleyebiliriz. Kapak ve kitap boyutlarının birbirini tutmuyor olması (kapak kitaptan küçük) bunu açıkça göstermektedir. Tespit fişinde 141x65 mm yazılan kitap ebadının ise 180x65 mm olduğunu ölçmekteyiz. Kapağın boyu ise 168x65 mm ebadındadır.

45^a - 48^a sayfa aralığında mevcut olan bu Farsça eser 96–99 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmıştır.

Adının *Işknâme*, müellifinin ise Mevlâna görüldüğü bu küçük eser her bir sayfada 17x2 satır olmak üzere yazılmıştır. Başlık kırmızı, eserin tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu nüsha talik yazı tipi ile kâğıda aktarılmış olup tamamı 94 beyit olarak görülmektedir.

Kenarlarda Hz. Sultan Veled'den ve Mevlâna'dan beyitler vardır. Mesnevî'nin başı:

عشق در حبّ اهل مخفی بود ناکهانی جمال خویش نمود

45^a da

Mesnevî'nin sonu:

او مقلّد بود محقق نیست هر که او صادق و مصدّق نیست

48^a da

Bu nüsha hazırladığımız metinde **K** harfi ile gösterilmiştir.

I. 1. A. b. İmlâ Özellikleri

D Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Sonu ی ile biten kelimelerin tamamında bir ی daha kullanılmıştır:

10^a کسی 4^b سویی 1^a مخفی

2- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı

ک harfi ile yazılmıştır:

30^b کزاف 7^b کلزار 1^b ناکهانی

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesinden ve üçüncü tekil şahıs zamiri از 'nun başına geldiği durumlarda ' i düşürülerek از وست şeklinde yazılmıştır:

5^b از وست 5^a از وست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

38^b ولیست 11^b پریشانست 11^a انسانست

5- Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

29^b است 26^b است 26^a است

6- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

44^a جنّات 40^a حلاج 1^a حبّ

7-Sonu hâ-yı mahfî ile biten kelimeler hariç, tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

24^b خانه 24^a نشانه 22^b حجره

8- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی genelde بی şeklinde yazılmıştır,

80^a بی نشان 80^a بی نام

birkaç yerde ise isimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی kelimeye bitişik

yazılmıştır:

78^a بیچون 18^a بیهوش

9- Bir yerde ش harfinin noktaları unutulmuştur:

59^b نقس

10- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

76^b میکند

11- Harfî izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır:

8^b بعشق 3^a بکو 3^a بدر

12- Harfî nişane را bazen ismine bitişik,

14^b ایمانرا 14^a مسلمانرا 89^b مرا

bazen de isminden ayrı yazılmıştır:

12^b غافل را 12^a عاقل را

13- İsmi hallerinden از , l'nun önüne geldiği zaman ا düşürülerek زو şeklinde yazılmıştır:

35^b زو

N Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfî ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfî ile yazılmıştır:

41^a کفت 31^a کنجد 7^b کل کلزار

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesinden ve üçüncü tekil şahıs zamiri او'nun başına از geldiği durumlarda ا i düşürülerek از وست şeklinde yazılmıştır:

5^b از وست 5^a از وست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek یست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

11^b پریشانیست 11^a انسانیست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

51^b یعقوبست 51^a ایوبست 42^a همراهست

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

45^b جنت 40^a حلاج

6- Sonu hâ-yı mahfî ile biten kelimeler hariç, tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

61^a بره 24^a نشانه 22^b حجره

7- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesinin olumsuzu gerektiği gibi ن ile bitişik yazılmıştır. Fakat bazı yerlerde ی harfi olmaksızın kullanılmıştır:

85^b نست 83^a نست

8- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی genelde isimden ayrı yazılmıştır,

72^b بی زبان 66^a بی عین 44^a بی گاه

birkaç yerde ise isimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی kelimeye bitişik yazılmıştır:

18^a بیهوش

9- Birçok yerde ve özellikle عشق kelimesinde noktalar unutulmuştur:

33^b عشق

10- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

76^b میکند

11- Harfî izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır:

84^a بچون 8^b بعشق 3^a بدر

12- Harfî nişane را bazen ismine bitişik,

89^b مرا 14^b ایمانرا 14^a مسلمانرا

bazen de isminden ayrı yazılmıştır:

91^a عشق را 82^b سیآت را

13- İsmi hallerinden او , از 'nun önüne geldiği zaman ا düşürülerek زو şeklinde yazılmıştır:

35^b زو

14- Bu nüshadaki 43, 44, 49, 55, 57, 75, 81 numaralı beyitler çalışmalarımızda esas aldığımız Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi 002179 demirbaş numarasına kayıtlı nüshada yoktur.

S Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfi ile yazılmıştır:

46^b مکر 21^b کاه 7^b کلزار

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesinden ve üçüncü tekil şahıs zamiri او'nun başına از geldiği durumlarda ا i düşürülerek از وست şeklinde yazılmıştır:

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen ا düşürülere یست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

11^b پریشانست 11^a انسانست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

55^a اثباتست 45^b لولا کست

5- Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

54^b است 18^b است 18^a است

6- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır:

94^b محقق 94^a مصدق 87^a اول

7- Sonu hâ-yı mahfî ile biten kelimeler hariç, tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

24^b خانۀ 24^a نشانۀ 22^b حجرۀ

8- Farsçada mevcut olan آ harfî ile yazılan kelimeler bir yerde ا harfî ile yazılmıştır.

55^b ایات

9- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی genelde isimden ayrı yazılmıştır,

92^a بی پایان 80^a بی نشان 68^a بی بیان

birkaç yerde ise isimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی kelimeye bitişik yazılmıştır:

78^a بیچون 18^a بیهوش

10- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

76^b میکند

11- Harfî izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır:

8^b بعشق 3^a بکو 3^a بدر

12- Harfî nişane را bazen ismine bitişik,

89^b مرا 14^b ایمانرا 14^a مسلمانرا

bazen de isminden ayrı yazılmıştır:

77^a عشق را 76^b سیئات را

13- İsmîn hallerinden او'nun önüne geldiği zaman ا düşürülerek زو şeklinde yazılmıştır:

35^b زو

M Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı

ک harfi ile yazılmıştır:

41^a گفت 31^a کنجد 7^b کل کلزار

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

33^b سلطانست 11^b پریشانست 11^a انسانست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmemiştir:

34^a هل ست

4- Farsçada mevcut olan آ harfi ile yazılan kelimeler bir yerde ا harfi ile yazılmıştır:

4^a اشکار

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

88^a منزّه 87^a اولست 76^b سیئات

6- Sonu hâ-yı mahfî ile biten kelimeler hariç, tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

24^a نشانه 23^b قبله 22^b حجره

7- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesinin olumsuzu bir yerde ی olmaksızın yazılmıştır:

36^b نست

8- Harfî nişane را bazen ismine bitişik,

14^a مسلمانرا

bazen de isminden ayrı yazılmıştır:

50^b دقایق را 50^a خلائق را

9- İsmi hallerinden او , از , از düşürülerek زو şeklinde yazılmıştır:

35^b زو

10- İsmi hallerinden از bir yerde noktasız olarak yazılmıştır:

41^a ار

11- Harfi izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır:

14^b بكافر 8^b بعشق 3^a بكو

12- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی genelde isimden ayrı yazılmıştır,

93^a بی پایان 69^b بی زبان 69^a بی بیان

birkaç yerde isimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی kelimeye bitişik yazılmıştır:

79^a بیچون 18^a بیهوش

13- Bazı kelimeler eksik yazılmıştır:

65^b ذوالجلا 13^b بذه

14- Bazı kelimeler yanlış yazılmıştır:

12 دیواند

15- Bazen de harflerin noktalarında yanlışlık olabilmektedir:

82^a چوهر 84^b شاهشت

16- 29^a da yanlış yazılan son kelimenin üstü karalanarak altına doğru kelime yazılmıştır.

17- 25^b de yanlış yazılan mısranın üstü çizilerek altına doğru mısra yazılmıştır.

18- Bu nüshadaki 60 numaralı beyit çalışmalarımızda esas aldığımız Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi 002179 demirbaş numarasına kayıtlı nüshada yoktur.

K Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfi ile yazılmıştır:

41^a گفت 31^a کنجد 21^b کاه

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesinden ve üçüncü tekil şahıs zamiri او dan ا düşürülerek وست şeklinde yazılmıştır:

5^a وست 5^b وست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek یست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

11^a انسانست 11^b پریشانست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

45^b لولا کست 38^b ولیست 38^a علیست

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

91^a اوّل 78^b حدّ 48^a سرّ

6-Sonu hâ-yı mahfi ile biten kelimeler hariç, tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

57^a برّه 23^b قبله 22^b حجره

7- Sonu ی ile biten kelimelerin tamamında bir ی daha kullanılmıştır:

78^a خدایی 68^a بیی 41^b یرانی

8- Harfi nişane را bazen ismine bitişik,

89^b مرا 76^b سیئاترا

bazen de isminden ayrı yazılmıştır:

50^b دقایق را 50^a خلایق را 12^a عاقل را

9- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

76^b میکند

10- İsmi hallerinden او , از زو düşürülerek ا şeklinde yazılmıştır:

35^b زو

11- Harfi izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır:

14^b بكافر 8^b بعشق 3^a بكو

12- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی genelde بی şeklinde ayrı yazılmıştır,

92^a بی پایان 68^a بی شرح 62^a بی عین

birkaç yerde ise isimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی kelimeye bitişik yazılmıştır:

78^a بیچون 18^a بیهوش

13- شهادت kelimesi sonundaki ت , kapalı te olarak yazılmıştır:

88^b شهادة

I. 1. A. c. Dili, Üslûbu ve Konusu

Âşık ve Hasan Çelebi, Şâhidî'nin Türkçe nazımda maharetli olduğunu; fakat Farsçada aynı başarıyı gösteremediğini belirtir.⁶⁰ İlk Farsça eğitimini babasından alan ve onun ölümü üzerine kendi kendine dilini ilerleten Şâhidî ise Farsçasını beğenir ve Farsça öğrenmek için gittiği kişilerden kendini daha üstün görür.⁶¹

Şâhidî, Farsçasını yeterli bulmakla birlikte bu konuda kaynaklarda çelişkili değerlendirmeler göze çarpar.⁶² Gölpınarlı, Şâhidî'nin Farsçasını başarılı bulmamakla birlikte Türkçe şiirlerinde muvaffak olduğunu savunur.⁶³ Ayrıca Şâhidî'nin bu küçük mesnevîsinde dil ve üslup bakımından aksaklıklar görür.⁶⁴

Bu 94 beyitlik kısa eser ilâhî aşkı ve ilâhî aşkın tüm özelliklerini konu edinmiştir. “Fâ'ilâtün, Mefâ'ilün, Fâ'lün” vezninde ve mesnevî tarzında yazılan *Işknâme*'de⁶⁵ aşkın vasfını ve inceliklerini anlatmak için birçok ayetten faydalanılmış, bu ayetlerden yola çıkılarak aşk açıklanmaya çalışılmıştır.

⁶⁰Kınalızade, Hasan Çelebi, *Tezkiretü's Şu'arâ*, I, 510

⁶¹Şimşekler, Nuri, *Doktora Tezi*, s. 31

⁶²Şimşekler, Nuri, *age.*, s. 30

⁶³Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 140

⁶⁴Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 272

⁶⁵Şimşekler, Nuri, *Doktora Tezi*, s. 50

Şâhidî Dede bu mesnevîsinde aşk ile beraber birçok peygamberin ismini anar. Bu bağlamda aşkı Hz. Ali'nin Zülfikârına, Hz. Davud'un Zeburuna benzetir. Aşkı Hz. Musa peygamberin dostu olarak görür. Bazende aşk Hz. Eyyub'un derdinin sırrıdır. Yakup peygamberin hüznünün sebebi de aşktır.

Hız. Âdem ve Havva ile beraber Cennetü'l- Me'vâdan bahseder ve her aşğın amacını Cennetü'l- Me'vâ olarak belirtir. Hız. İbrahim için Selsebil çeşmesinin kaynağıdır aşk. Ve aşk Kur'ân-ı Kerîm'in manâsından başka bir şey değildir. Âdem peygamberin çamurunu yoğuran da aşkın ta kendisidir. Aşk ezelden ebede kadar her şeyin merkezi, varoluş sebebi ve ab-ı hayat ta aşktan gayrı bir şey değildir.

Şâhidî Dede ilâhî aşkı anlattığı beyitlerinde Allah'ın isim ve sıfatlarından da bahseder. Ve bazı tasavvuf büyüklerinden söz ederek aşkı o mutasavvıfların başına taç yapar. Hallâc-ı Mansûr, Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezid-i Bistamî gibi ünlü sûfî ve mutasavvıfların ilâhî aşklarına benzetmelerde bulunur.

Aşkı din, fen, sanattan ayrı tutmaz ve aşkın her şeyin kaynağı olduğunu anlatır. Yaratılmış olan her şey ve yeryüzü aşk için yaratılmıştır. Âşık ile mâşûk arasında hiçbir şeyin gizli kalmayacağı, kimin içine düşerse o kişiyi ezelden ebede kadar koruyacağı, günah ve sevabın âşık olan kimsenin yanında ehemmiyetini kaybedeceğini anlatır. Aşk öyle bir şeydir ki hem yara ve fakat merhemde ta kendisidir. Aşk hem zehir ve hem panzehirdir. Aşk ruhun huzur bulduğu tek cennettir de. Bunun yanında sıkıntı ve musibetleri de çoktur.

Aşkın içine düştüğü kişiyi ilâhî sevgiliye ulaştırmaya çalışmasından ve ona gerçek sevgilisine ulaşması için nasıl kılavuzluk ettiğinden bahsederken yukarda değindiğimiz örnekleri vererek konunun anlaşılmasını sağlar.

I. 1. B. a. Hazırladığımız Metnin İmlâ Özellikleri

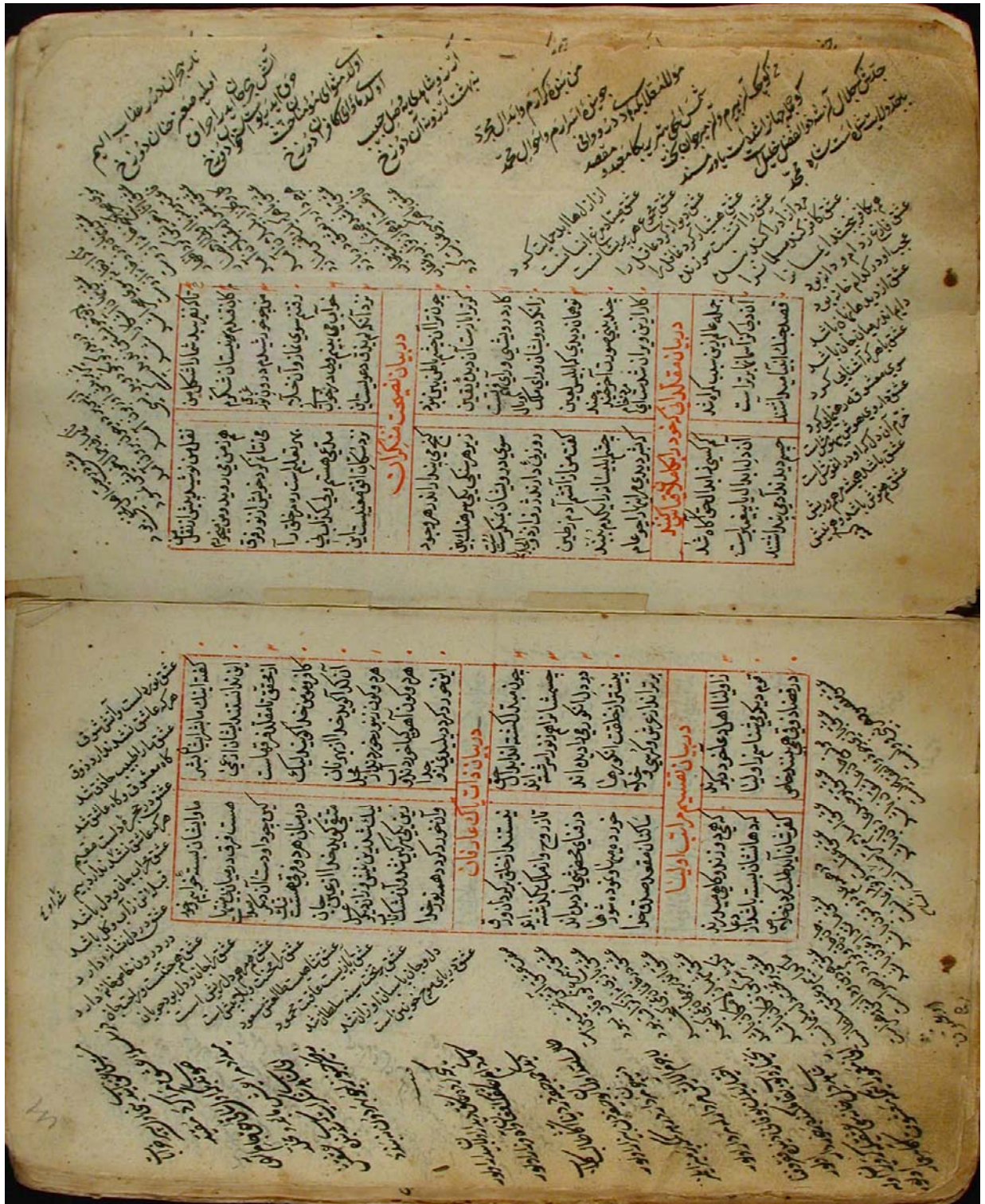
Çalışmamıza esas teşkil eden tenkitli metni hazırlarken, metnimizde geçen kelimelerin doğru bir şekilde yazılmasına özen gösterildi. Harflerin noktaları yazılış kurallarına uygun olarak, eksiksiz bir şekilde kullanıldı.

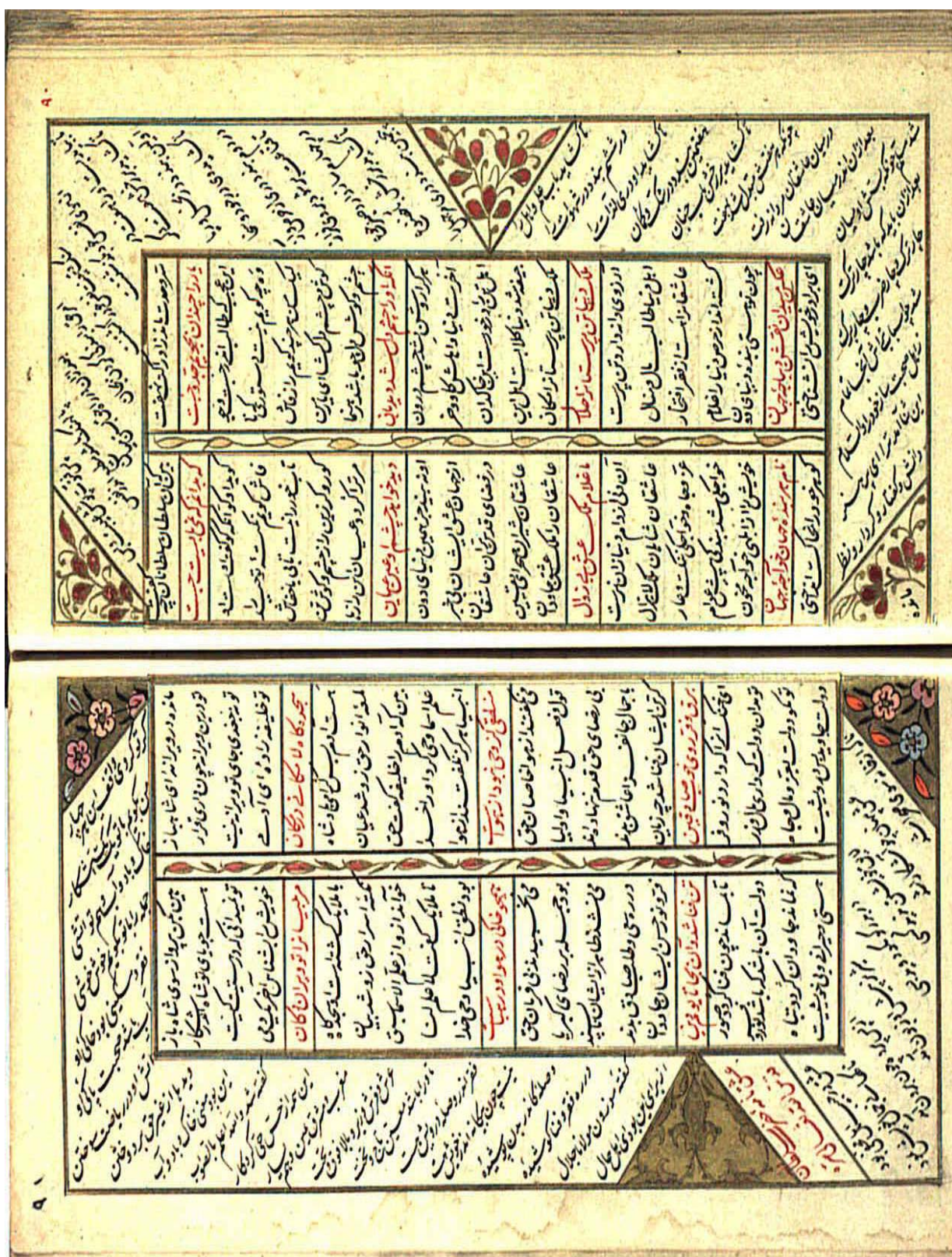
Hazırladığımız metnin imlâ özellikleri karşılaştırmasını yaptığımız nüshaların imlâ özellikleri de dikkate alınarak şu şekilde belirtilmiştir.

- 1- گ Kâf-i Fârsi ک den ayırt edilmiştir.
- 2- Çoğunlukla Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir. Bazı yerlerde ise است şeklinde yazılmıştır.
- 3- آ ile yazılan kelimeler ا den ayırt edilmiş ve aslına uygun bir şekilde yazılmıştır.
- 4- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır.
- 5- Farsçaya özgü üç noktalı پ ve چ gibi harfler kurallara uygun olarak yazılmıştır.
- 6- Sonu hâ-yı mahfi ile biten kelimeler hariç, tamlamalarda işaret kullanılmamıştır.
- 7- Harf-i nişane را kendisinden önce gelen isme bazen bitişik, çoğunlukla ise ayrı yazılmıştır.
- 8- Yazmaların genelinde isme bitişik yazılmış olan harf-i izafe به hazırladığımız metinde de bitişik yazılmıştır.
- 9- بی olumsuzluk ön eki çoğunlukla önüne geldiği kelimedenden ayrı yazılmıştır. Fakat bazen de bitişik yazıldığı olmuştur.
- 10- Şimdiki zaman ön edatı می fiilinden ayrı yazılmıştır.
- 11- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır. Çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın از şeklinde yazılmıştır.

I. 1. B. b. Kullanılan Nüshalardan Örnekler

(D) MEVLÂNÂ MÜZESİ İHTİSAS KÜTÜPHANESİ, D. No: 2179, İŞKNÂME

[illegible]

[illegible]

عشق توحید عارفان باشد	عشق جان عاشقان باشد
عشق بازی جوی و الفقا	عشق مقصود و همنی و لیست
عشق هم موسمی کلیم بود	فارغ از افسوس و کلیم بود
عشق از جنبه جلالت	بر سر جلوس و راناجت
عشق ازین و لن زان گفت	عشق سبحان بران گفت
عشق با بازید هم است	لیستی جنتی سوازی اندست
عشق فان آدم و حواست	مقصود صدق جنت مشو است
عشق بیات حور عین باشد	عشق هم شیر و کبیر باشد
عشق بیای مریح فلک است	نظر بر پاک و لا کست
عشق باشد زبهر وادی	کمر این نکست را نونش نودی
عشق هم سرور و ابوباست	عشق هم خزان بر جوقیست
عشق بود مست تر سحالی	رحمت خاص نور برزدانی
عشق معراج نبیا باشد	خلعت و تاج اولی باشد
عشق ادبی بود و خلافت را	عشق و اندام و قایق را
عشق نوزدست منبع انوار	عشق بر پست محزن سزار
عشق باشد شقا و درد و الم	عشق و کرس و رموز و لوح و قلم
عشق آت است بینا بود	عشق شیرین تر از نبات بود
عشق اسرار نون و الفکا است	بر هم کاکاست چون علم است
عشق بختی و نغ و اشک است	بجز توحید و سر ایاست

عشق صبا و رخ با سواست	عشق صبا و رخ با سواست
عشق هم برای طویل بود	عشق هم صبرین بسبیل بود
عشق معشوق تر و آراست	عشق اقبال جلاله فانیست
عشق فحش و هم فتوح نوی	عشق عقلست قلبه روح نوی
عشق حج حقیقت و نکات	عشق بود مست عین آبیست
عشق معنی و زهراست و نماز	عشق با خویش کرد و ناز و نیاز
عشق لعل عین شبنم و قاف بود	عشق پیوسته مو شکاف بود
عشق هم ککست و هم مسک	حکم او بر ملاکست و ملوک
عشق آینه جسمال بود	عشق اسرار و واجب لال بود
عشق زانیت کشف نبات	صفت عشق را بدایت نیست
عشق هم عارفست و هم هوش	عشق هم و صفت و هم هوش
عشق بر دست لایزال بود	صفت عشق بر کمان بود
عشق بی شرح و بی بی باشد	و امف عشق بی زبان باشد
عشق از خلق غیب ز بود	فارغ از زو و نماز بود
عشق فارغ از قیام و فغور	عشق مستی از کوع و بهجور
عشق با فویش عشق بازی کرد	ناز بنمود و بی نیازی کرد
عشق بود مست موجد اشیا	همه از نوزد عشق شد بریدا
عشق صبا و هر دو عالم کرد	عشق بختی طبع آدم کرد
عشق صبا را کند مرست	اولی کنت در جواب است

103

عشق از خود رسد کمال کرد و خلقت
عشق مستغنی از بیند بنات
عشق را قرب و وجه یک نیست
عشق نام خدای بیجو نیست
عشق را شرح کی تواند گفت
عشق بنام و بی نشان باشد
عشق آن جسم و گوهرست و غرض
عشق قائم بذات خویش بود
عشق ذات صفات انداخت
عشق را صد هزار نام بود
عشق از نامهای پاک خدایت
عشق الله واحدست و صمد
عشق هم اولست و هم آخر
عشق باشد منزله او غیب
عشق آواز در جهان انداخت
عشق صلیبت فرغ جمله وجود
عشق را ولی نیافت با یانش
عشق شد دفر لبایان
آتشکاز از خویش نجسان شد

باز خویش بنشیند جواب
یکدست آیت احسانت
و هوالات هم حکما کانت
وصف عشق از حد و حد بر داشت
گوهر عشق را ندانم سفت
هر چه گوئی و رای آن باشد
بشنو از من قوانین سخن غرض
ذات کائنات صفات خویش بود
ماه بدره یایم و نااست
صفت عشق خاص عالم بود
نام حق اسم جلال است
مستغنی لم یله و لم یولد
عشق بالذات و هم ظاهر
همه یک آن بر سر شهادت و غیب
گوچه خود را کسی نشناخت
هزار نفس عشق شد موجود
عقل هر کشته در بیا با نش
دیگه از وی مجبور نام و نشان
محرم از احسان حانات شد

ایم ما عین مستی شدیم یقین
نیست ما را حاجتی باینکه آن

رساله عشق نامه حضرت مولانا جلال الدین رومی مدینه

بسم الله الرحمن الرحیم

عشق در حقیقت امری غنی بود تا که با حق جلال خورشید نمود
الیه برود و چون برود آمد شیرین تر از یون آمد
در مورد کو که بود و بدیستی لایق خویش تر ندید کسی
عشق بهمان اشکارا شد تا که از خانه سوری محراب شد
عشق بهمان از دهانه ایست سوری محراب و نج خانه ایست
عشق آنرا خوشتر کرد اظهار غایت شیرین اولی الیه
عشق به قبول قبله آمد کل از بلبلان آمد
عشق با هر که بکشد ساز و هر چه در عشق در باز
عشق با نیت همیشه شرف جان فاخته و هم از نوازی
عشق با هر کسی غایت کرد از اول تا ابد حیات کرد

لایق

عشق ستار مرغ انسانست همی جویم هر چه زیادتست
عشق در یواز کرد عاقل را عشق صبیح کرد غافل را
عشق را آتشست سوزنده مرد را از او آید
عشق کافر کند مسلمان را هم بکافر بخشد ایمان را
عشق فانی زد و هم آید و بماند عجب او در کدام خانه بود
عشق از دیده هانها باز و ایمان از میان جان باشد
عشق با هر که آتش بازی کرد سوز محسوس در خفا کرد
عشق در او در هر چه میجو خسته آن دل را که او در آن خسته
عشق با نیت همیشه روح در یقین عشق هم نمونی باشد و هم نمونی
عشق نور دلست و آتش سوز هر که عاشق نشد نار و دوزخ
عشق ما را ارباب حافظ شد که عاشق و کاه عاشق شد
عشق در حجره و است میهم هر که عاشق شد او در دریم
عشق شکر آید جان و دل باشد خلد تر ز آب و گل باشد
عشق در او نشانه دارد و در دوزخ خانه دارد
عشق در حقیقت و راست جان عشق با نیت و یقین نیست
عشق را جان و دل بود

[illegible]

عشق صیاد مرغ دانست
 عشق هم برای خلیل بود
 عشق معنی سرزنش نیست
 عشق فحشست و هم فحش بود
 عشق خوشه ماه تابانست
 عشق حق حقیقتست و در
 عشق معنی روزه است و باز
 عشق با عین دشمن و فانی
 عشق هم سالکست و هم ملوک
 عشق اینده بر حال بود
 عشق دانست کنز عجب است
 عشق هم عارضست و هم نورا
 عشق برده است از لاله بود
 عشق شمع و در بیان به
 عشق از خلق بی نیاز بود

صورت پاک درین راه نیست
 عشق هم عین سلیمیل بود
 عشق ایفاء جمله از خافست
 نفس عقلت قلب روح بی
 کل کل از در باغ و بهشت افست
 عشق بود دست عین آب جها
 عشق با خویش کرد ناز و نیاز
 عشق بی خود و مشکاف بود
 حکم او بر ملاکت و ملوک
 عشق سرار و دلایلا بود
 صفت عشق انوارت نیست
 عشق هم و اصفیت و هم نور
 صفت عشق بر کمال بود
 صفت عشق بی زبان باشد
 فایز از روزه نماز بر سر

عشق

عشق از نامهای پاک خداست نام حقیم جمله احساس
 عشق الله و او دوست محمد عشقش لم یولد لم یولد
 عشق هم داشت و هم آخر عشق هم باطنست و هم ظاهر
 عشق باشد منزه و اواره هست یکسایر سخاوت و
 عشق آرد در جهان داشت که بخیزد بین کوی نشناخت
 عشق هست و نه وجود هستی از عشق شد موجود
 عشق اولی باشد یا انش عین سر کشند دریا با عشق
 عشق شد صفتی و بیان دیگر از وی بجز تو نام و نشان
 اشک از خونش نهان شد محرم از جان جانا نشد
 هر که او صدق و محقق نیست

یا مالک ملک فدیج استغفر الله العظیم
 یا علی ریحی استغفر الله العظیم
 ای خالق پروردگار ای صانع لیل و نهار
 از صفتها را کادر استغفر الله العظیم

قلم

ای سار سار ما وی و اقدس از ما اگاه تو را اگاه دارها
 استغفر الله العظیم ارجا علی تو در کر و در عافی ندیر کرد
 کرینده نصیر کرد استغفر الله العظیم ما عا جوج جبار تو
 ما خفته و پیدار تو مبارک گناه و بار تو استغفر الله العظیم
 در ملک تو کرد و کشاد و روانه و پیام و نشان
 ای جاده بجهاد کلاه کان استغفر الله العظیم فمیل بر سران نعل
 کلام هم رزق و دخل ایچ بوسه ملوک ای لایزال لم یجدل
 استغفر الله العظیم کنایه را در حفظ ای بادشاه لاد که سینه
 چو ند شد کلاه از حد کرد استغفر الله العظیم ای و هم و اصبه
 وی بارت نشکسته کان افیج کلبه بستی کان باد صبا کریمین
 بدرید که ایبر صحن کوبید و خشم خویشش ای عوین شجاعت بار
 ای خالق پروردگار کفتم بجان صد صهرار با فاعل صفت الله احد
 ای خالق فرود صهر کفتم بجان کفتم احد ای خالق عوین صیدین
 محرم کنا هم امین تر از که صبیحی هجرتین الله والله ذات شوا
 و هم بابت حق و حق و ظفر برات تو در کوه محروم دور و

20

عشق غافل از دام و دوازدهد عجب او را که کام خانه بود
عشق از دود و دود بخشد دایم اندر میان جان باشد
عشق با هر که استیلائی کرد سوی مصروف رحمتی کرد
عشق در روی بوی بهوش است چه آن دل که او غوغا است
عشق باشد هر چه در پیش عشق هم نوش باشد هم پیش
عشق نور و است و است عشق هر که عاشق نشد نار در دود
عشق را طبع هاون باشد که معشوق و کلاه عاشق
عشق در حجر و دست معنی هر که عاشق نشد نار در دود
عشق طرب جان و دل باشد قبله تن ز آب کحل باشد
عشق در دل قشانه دارد در دود و دود خاص خانه دارد
عشق هم جنت است و جنت عشق را جان و دل بود جوی
عشق هم در دود است عشق را جنت بر لایق است
عشق نا جنت طلوع نمود عشق باز است عاقبت خود
عشق بر خشت سلفه شد دل و جان یکسان اوزان شد
عشق در پای جوی خود نیست هفت جز است عشق است

عشق صمیمی که قاف بود عشق باری که از لاف بود
عشق در غم خانه نمی کند عشق اندر جهان نمی کند
عشق نه بار لا ملکان باشد نکته ستر کن فلان باشد
عشق بر خشت دل سیاه است که لایم و عشق سلطان است
عشق در دین و دانش جز است جان جان و دود در دست
عشق مانند ارغوان باشد در علم و دود و دود باشد
عشق عقلت و نور یان است عشق اسلام و سحر است
عشق تو خد عارفان باشد مونس جان عاشقان باشد
عشق باری که ذوالنهار است عشق مقصود هر چه دوست
عشق هم مونس کلم بود خان از اطلال و کلم بود
عشق را از جنت و طاعت است بر سر سر و ران کلم است
عشق اری و لیس زان کلم عشق جهان من بر لایق است
عشق با بر دود است لیس فی جنتی سوکات است
عشق عارفان آدم و جنت مقصد صد و جنت لایق است
عشق جنان حرم و دین باشد عشق هم شیر و انگبین باشد
عشق باری که جوی و لاک است مظهر یک ستر و لاک است
عشق باشد زور و دود که این نکته دود و دود است

عشق صمیمی که قاف بود عشق باری که از لاف بود
عشق در غم خانه نمی کند عشق اندر جهان نمی کند
عشق نه بار لا ملکان باشد نکته ستر کن فلان باشد
عشق بر خشت دل سیاه است که لایم و عشق سلطان است
عشق در دین و دانش جز است جان جان و دود در دست
عشق مانند ارغوان باشد در علم و دود و دود باشد
عشق عقلت و نور یان است عشق اسلام و سحر است
عشق تو خد عارفان باشد مونس جان عاشقان باشد
عشق باری که ذوالنهار است عشق مقصود هر چه دوست
عشق هم مونس کلم بود خان از اطلال و کلم بود
عشق را از جنت و طاعت است بر سر سر و ران کلم است
عشق اری و لیس زان کلم عشق جهان من بر لایق است
عشق با بر دود است لیس فی جنتی سوکات است
عشق عارفان آدم و جنت مقصد صد و جنت لایق است
عشق جنان حرم و دین باشد عشق هم شیر و انگبین باشد
عشق باری که جوی و لاک است مظهر یک ستر و لاک است
عشق باشد زور و دود که این نکته دود و دود است

عشق صمیمی که قاف بود عشق باری که از لاف بود
عشق در غم خانه نمی کند عشق اندر جهان نمی کند
عشق نه بار لا ملکان باشد نکته ستر کن فلان باشد
عشق بر خشت دل سیاه است که لایم و عشق سلطان است
عشق در دین و دانش جز است جان جان و دود در دست
عشق مانند ارغوان باشد در علم و دود و دود باشد
عشق عقلت و نور یان است عشق اسلام و سحر است
عشق تو خد عارفان باشد مونس جان عاشقان باشد
عشق باری که ذوالنهار است عشق مقصود هر چه دوست
عشق هم مونس کلم بود خان از اطلال و کلم بود
عشق را از جنت و طاعت است بر سر سر و ران کلم است
عشق اری و لیس زان کلم عشق جهان من بر لایق است
عشق با بر دود است لیس فی جنتی سوکات است
عشق عارفان آدم و جنت مقصد صد و جنت لایق است
عشق جنان حرم و دین باشد عشق هم شیر و انگبین باشد
عشق باری که جوی و لاک است مظهر یک ستر و لاک است
عشق باشد زور و دود که این نکته دود و دود است

عشق هم سرکشش از دست عشق هم خزان بهر جودیت
عشق بود دست سر بجای عشق خاص نور بزدان
عشق معراج ایضا باشد خلعت قنار و لیا باشد
عشق ملامدی بود حلالی را عشق دانه هر دقایق را
عشق نوریت منع الوار عشق سرتیت حرفی اسرار
عشق باشد شفاء در دالم عشق سر سیرین زار زانان بود
عشق ایوان و پستان بود عشق کانیات چون عالم است
عشق اسرار نوری و الفطانت برهم کانیات چون عالم است
عشق خنجر نغمه وانیات بر تو حید و سر آبی است
عشق صبا مرغ ناموست صورت پاک و نوسان لاهوت
عشق هم بره خلیل بود عشق هم عیان سلسله بود
عشق معنی سر قرین است عشق ایضا جلوه خفا است
عشق هم نخست دم فوج بی عشق عسلت قلب روح بی
عشق هیچ حقیقت و مکان عشق بود دست عیان آب حیا
عشق معنی روزنه است غار عشق با خویش کرد ناز و نیاز
عشق بیرون و شمع و قناد عشق پر کرمه و شگافی بود
عشق هم سلاک است و هم حکم او هم سلاکت و سلوک

عشق آینه جمال بود عشق اسرار و در حلال بود
عشق ذات کس نماند ازین صفت عشق را برات نیست
عشق هم عیار است و هم مروت عشق هم و اصف و هم مروت
عشق پرده است از لایزال بود صفت عشق بر ملکال بود
عشق یاد شرح دلی بیان باشد و اصف عشق بی زبان باشد
عشق از خفا بی نیاز بود خارج از روزه و نیاز بود
عشق خارج از نیاز وجود عشق مستغنی از هر کس وجود
عشق با خویش عشق با دیگر باز نمود بی نیاز کرد
عشق بود دست موجد کمال همه از نور عشق شد پیدا
عشق بنیاد و دعا کرد عشق خیر طالع آدم کرد
عشق حبش را کند سرست او بکلفت در جواب است
عشق از جوهر سوال کرد عشق باز از خورشید و شبنم جواب
عشق مستغنی از هر کس است میکند ستاره حیات
عشق را قرب و بعد مسکن و هوایان و هم لایکانت
عشق نام خدا بی چون است و صفی از خدا عدل بی در است
عشق شمع کی تواند کفایت کوهر عشق را نواغ صفت
عشق بی نام و بی نشان باشد و چه کو بی و رای آن باشد

عشق آینه جمال بود عشق اسرار و در حلال بود
عشق ذات کس نماند ازین صفت عشق را برات نیست
عشق هم عیار است و هم مروت عشق هم و اصف و هم مروت
عشق پرده است از لایزال بود صفت عشق بر ملکال بود
عشق یاد شرح دلی بیان باشد و اصف عشق بی زبان باشد
عشق از خفا بی نیاز بود خارج از روزه و نیاز بود
عشق خارج از نیاز وجود عشق مستغنی از هر کس وجود
عشق با خویش عشق با دیگر باز نمود بی نیاز کرد
عشق بود دست موجد کمال همه از نور عشق شد پیدا
عشق بنیاد و دعا کرد عشق خیر طالع آدم کرد
عشق حبش را کند سرست او بکلفت در جواب است
عشق از جوهر سوال کرد عشق باز از خورشید و شبنم جواب
عشق مستغنی از هر کس است میکند ستاره حیات
عشق را قرب و بعد مسکن و هوایان و هم لایکانت
عشق نام خدا بی چون است و صفی از خدا عدل بی در است
عشق شمع کی تواند کفایت کوهر عشق را نواغ صفت
عشق بی نام و بی نشان باشد و چه کو بی و رای آن باشد

عشق آینه جمال بود عشق اسرار و در حلال بود
عشق ذات کس نماند ازین صفت عشق را برات نیست
عشق هم عیار است و هم مروت عشق هم و اصف و هم مروت
عشق پرده است از لایزال بود صفت عشق بر ملکال بود
عشق یاد شرح دلی بیان باشد و اصف عشق بی زبان باشد
عشق از خفا بی نیاز بود خارج از روزه و نیاز بود
عشق خارج از نیاز وجود عشق مستغنی از هر کس وجود
عشق با خویش عشق با دیگر باز نمود بی نیاز کرد
عشق بود دست موجد کمال همه از نور عشق شد پیدا
عشق بنیاد و دعا کرد عشق خیر طالع آدم کرد
عشق حبش را کند سرست او بکلفت در جواب است
عشق از جوهر سوال کرد عشق باز از خورشید و شبنم جواب
عشق مستغنی از هر کس است میکند ستاره حیات
عشق را قرب و بعد مسکن و هوایان و هم لایکانت
عشق نام خدا بی چون است و صفی از خدا عدل بی در است
عشق شمع کی تواند کفایت کوهر عشق را نواغ صفت
عشق بی نام و بی نشان باشد و چه کو بی و رای آن باشد

عشق ای جسم و جودت و دهن بشناسن خوانن سخن بر زبان
عشق قاج بخت خویش بود ذات کاش صفات خویش بود
عشق ذات و صفات است مایه بنده ایم او شاه است
عشق را صد هزار نام بود صفت عشق خاص و عام بود
عشق از نامهای پاک خدایت نام حق اسم کلید اسماست
عشق از واحد است و صد عشق هم باطن است و هم ظاهر
عشق از هزار در جهان لذت است صفت یکسان برش نهادند
عشق اصله و فرع و وجود که از نفس عشق نشو و جود
عشق را قلی نایب است باطن عقل سرکشند بر باطن
عشق شد حضور غایت بیان دیگر از وی جو تو نام و نشان
انگهارا نخواستن بخان شد حرم عشق جان جانان شد
هر که او صادقی و مصداق است او مقلد بود و تحقیق نیست

حفظ مولانا
دولت بهار لطف بنواخت مرا
بهر بهار خفته بگلزار مرا
چون مهره خورشید بیابان مرا
چون من اهدا شدیم بهر خار مرا
حفظ ولد
عشق اسد و شیر بهر درخت مرا
بر داشت بطبع چون پندار مرا
شکست غدا را که بماند شک
در یک جهان توئی که بماند شک
حفظ مولانا
دانش سگی کن تو را در تو
کانه از دیه مجانب بجا
دل چون ملک در دل تو نیست مرا
دوازده تازیانه که روی داد مرا

عشق نهوت نشان نیست حاصل از نهوت خانه نیست
هر که از نهوت خود توئی از نهوت و در جهان نیست
بدر نهوت باشد در نهوت مایه که تو و شقا و آنست
خود و خوایت نیست جز آنکه آن مباح و سهل و نهوت نیست
از چنان بوضوح که بگریز و آنکه بی شک مقام نیست
حق که بر آید بهر بیت در هر چه از صد و صفات نیست
بگذر از تکرار و در مبدی زانکه هم این طریق از نیست
نیک و بد را یک مولای سلا زانکه هر یک از که کوکب نیست
هر یکی را قیام و کعبه است هر یکی را نوع و کرم نیست
یک از ناما خوش هم اهل چای یک عالمش در جهان نیست
بشنو این را از بی از و لود زانکه او در دست قدرت است
حفظ مولانا
دلبری وی دی اسرار است کار کار است چون آید آید
نوبت کعبه زویشان در کوکب تو فرو نشانیم باین آید
فولاد که کوکب که کند جان کلان است اما از است

حفظ مولانا
حاجت نبود مستی از آب
نیکی بخش از آب از آب و آب
نیاطب دلی شاید دلی ساد دلی
هر شام عطر فشانم و شمع و قریب
حفظ مولانا
سرمی خوانم عجا و سیر و زنجیر
از آتش عشق اوست بی کر و زنجیر
صدای عشق حاصل آن دریا
از بهر ضا ایتب تا در زنجیر
حفظ مولانا
بر خیز تو ای قطره و جود را بطلب
دان تویت و غیر و آب و در را بطلب
که حق دهدت بهر قدم ملک آید
خمس مشویدان و ادر را بطلب

I.1. B. c. Eserin Metni

عشقنامه

- 1^b 110 عشق در حبّ اهل مخفی بود ناگهانی جمال خویش نمود
 از پس پرده چون برون آمد شیر نر پیش او زبون آمد
 در بدر کو بکو دوید بسی لایق خویشتن ندید کسی
 عشق پنهان آشکارا شد ناگه از خانه سوی صحرا شد
- 5 عشق پنهان دزد خانه ازوست سوی صحرا و کنج خانه ازوست
 عشق آثار خویش کرد اظهار فا عتبروا منه یا اولی الا بصر
 عشق مقبول مقبولان آمد گل و گلزار بلبان آمد
 عشق با هر که یک نفس سازد هر چه دارد بعشق در باز
 عشق باشد همیشه کشف حجاب فارغست او هم از ثواب و عقاب

^a 1 حب DSMK : جیب N || اهل DNSK : اصل M || مخفی DNMK : معنی S || ^b 1 ناگهانی :
 DNMK ناگهان از S || ^b 2 نر DNK : هر S : بر M || ^a 3 بسی DNMK : بی S || ^b 3 خویشتن : DNMK :
 خویش S || ^a 4 پنهان DNSK : پنهان M || چو N : - DSMK || ^a 5 پنهان دزد D : پنهان و دزد NS : پنهان دزد
 M : پنهان درز K || ^b 5 سوی DSMK : روی N || اوست M : از وست DNSK || ^b 6 فاعتبر DNSM :
 قاعتبروا K || منه DNSK : منر M || اولی DNMK : اولو S || ^b 7 و D : - NSMK || ^a 8 - DNSM : کسی K
 || ^b 9 فارغست DNS : فارغست MK

10 عشق با هر کسی عنایت کرد از ازل تا ابد حمایت کرد
 عشق صیّاد مرغ انسانست عشق مجموع هر پریشانست
 عشق دیوانه کرد عاقل را عشق هشیار کرد غافل را
 عشق را آتشست سوزنده مرد آزاد را کند بنده
 عشق کافر کند مسلمانرا هم بکافر ببخشد ایمانرا

15 عشق فارغ ز دام و دانه بود عجب او در کدام خانه بود
 عشق از دیدها نهان باشد دایم اندر میان جان باشد
 عشق با هر که آشنایی کرد سوی معشوقه رهنمایی کرد
 عشق داروی هوش بی هوش است خرم آن دل که او در آغوش است
 عشق باشد همیشه مرهم و ریش عشق هم نوش باشد و هم نیش

^b 10 ازل تا KN : ازل ها D : اول تا S : از دل M || ^a 11 انسانست DNM : انسانست SK || ^b 11 عشق
 DNSK : همچو M || پریشانست DNM : پریشانست SK || ^a 13 را DNMK : - S || DNSM : و
 K || ^b 15 در DNMK : - S || ^b 17 معشوقه DM : معشوق NSK || ^b 18 خرم DNSK : خسر M ||
^a 19 ریش DNSK : دردش M || ^b 19 و DNMK : S

20 عشق نور دلست و آتش و شوق هر که عاشق نشد ندارد ذوق^a 111

عشق ما را طیب حاذق شد گاه معشوق و گاه عاشق شد

عشق در حجره دلست مقیم هر که عاشق شد او ندارد بیم

عشق محراب جان و دل باشد قبله تن زآب و گل باشد

عشق در دل نشانه دارد در درون خاص خانه دارد

25 عشق هم جتست و راحت جان عشق را جان و دل بود جویان

عشق هم مرهم دل ریش است عشق را محنت و بلا بیش است

عشق شاهیست طالعش مسعود عشق ایازیست عاقبت محمود

عشق بر تخت سینه سلطان شد دل و جان پاسبان او زان شد

عشق دریایی موج خونین است صفت عشق آتش نخستین است

^a 20 آتش و شوق : DS آتش شوق NMK || 22^b شد SMK : نشد DN || او MK : - DNS || ندارد DNSK : دارد M || 26^b بیش DN : کیش S : پیش MK || 27^b ایاز DSM : باز NK || 28^b دل و جان DNMK : جان و دل S || اوزان DNMK : دوران S || 29^b صفت عشق DM : هفت بحر NK : صف عشق S || است DNMK : انیست S

- 30 عشق سیمرخ کوه قاف بود عشقبازی نه از گراف بود
 عشق در حانمان نمی گنجد عشق اندر جهان نمی گنجد
 عشق شهباز لا مکان باشد نکته سر کن فکان باشد
 عشق بر تحت دل سلیمانست ما گداییم و عشق سلطانست
 عشق هم دین و دانش و هنر است جان جانان و نور در بصر است
- 35 عشق مانند ارغنون باشد در همه علم زو فنون باشد
 عشق عقلست و نور ایمانست عشق اسلام و سر احسانست
 عشق توحید عارفان باشد مونس جان عاشقان باشد
 عشق بازی چو زوالفقار علیست عشق مقصود هر نبی و ولیست
 عشق هم مونس کلیم بود فارغ از اطلس و کلیم بود^{111b}

^{31a} حانمان DNSM : خم خانه K || ^{33a} بر DNMK : ز S || ^{34a} هنر است DNSK : هل ست M || ^{34b}
 جانان و نور DNMK : جانان نور S || ^{35a} ارغنون NMK : ازغنون S : ارغون D || ^{35b} همه DNMK : هم S
^{36a} عقلست و نور DNK : عقلست نور SM || ^{36b} و سر احسانست DNK : سر احسانست S : انسان نست M
^{38a} چو DNK : چون S - K || ^{38b} نبی و DNMK : نبی S || ولیست DNSK : دلست M || ^{39a}
 مونس DNMK : موسی S || ^{39b} از DNMK : ار S

عشق هم ز جنید و حالّج است	40	بر سر جمله سرور آن تاج است
عشق از نی و لن ترانی گفت		عشق سبحانی من یرانی گفت
عشق با بایذید همراهست		لیس فی جبتی سوا الله است
عشق عرفان آدم و حواست		مقصد صدق جنّت المأوی است
عشق جنّات حور و عین باشد		عشق هم شیر و انگبین باشد
عشق بنّای چرخ افلاکست	45	مظهر سرّ پاک لولاکست
عشق باشد زبور داودی		مگر این نکته را تو نشنودی
عشق هم سرّ درد ایوبست		عشق هم حزن پیر یعقوبست
عشق بودست سرّ سبحانی		رحمت خاص نور یزدانی
عشق معراج انبیاء باشد		خلعت و تاج اولیا باشد

40^a هم NM : را DSK || ز جنید DSK : از جنید NM || جنید و حالّج DNMK : جنید حالّج S || 40^b
 جمله DNSM : K - || 41^a از S : ار DNMK || 41^b سبحانی DNSM : سبحان K || 42^b جبتی DNMK :
 قینی S || 43^b المأوی D : المأو NMK : ملو S || 44^a جنّات DNMK : حیات S || جنّات حورو DMK :
 جنّات و حور N : حیات حور S || 45^a بنای DNS : بنای MK || چرخ افلاک DMK : چرخ و افلاک N : مرح
 افلاک S || 45^b سر پاک DS : پاک سر NK : شیر پاک M || 46^b تو DNMK : بنو S || 47^a درد DNS : درو M :
 کشف K || 47^b حزن DNK : حون S : خذل M || پیر DNMK : پر S || 48^a سبحانی DNSK : سبحان M

- 50 عشق هادی بود خلاق را عشق داند همه دقایق را
 عشق نوریست منبع انوار عشق سرّیست محزن اسرار
 عشق باشد شفاء درد و الم عرش و کرسی رموز لوح و قلم
 عشق آیات و بینات بود عشق شیرینتر از نبات بود
 عشق اسرار نون و القلم است بر همه کاینات چون علم است
- 55 عشق تحقیق نفی و اثباتست بحر توحید و سرّ آیاتست
 عشق صیّاد مرغ ناسوتست صورت پاک قدس لاهوتست
 عشق هم برای خلیل بود عشق هم عین سلسبیل بود
 عشق معنیء سرّ قرآنست عشق ایقان جمله عرفانست^{112a}
 عشق فتحست و هم فتوح نوی عشق عقلست و قلب و روح نوی

^{50b} داند DNМК : واند S || ^{51b} یست DNSM : نیست K || محزن DSMK : معدن N || ^{52b} کرسی
 DNМК : کرس S || کرس DNМК : کرس و S || رموز DNM : بود و K : رموز و S || ^{53a} آیات و بینات
 DNМК : آیات بینا S || بینات DNМК : بینا S || ⁵⁴ عشق اسرار..... علم است DSMK : - N || همه DSM :
 هم K : - N || ^{56a} صیاد DNМК : صیّاد S || ^{56b} پاک قدس DNSM : پاک و قدس K || ^{57a} برای DSM :
 بره NK || ^{57b} سلسبیل DNSK : سلسبیل M || ^{58a} قرآنست DSMK : سبحانست N || ^{58b} ایقان DNSK : ایقاء
 M || ^{59a} هم K : - DNMS || نوی DNSM : نبی K || ^{59b} عشق NSK : نفس DM || عقلست و قلب S :
 عقلست قلب DMK : عملست و قلب N || قلب و روح S : قلب روح DNМК || نوی NS : نبی DMK

عشق بودست عین آب حیات	عشق حجّ حقیقت است و زکات	60
عشق با خویش کرد ناز و نیاز	عشق معنی روزه است و نماز	
عشق پیوسته موشکاف بود	عشق بی عین و شین و قاف بود	
حکم او برملایئکست و ملوک	عشق هم سالکست و هم سلوک	
عشق اسرار ذوالجلال بود	عشق آیینۀ جمال بود	
صفت عشق را بدایت نیست	عشق ذاتیست کش نهایت نیست	65
عشق هم واصفست و هم موصوف	عشق هم عارفست و هم معروف	
صفت عشق بر کمال بود	عشق پرده است لا یزال بود	
واصف عشق بی زبان باشد	عشق بی شرح و بی بیان باشد	
فارغ از روزه و نماز بود	عشق از خلق بی نیاز بود	

61^b نازو NSMK : نادو D || 63^b حکم او بر ملایکست و ملوک DSMK : عشق هم مالکست و هم ملوک N

65^a ذاتیست DMSK : دانیست M || 65^b بدایت DNSK : ندایت M || 67^a پرده است DMK : بردست NS

67^b کمال DNMK : کمان S || 69^b روزه و نماز DNSK : روزه نماز M

- 70 عشق شد فارغ از قیام و قعود عشق مستغنی از رکوع و سجود
 عشق با خویش عشقبازی کرد باز بنمود و بی نیازی کرد
 عشق بوده است موجد اشیا همه از نور عشق شد پیدا
 عشق بنیاد هر دو عالم کرد عشق تخمیرطین آدم کرد
 عشق هشیارها کند سرمست او بلی گفت در جواب الست
- 75 عشق از خود سؤال کرد و عقاب باز از خویشتن شنید جواب
 عشق مستغنی از نبین و نبات می کند سیئات را حسنات
 عشق را قرب و بعد یکسانست و هو الآن و هم کماکانست^{112b}
 عشق نام خدای بی چونست و صفش از حدّ و عد بیرونست
 عشق را شرح کی توانم گفت گوهر عشق را ندانم سفت

^{70a} شد N : هم DM : SK - || ^{70b} مستغنی NM : مستغنی DSK || ^{71b} باز DMK : ناز NS || نیموده

DNSM : نیمودو K || ^{73a} بنیاد DNMK : صباد S || ^{75a} کرد و DSMK : کرد ز N || عقاب DS : خطاب
 N: عتاب MK || ^{77a} بعد DNMK : بعد S || ^{77b} الان وهم DNMK : الان هم S || ^{78a} بیچونست DSMK :

بچوست N || ^{79b} ندانم DNSK : ندانم M || سفت NSMK : سفت D

- 80 عشق بی نام و بی نشان با شد هر چه گوی و رای آن باشد
عشق بی جسم و جوهرست و عرض بشنو از من تو این سخن نه غرض
عشق قایم بذات خویش بود ذات پاکش صفات خویش بود
عشق ذات و صفات اللهست ما همه بنده ایم و او شاهست
عشق را صد هزار نام بود صفت عشق خاص و عام بود
- 85 عشق از نامهای پاک خداست نام حق اسم جمله اسمآست
عشق الله واحد ست و صمد صفتش لم یلد و لم یولد
عشق هم اولست و هم آخر عشق هم باطنست و هم ظاهر
عشق باشد منزّه از هر عیب هست یکسان برش شهاده و غیب
عشق آواز در جهان انداخت که بجز خود مرا کسی شناخت

80^b چه DNSK : جه M || 81^a جوهر DNK : گوهر S : چوهر M || و عرض DNSK : عرض M || 83^b

بنده ایم و او DSMK : بنده ایم او N || 88^a از هر N : او از DS : آوازه M : از همه K || 88^b شهادۀ و غیب

DNSM : شهادۀ غیب K || 89^a آواز DSMK : آوازه N || 89^b بجز DNSK : بخبر M || مرا DSK : هر N

: خویشتن M

- 90 عشق اصل است و فرع جمله وجود همه از نقش عشق شد موجود
عشق ز اوّل نیافت پایانش عقل سرگشته در بیابانش
عشق شد غرق بحر بی پایان دیگر از وی مجو تو نام و نشان
آشکار از خویش پنهان شد محرم راز جان جانان شد
94 هر که او صادق و هم مصدّق نیست او مقلّد بود محقّق نیست

^a90 جمله S: جود DNMK || ^b90 همه از DNSK: همه M || نقش عشق NK: عشق نقش DS: نقش
از عشق M || ^a91 عشق ز DSK: عشق NM || ^a92 غرق بحر DNS: حضر غرق MK || ^b93 راز DNSM:
عشق K || ^a94 هم DSM: - NK

I. 1. C. Eserin Çevirisi:

- 1 Aşk sevgi ehlinde gizliydi; ansızın kendi cemalini gösterdi.
Perdenin arkasından çıkınca; erkek aslan onun önünde zavallı oldu.
Kapıdan kapıya mahalleden mahalleye çok koştu; kendisine layık birini görmedi.
Gizli aşk ortaya çıkınca; ansızın evden sahraya gitti.
- 5 Gizli aşk evin hırsızdır; dışarıda bile olsa evin köşesi onundur.
Aşk kendi belirtilerini ortaya çıkardı; o zaman ondan ibret alın ey basiret sahipleri.
Aşk makbullerin en makbulü oldu; bülbüllerin gülü ve gül bahçesi oldu.
Aşk herkime bir nefes bağışlarsa ; (o) sahip olduğu her şeyi aşka kaptırır.
Aşk daima örtüyü kaldırır; o hem sevaptan hem gûnahtan uzaktır.
- 10 Aşk her kime yönelirse; (onu) ezelden ebede kadar himaye eder.
Aşk insan kuşunun avcısıdır; aşk dağılmış olanın toplanmasıdır.
Aşk akıllıyı delirtti; aşk gafili uyandırdı.
Aşkın yakıcı bir ateşi vardır (ki) ; özgür insanı köle eder.
Aşk Müslüman'ı kâfir eder; (aynı zamanda) kâfire (de) imanı bağışlar.
- 15 Aşk tuzak ve yemden uzak idi; acaba o hangi evde idi.
Aşk gözlerden gizlidir; daima canın ortasındadır.
Aşk kiminle tanışıklık ettiyse; (ona) sevgiliye doğru kılavuzluk etti.
Aşk akılsızın aklının ilacıdır; o gönül (aşkın) kucağında olduğu için sevinçtedir.
Aşk daima merhem ve yaradır; aşk hem panzehir hem iğnedir.
- 20 Aşk gönlün nûru, ateşi ve şevkidir; âşık olmayanda (bu) zevk yoktur.
Aşk bizim becerikli doktorumuz oldu; bazen sevilen bazen seven oldu.
Aşk gönül odasında oturur; âşık olanın korkusu yoktur.
Aşk can ve gönlün mihrabıdır; vücudun kiblesi su ve topraktır.

Aşkın gönülde bir izi vardır; özel insanların içinde bir evi vardır.

- 25 Aşk canın huzur bulduğu cennettir; can ve gönül aşkı arayandı.
Aşk hem yaralı gönlün merhemidir; aşkın sıkıntı ve belası çoktur.
Aşk bahtı mutluluk olan şahtır; aşk sonu Mahmut olan Ayaz'dır.⁶⁶
Aşk sultanın göğsünde taht kurdu; o yüzden gönül ve can onun koruması oldu.
Aşk kanlı dalgalı bir denizdir; aşkın sıfatı evvela ateştir.
- 30 Aşk Kaf dağının Simurgu idi; onun aşk oyunu boşuna değildi.
Aşk eve sığmaz; aşk dünyaya sığmaz.
Aşk mekânsızlık âleminin doğanıdır; “ ol deyince olacak”⁶⁷ olanın sırrının nüktesidir.
Aşk Süleyman'ın gönül tahtındadır; aşk sultan biz dilencisiyiz.
Aşk hem iman, bilgi ve sanattır; sevgilinin ruhu ve göz aydınlığıdır.
- 35 Aşk erguvan gibidir; bütün ilimlerin kapısı o fendendir.
Aşk akıl ve imanın nurudur; aşk İslam'dır ve ihsanın sırrıdır.
Aşk âriflerin tevhidi oldu; âşıkların can dostu oldu.
Aşk oyunu Ali'nin “Zülfikar”⁶⁸ ı gibidir; aşk her nebi ve her velinin amacıdır.
Aşk hem Musa'nın dostu idi; deniz ve iklimlerden habersiz idi.
- 40 Aşk hem de “Hallac-ı Mansur”⁶⁹ ve “Cüneyd”⁷⁰ dendir; bütün büyüklerin başında taçtır.

⁶⁶ Mahmut ve Ayâz hikâyesi için bkz. Mevlâna, *Mesnevî*, V, 1857 vd.

⁶⁷ “تَدْبِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ” “Göklerin, yerin yoktan Yaradan'ı, bir emri murad etti mi ona yalnız ol! der oluverir”, *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara/117, Hayrât Vakfı, İstanbul, h. 1410 s. 604+10

⁶⁸ Peygamber'in Bedr gazvesinde ganimet olarak aldığı meşhur kılıç hakkında bkz. “Zülfekâr”, Topuzoğlu, T. R. , *MEBİA*, XIII, 649 vd.

⁶⁹ Tasavvufun gelişmesine önemli katkılarda bulunan ünlü mutasavvıf hakkında bkz. “Hallâc-ı Mansûr”, Uludağ, Süleyman, *TDVİA*, XV, 377 vd.

⁷⁰ İlk devir sûfilüğünün en güçlü temsilcilerinden olan meşhur sûfi hakkında bkz. “Cüneyd-i Bağdâdî”, Ateş, Süleyman, *TDVİA*, VIII, 119 vd.

Aşk neyin dilinden “Beni göremezsın.”⁷¹ dedi; benim görünmem ancak ilâhî aşk ileidir.

Aşk “Bâyezîd”⁷² le yoldaştır; cübbenin içinde Allahtan başkası yoktur.

Aşk Havva ve Âdem’in irfanıdır; sadakat’in amacı Cennetü’l- Me’vâ⁷³ dır.

Aşk huri ve pınar cennetleridir; aşk hem süt ve hem baldır.

45 Aşk feleklerin çarkının mimarıdır; “Levlâk”⁷⁴ temizliğinin tecelli yeridir.

Aşk Davud’un Zebur’udur; yoksa sen bu nükteyi duymadın mı?

Aşk hem Eyyub peygamberin derdinin sırrıdır; hem de yaşlı Yakub’un hüznüdür.

Aşk Allah’ın sırrıdır; Allah’ın nurunun özel rahmetidir.

Aşk nebilerin miracıdır; evliyaların giysisi ve tacıdır.

50 Aşk insanların rehberidir; bütün zariflikleri bilir.

Aşk nurların kaynağı olan bir nurdur; aşk sırların mahzeni olan bir sırdır.

Aşk dert ve kederin şifasıdır; (aşk) tahta ve kalemin sırlarının yeri ve göğüsüdür.

Aşk apaçık delillerdir; aşk şekerden daha tatlıdır.

Aşk Nûn ve kalemin⁷⁵ sırlarıdır; aşk bütün kâinatın üzerine sancak gibidir.

55 Aşk yanlışın ve doğrunun araştırmasıdır; birlik denizi ve alâmetlerin sırrıdır.

Aşk dünya kuşunun avcısıdır; gayb âlemi cennetinin temiz yüzüdür.

Aşk hem İbrahim içindir; hem de aşk “selsebil”⁷⁶ çeşmesinin kaynağıdır.

Aşk Kur’ân sırrının mânâsıdır; aşk bütün irfanın delilidir.

⁷¹ “... قَالَ لَنْ تَرَاني...” “Beni göremezsın” Allahın, Musa Peygambere hitabı bkz. *Kur’ân-ı Kerîm*, Ar’af / 143

⁷² İlk büyük mutasavvıflardan olan Bâyezîd-i Bistâmî hakkında bkz. “Bâyezîd-i Bistâmî”, Uludağ, Süleyman, *TDVİA*, V, 238 vd.

⁷³ “عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى”, “Cennetü’l me’vâ onun yanındadır”, *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm/15

⁷⁴ “لَوْ لَا ك لَوْ لَا ك لَمَا خَلَقْتَ الْاَفْلَاقَ”, “Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım”, kudsi hadis olarak kaydedilen bu söz için bkz. el-Aclûni, *Keşfü’l-Hafâ*, II. 214

⁷⁵ “ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ”, “Nûn, kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun”, *Kur’ân-ı Kerîm*, Kalem/1

⁷⁶ “عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا”, “(Bu şarap) Orada bir pınardır ki adına Selsebil denir”, *Kur’ân-ı Kerîm*, İnsan/18

Aşk fetihtir, hemde yeni fetihlerdendir; aşk akıldır, yeni bir kalp yeni bir ruhtur.

- 60 Aşk gerçek hac ve zekâttır; aşk âb-ı hayatın ta kendisidir.
 Aşk oruç ve namazın mânâsıdır; aşk (insanın) kendisiyle nâz u niyazıdır.
 Aşk Ayn'sız, Şın'sız ve Kaf'sızdır; aşk sürekli araştıran, inceleyendir.
 Aşk hem yoldur hem yolcu; onun hükmü, melekler ve padişahların hükmünün üstündedir.
 Aşk güzel yüzün aynasıdır; aşk Zülcelâl'in ⁷⁷ sırlarıdır.
- 65 Aşk sonu olmayan bir zâttır; aşkın sıfatının başlangıcı yoktur.
 Aşk hem bilendir hem bilinen; aşk hem anlatandır, hem anlatılan.
 Aşk ebedî bir perdedir; aşkın sıfatı olgunluk üzerinedir.
 Aşk açıklamasız ve sözsüz olur; aşkın anlatanı dilsiz olur.
 Aşk Allah'ın huyundandır; oruç ve namazla işi yoktur.
- 70 Aşk'ın ayakta durmakla, oturmakla işi yoktur; aşk rükû ve secdeden müstağnidir.
 Aşk kendisiyle aşk oyunu oynadı; muhtaç olmadığını tekrar gösterdi.
 Aşk eşyanın mucidi olmuştur; her şey aşkın nurundan ortaya çıkmıştır.
 Aşk her iki âlemin temelini attı; aşk Âdem'in çamurunu yoğurdu.
 Aşk akıllıları sarhoş etti; o “Ben sizin Rabb'iniz değil miyim”⁷⁸ cevabında evet (belâ) dedi.
- 75 Aşk kendi kendini sorguladı ve cezalandırdı; yine cevabı da kendisinden işitti.
 Aşk, tatlı ve şeker ihtiyacı duymaz; kötülükleri iyiliklere çevirir.
 Aşk için yakınlıkta birdir, uzaklıkta; hem şimdi, hem sonrasındır.
 Aşk eşi benzeri olmayan Allah'ın adıdır; onun vasfı sınırın ve âdetin dışındadır.
 Aşkı nasıl anlatabilirim; aşkın cevherini (nasıl) delebiliyim.

⁷⁷ “وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ” “Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbin zâtı bakî kalacak”, *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahman/27

⁷⁸ “أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى” “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Dediler: Belâ”, *Kur'ân-ı Kerîm*, Araf/172

- 80 Aşk isimsiz ve belirtisizdir; her ne söyler ve ne düşünürsen odur.
Aşk cisimsiz, özsüz ve belirtisizdir; sen benden duy bu sözü, başka bir maksadım yoktur.
Aşk kendi zatı ile ayakta durur; onun temiz zatı kendi sıfatıdır.
Aşk Allah'ın zatı ve sıfatıdır; biz hepimiz kuluz, o padişaktır.
Aşkın yüz bin adı vardır; aşkın sıfatı hem (özel) kişilerde (hemde) herkeste vardır.
- 85 Aşk Allah'ın temiz isimlerindendir; Hakkın adı bütün isimlerin adıdır.
Allah'ın aşkı Vâhid'dir, Samed'dir; O'nun sıfatı “doğmamış ve doğrulmamış”⁷⁹tır.
Aşk hem “başlangıçtır, hem de son; aşk hem içtir, hem dış.”⁸⁰
Aşk her ayıptan münezzehtir; onun katında görünen ve görünmeyen âlem birdir.
Aşk dünyaya bir çığlık attı ve kendimden başka kimse beni tanımadı, dedi.
- 90 Aşk asıldır, bütün varlıklar ondan türedi; hepsi aşkın nakşından vücut buldu.
Aşkın evvelden beri sonu yoktu; akıl onun vadisinde isyan etti.
Aşk sonu olmayan denizde boğuldu; artık sen, ondan isim ve iz arama.
Kendi aşıkârlığını gizledi; sevgilinin canının sırrına mahrem oldu.
Her kim sâdık ve musaddık değilse; o mukalliddir, muhakkık değil.

⁷⁹ “قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ” “Deki: O, Allah birdir. Allah Sameddir. O, doğurmamış ve doğrulmamıştır”, *Kur’ân-ı Kerîm*, İhlâs/1–2–3; Beyhâki, *el-Esmâ ve’s-Sıfat*, s. 59

⁸⁰ “هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ” “O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtırdır. O, her şeyi bilendir.”, *Kur’ân-ı Kerîm*, Hadîd /3

İKİNCİ BÖLÜM

II. 1. A. TIRÂŞNÂME

Türkiye’de *Tırâşnâme*’nin bulunduğu yazma eser kütüphaneleri internet ortamına girilerek Kültür Bakanlığı sitelerinden araştırıldı. *Tırâşnâme*’nin nüshalarının çoğunluğunun İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki koleksiyonların içinde kayıtlı olduğunu gördük. Bu koleksiyonlardan başka *Tırâşnâme* nüshalarının Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi’nde, Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi’nde ve Millî Kütüphane’de bulunduğu tespit edildi.

Tırâşnâme de bir önceki konumuz olan *Işknâme* gibi mesnevî tarzında yazılmış bir eserdir. Yani beyitleri aynı vezinde fakat her beyiti kendi arasında kafiyeli olan (a,a-b,b-c,c) nazım biçiminde yazılmış bir eserdir. Bu manzum eser “Fâ’ilâtün, Fâ’ilâtün, Fâ’ilün” vezninde yazılmış olup 75 beyitten oluşur. Bu küçük Farsça mesnevî bazı nüshalarda Mevlâna’ya⁸¹, bazı nüshalarda ise Şâhidî’ye⁸² ait görünür.

Eser konu bakımından Mevlevîlikteki (?) tırâş adabını ihtiva eder.⁸³ Tırâş ise saç, kaş, sakal ve bıyığın kesilmesi yani ustura ile tırâş edilmesidir. Buna çehâr-darb olmakta denir.⁸⁴

Eserin çehâr-darb’ı konu alması eserin müellifi konusunda da Şâhidî’nin adını çağırıştırır. Çünkü biliyoruz ki Şâhidî “Şeyhim” dediği Dîvâne Mehmed Çelebiye tabi olduktan sonra onun yolunda tırâş (çehâr-darb) olmuştur.

Mevlâna ve Mevlevîlik hakkında çok kapsamlı araştırmaları olan ve bu yönde birçok eserler veren Abdülbâki Gölpınarlı’nın bu eserin müellifi konusunda görüşü Şâhidî’nin olduğu yönündedir. Gölpınarlı bu mesnevînin ne Mevlâna Celâleddîn Rûmî’ye ne de Bahaüddin Sultan Veled’e ait olabileceğini söyler. Eseri dil ve üslûbundaki zayıflıktan dolayı Şâhidî’ye ait görür.

⁸¹ Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir Koleksiyonu, Demirbaş no: 000793, s. 90^a–92^a

⁸² Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 2155, s. 232^b - 234^b; krş. Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katologu*, c. II, s. 229

⁸³ Şimşekler, Nuri, *age.*, s. 51

⁸⁴ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 109

Eserin üslûbu kafiye inşaları, vezin hususiyetleri, dildeki aksaklık ve düşüklük kelimelerdeki kuvvetsizlik, nihayet eda ve müeddâ ve Şâhidî'nin meşrebi, bu mesnevînin Şâhidî'ye aidiyetini bir gerçek haline sokmaktadır.⁸⁵

II. 1. A. a. Nüshaları ve Nüsha Tavsifi

(D) Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi

002155 demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisinde bulunan bu nüsha kahverengi meşin bir cilt içerisinde. Dörtkenarı vişne rengi meşin cilt ile çevrilmiştir. Şemse, salbek, köşebentlere kenardaki vişne rengi deriden oturtulmuş ve fırça ile altın süslemeleri yapılmıştır. Her iki derinin birleştiği hat üstüne zencirek çekilmiştir. Miklepteki şemse motifi de yine altınla süslenmiş kenarlarına tığlar çekilmiştir. Kapaklardaki gibi iki ayrı renkteki derinin birleşme hattı üzerine zencirek vurulmuştur. Kapaklar ve sertap üzerine noktalıklarla motifler yapılmıştır. Sertabın iç kısmına yeşil renk kadife ile tamirat yapılmıştır. Her iki kapakta da kurt yenikleri mevcuttur. Kapak içlerine ve yan kâğıdına fırça ile altın serpiştirilerek (zerefşan) süslemeye çalışılmıştır. Açık yeşil ve krem tonlarında örülmüş olan şiraze kenarlardan noksandır. Sırt dikişi ve sayfalar iyi durumda sayılır. İlk iki sayfa kötü de olsa tezhipli ve altın cetvellidir. Diğer sayfalar da altın cetvelle çerçeveli; şiirlerin mısraları iki altın cetvelle çevrilmiştir.

Cilt ebadı 205x133 mm olup, yazı ebadı 147x85 mm'tir.⁸⁶ 1^a da vakıf kayıdı bulunan 293 yapraklı mecmuanın yazılmasında talik yazı tipi kullanılmıştır.

Çalışmalarımızda esas aldığımız bu nüsha 232^b ile 234^b sayfa aralığında bulunmaktadır. 236 _ 238 poz numaraları ile dijital ortama aktarılarak okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Risâlemiz her bir sayfada iki sütun olmak üzere, bxb satırlı olarak yazılmıştır. Beyitler Siyah mürekkeple talik yazı tipi ile, duraklar ve keşideler ise kırmızı mürekkeple kâğıda aktarılmıştır.

⁸⁵ Gölpınarlı, Abdülbâki, *age.*, s. 140

⁸⁶ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katoloğu*, c. II, s. 229

Bu yazma eserimizin ilk sayfasının en üst kısmında kırmızı mürekkeple *Tırâşnâme-i Hazret-i Sultânü'l- Ârifin el-Âşıkîn Mevlânâ Rûmî ve Şems-i Tebrîzî Kaddesana Allah Esrâr-ı hümâ* yazılıdır. Yazının üst kısmından bir miktar kesilmiş olduğu görülmekle beraber yazı okunabilmektedir. Tamamı 75 beyit olarak tespit ettiğimiz mesnevî tarzındaki bu manzum eserimizin müellifini Gölpınarlı, Şâhidî olarak geçmiştir.⁸⁷

Mesnevî'nin başı:

هان هان ای طالب فقر و ادب کر طلبکاری بیا از خود طلب

232^b

Mesnevî'nin sonu:

کفته موزون مولانا جلال از برای این بود ای اهل حال

234^b

(N) Süleymaniye Kütüphanesi (Nuru Osmaniye)

005008 Demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisinde olan bu nüsha Nuru Osmaniye koleksiyonu içerisinde. Mecmua içerisinde 15 risaleden bir tanesi de tırâşnâme isimli mesnevîdir.

Kitap ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

Çalışmalarımızda faydalandığımız bu ikinci nüsha 88^b - 91^a sayfaları aralığında bulunmaktadır. 91 ve 93 poz numaraları ile dijital ortama aktarılan Farsça bu küçük manzum eser okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Müellifin Mevlâna Celaleddin-i Rûmî olarak görüldüğü mesnevî tarzındaki birkaç sayfalık eser 30 satır olarak yazılmıştır. Der kenarda başlık kırmızı mürekkep ve eserin tamamı siyah mürekkep olmak üzere talik yazı tipi ile kâğıda aktarılmıştır. Risalenin başlığı *Tırâşnâme* olarak yazılmıştır.

Bu nüshanın tamamı 74 beyit olarak yazılmıştır.

⁸⁷ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katoloğu*, aynı yer

Mesnevî'nin başı:

هان هان ای طالب فقر و ادب کر طلبکاری بیا از خود طلب

88^b

Mesnevî'nin sonu:

کفته موزون مولانا جلال از برای این بود ای اهل حال

91^a

Bu nüsha hazırladığımız metinde N harfî ile gösterilmiştir.

(S) Süleymaniye Kütüphanesi (Şehit Ali Paşa)

Süleymaniye Kütüphanesi 002850 Demirbaş numarasına kayıtlı bu mecmua içerisindeki 23 risaleden biride tırâşnâme isimli risaledir. Şehit Ali Paşa koleksiyonu içerisinde bulunan bu mecmuanın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

370 yapraklı kitabımız çeharkuşe ebru bir cilt içerisinde. Ebru şal deseni olup kırmızı renk deri üzerine yapıştırılmış, modern tarzda yapılmıştır. Kapaklar kitap ölçülerinden daha büyüktür ve mıklepsizdir.

145^b - 149^b sayfa aralığında mevcut olan bu küçük manzum eser 148–150 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmıştır.

Farsça olan bu eserimiz her bir sayfada bxb satır olarak kâğıda aktarılmıştır. Talik yazı tipi kullanılarak yazılan eserin tamamı siyah mürekkeple, başlık ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her bir sayfa iki sütun olarak kırmızı cetvellerle ayrılmıştır. Risale adı *Tırâşnâme*, müellif adı Mevlâna Celaleddin-i Rûmî olarak geçmektedir.

Tamamı 75 beyit olarak yazılmıştır.

Mesnevî'nin başı:

هان هان ای طالب فقر و ادب کر طلبکاری بیا از خود طلب

145^b

Mesnevî'nin sonu:

گفته موزون مولانا جلال از برای این بود ای اهل حال

149^b

Bu nüsha hazırladığımız metinde S harfi ile gösterilmiştir.

(M) Millî Kütüphane

Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 3996 demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisindedir.

Abdullah Öztemiz den 1971 yılında satın alınarak Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu bünyesine katılmış olan bu mecmua'nın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

Çalışmalarımızda kullandığımız bu 4. nüsha 11^b -13^b sayfa aralığındadır. 15 – 17 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmış olan bu küçük manzum eser okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Farsça olan eser, her bir sayfada 15x2 satır olmak üzere nesih yazı tipi ile harf filigranlı kâğıda aktarılmıştır. Başlık ve diğer bütün beyitlerin siyah mürekkeple yazılmış olduğu görünmektedir.

Bu nüshada eserin müellifi hazreti Mevlâna Celaleddîn Rûmî olarak geçmektedir. Sayfa kenarlarında herhangi bir açıklama ya da beyitler bulunmamaktadır.

Tamamı 73 beyit olarak yazılmıştır.

Mesnevî'nin başı:

هان هان ای طالب فقر و ادب کر طلب کاری بیا از خود طلب

11^b de

Mesnevî'nin sonu:

گفته موزون مولانا جلال از برای این بود ای اهل حال

13^b de

Bu nüsha hazırladığımız metinlerde M harfi ile gösterilmiştir.

(K) Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Henüz demirbaş numarasına kayıtlı olmayan bu nüsha 353 sıra numarası ile F. Nâfiz Uzluk koleksiyonu içerisinde bulunmaktadır. İl Halk Kütüphanesinde 7133–44 eski Demirbaş numarasına kayıtlı olan bu nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine devredilmiştir. Bu mecmua'nın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

29^b - 32^a sayfa aralığında mevcut olan bu Farsça eser 81–83 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmıştır.

Adının *Tırâşnâme*, müellifinin ise Mevlâna Celaleddin-i Rûmî' nin görüldüğü bu küçük risale her bir sayfada bxb satır olmak üzere yazılmıştır. Başlık kırmızı, eserin tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu nüsha talik yazı tipi ile kâğıda aktarılmış olup tamamı 76 beyit olarak görülmektedir.

Kenarlarda Hz. Sultan Veled' den ve Mevlâna'dan beyitler vardır.
Mesnevî' nin başı:

هان هان ایی طالب فقر و ادب کر طلب کاریی بیا از خود طلب

29^b de

Mesnevî' nin sonu:

کفته موزون مولانا جلال از برایی این بود ایی اهل حال

32^a da

Bu nüsha hazırladığımız metinde **K** harfi ile gösterilmiştir.

II. 1. A. b. İmlâ Özellikleri

D Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfi ile yazılmıştır:

73^b بیکانه 42^a انکاه 13^b بکویم

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

51^a عیبت 50^a کشتنت 41^b ضربت

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

73^b هست 73^a هست 2^a هست

4- Farsçada mevcut olan آ harfi ile yazılan kelimeler birkaç yerde ا harfi ile yazılmıştır:

67^a اب 30^a بعد از ان 29^a بعد از ان

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır:

62^b مسلم 29^b سر 15^a عزت

6- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

33^b جان او 28^a حضور پیر 4^a پاک دین

7- Harfi izafe به bazen önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

61^a بهفت 52^b بجان 16^b بحکمت

bir yerde ise ayrı yazılmıştır:

31^a به پیرست

8- Birkaç yerde ب harfi پ olarak yazılmıştır:

9^a بیش 7^a بوشش 5^a بس

9- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

28^a میکن

10- Bir yerde چ harfi ج harfi gibi tek noktalı yazılmıştır.

6^a چهار

11- Birkaç yerde ise ی harfi yazılmamış veya noktaları unutulmuştur.

37^a طرق 12^b درن

12- ن harfi bir yerde noktasız yazılmıştır.

گفته اند 17^a

13- Birkaç yerde ise kelimeler yanlış yazılmıştır.

19^a د رو 56^b پور 17^a سنخها

N Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı

ک harfi ile yazılmıştır:

72^b بیکانه 49^b پالهنک 31^b کفتن

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست

şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

36^b یزدانست 22^b اینست 9^a خاکست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

72^a هست 41^b هست 18^b هست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen یست düşürülerek

şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

45^a چیست 41^b پنهان یست

5- Farsçada mevcut olan آ harfi ile yazılan kelimelerden bazıları ا harfi ile yazılmıştır:

30^b ان 26^b آنکه 29^b ان

6- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır:

49^b فتوت 22^b سر 24^a سنت

7- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

38^b ارباب دین 55^a در کبر 52^a نفس خود

8- Harfi nişane را bir yerde ismine bitişik,

64^a ترا

tamamında ise isminden ayrı yazılmıştır:

63^b خود را 66^b جمله را 58^a شهوت را

9 - İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

63^b ز اهل 47^b ز غیر

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

74^b از برای 62^a از ان

10- Harfi izafe به bazen önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

51^b بجان 26^a بخود 17^b بحکمت

bir yerde ise ayrı yazılmıştır:

31^a به پیرست

11- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır:

31^b بی غرض

12- Bazı kelimeler eksik yazılmıştır:

33^b یقن 2^a زمن

13- Bazı kelimeler yanlış veya noktaları eksik yazılmıştır:

31^a باکی 18^a جیز 4^a دبن

14- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

28^a میکند

15- 55 ve 56. beyitler bir birine karıştırılarak tek beyite indirilmiştir. Bu yüzden nüshada bir beyit eksik görünmektedir.

S Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfi ile yazılmıştır:

54^b پالهنک 33^a کشت 11^b بکویم

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

41^b ضربست 50^a غیست 36^b یزدانست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

73^b هست 41^b هست 18^b هست

4 - Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen ا düşürülerek یست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

53^a بایدیست 45^a چیست 41^b پنهان یست

5- Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

51^b است 51^a است

6- Farsçada mevcut olan آ harfi ile yazılan kelimeler bazen ا harfi ile yazılmıştır:

64^a انجا 42^a انگاه 9^b اتش

7- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

44^a اول 33^b سر 15^a عزت

8- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

61^b میان عاشقان 47^b مهر حق 46^a اهل صفا

9- Harfi nişane را bir yerde ismine bitişik,

65^a ترا

tamamında ise isminden ayrı yazılmıştır:

64^b خود را 59^a شهوات را 52^b حق را

10- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

47^b ز غیر 13^a ز فرض 3^b ز عناصر

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

40^a از تراش 22^a از سر 12^a از پیر

11- Harfi izafe به çoğunlukla önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

52^b بجان 61^a بهفت 8^a بصورت

bir yerde ise ayrı yazılmıştır:

26^a به خود

12- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır:

31^b بی غرض

13- Bazı kelimeler eksik yazılmıştır:

44^a مقدا 4^b قین 16^a را

14- Bazı kelimeler yanlış veya noktaları eksik yazılmıştır:

35^a ر کی 11^b ار 10^b پوشیده

15- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

28^a میکند

16- 50 ve 51. beyitler yer değiştirmiştir.

M Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı

ک harfi ile yazılmıştır:

54^b کشاید 48^b یادکار 13^b بکویم

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

22^b اینست 49^a غیبت 36^b یزدانست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

71^a هست 41^b هست 18^b هست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen یست düşürülerek یست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

45^a چيست 41^b پنهان یست

5- Farsçada mevcut olan آ harfi ile yazılan kelimeler ا harfi ile yazılmıştır:

67^a اتش 40^b ایات 6^b اشکار

6- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

59^a مبدل 60^b مسلم 70^b معین

7- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

23^a طریق حق 14^a صحبت پیران 10^b جسم ما

8- Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

51^b است 51^a است

9- Harfî nişane را bir yerde ismine bitişik,

63^a ترا

Tamamında ise isminden ayrı yazılmıştır:

47^b سخن را 38^a معنی را 14^b او را

10- İsmi hallerinden از bir yerde ا düşürülerek ز noktasız olarak yazılmıştır:

35^a ر کی

11- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

62^b ز اهل 46^b ز غیر

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

75^b از برای 60^a از ان

12- Harfî izafe به bazen önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

50^b بجان 27^a بخود 17^b بحکمت

bir yerde ise ayrı yazılmıştır:

31^a به پیرست

13- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır:

31^b بی غرض

14- Bazı kelimeler eksik yazılmıştır:

41^b پهان 38^a یقن 16^a را

15- Bazı kelimeler yanlış yazılmıştır:

2^b بانست 37^b رفیو 25^a شیناس

16- چ harfi çoğunlukla ج şeklinde yazılmıştır:

56^a چهارم 20^a جون 6^a جار

17- 54^a da yanlış yazılan ilk kelimenin üstü karalanmış ve doğru kelime yazılmıştır.

18- 57^a da yanlış yazılan kelimenin üstü çizilerek V. olarak numaralandırılmış ve der kenarda aynı numara ile doğrusu yazılmıştır.

19- 28^a da yanlış yazılan ilk kelimenin üstü karalanmış ve doğru kelime hemen altına yazılmıştır.

20- Bu nüshada 46 ve 59 numaralı beyitler eksiktir.

K Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfi ile yazılmıştır:

60^a کشاید 44^a انکاه 29^b گفتن

2- Sonu ی ile biten kelimelerin tamamında bir ی daha kullanılmıştır:

76^b برایی 60^b دریی 53^b بند کیی

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmıştır:

39^b چیز ست 17^a چیز است 5^b ماست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

74^a هست 39^b هست 2^a هست

5- Farsçada mevcut olan آ harfi ile yazılan kelimeler ا harfi ile yazılmıştır:

67^a اتش 40^b ایات 2^b اشکار

6 - Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır:

65^b والسلام 44^a اولش 14^a عزت

7- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

76^b اهل حال 12^a احكام او 1^a طالب فقر و ادب

8 - Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü

olmaksızın ayrı yazılmıştır:

51^b است 51^a است 25^b است

9- Harfî nişane را bir yerde ismine bitişik,

66^a ترا

Tamamında ise isminden ayrı yazılmıştır:

68^b جمله را 65^b خود را 60^a شهوات را

10- İsmi hallerinden از bir yerde ا düşürülerek ز noktasız olarak yazılmıştır:

33^a ر کی

11- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

65^b ز اهل 49^b ز غیر

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

58^a از صبری 57^a از حرص

12- Harfî izafe به bazen önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır:

53^b بجان 16^b بحکمت 4^a بتوست

Bir yerde ise ayrı yazılmıştır:

29^a به پیرست

13- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır:

29^b بی غرض

14- Bazen ب harfî پ olarak yazılmıştır:

52^a بس 48^a بس 47^a بس

15- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

26^a میکند

16- 39 ve 43. beyitler birbirinin aynıdır.

17- 40 ve 44. beyitler birbirinin aynıdır.

18- 63^b de yanlış yazılan kelime üzeri karalanarak der kenara kelimenin doğrusu yazılmıştır.

19- 63^a ve 64^a birbirinin aynıdır.

20- 64^b de kelimelerden birine alternatif olarak der kenara برگ yazılmıştır.

21- Bu nüshada 26 numaralı beyit eksiktir.

II. 1. A. c. Dili, Üslûbu ve Konusu

Gölpınarlı, Şâhidî'nin Farsçasını yeterli bulmaz. Türkçe şiirlerinde başarılı olmuş ve fakat aynı başarıyı Farsça şiirlerinde gösterememiştir. Şiirlerini sanatını göstermek için değil, sahip olduğu dini duyguları anlatmak ve propagandasını yapmak için yazmıştır. Bu durum sadece şiirlerinde değil, aynı zamanda kitaplarında da kendini göstermektedir.⁸⁸

Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün vezninde 75 beyitlik Farsça bir mesnevîdir. Mevlevîlikteki tırâş adabını konu alan bu küçük mesnevînin Şâhidî'ye ait olduğu konusuna Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* adlı eserinde değinir ve gerekçeleriyle beraber açıklar. Şeyhi Dîvâne Mehmed Çelebiye tabi olması ve şeyhinin yolunda çehâr-darb olması da bu fikri pekiştirir.⁸⁹

Şâhidî'nin tırâş adabıyla ilgili bir risale yazmış olması muhtemeldir.⁹⁰ Çehâr-darb âdâbının inceliklerini anlattığı bu risâlesinde her bir darbın ne anlama geldiğini şu şekilde açıklar:

Çehâr dört, darb ise vuruş mânâlarındadır. Çehâr-darbın bir usulü ve sırası vardır. Evrende var olan her şeyi, kendi bünyesinde de taşıyan insan varlığıyla kâinatın küçük bir nûmunesidir. Bu yüzden insan ne arıyorsa dışarıda değil kendi içinde aramalı ve her ne istiyorsa kendinden istemelidir. Kâinat 4 şeyden oluşmuştur. Bu 4 şey Toprak, Su, Rüzgâr ve Ateş insanın şekillenmesinde mevcuttur. Toprak, onun fakirliği; Su, onun temiz sohbeti; Ateş, onun riyazette yanması, gözlerini Hakk'ın dışındakilerden çevirmesidir.

⁸⁸ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 140

⁸⁹ Şimşekler, Nuri, *Doktora tezi*, s. 51

⁹⁰ Şimşekler, Nuri, *Doktora tezi*, aynı yer

Abdestin farzı da 4' tür; El, Yüz, Baş ve Ayak. El, hırs ve hevesten el çekmek demektir. Yüz, Allaha ibadete yönelmektir. Baş, ben ve biz hayallerini başından uzak tutmaktır. Ayak, Hak yolunun kapısına ayak koymaktır.

Şâhidî adı geçen eserinde bu konulara kısaca değindikten sonra esas konusu olan tırâş âdâbını kırkinci beyitten itibaren anlatmaya başlar. Çehâr-darb'ta belirli bir sıra ve her bir darbin taşıdığı bir mânâ vardır. Önce sakal ve bıyık, sonra saç ve daha sonra kaş tırâş edilir. Sakalı kesmek; ilk önce gerçekleştirilen bu eylem dünya sevgisinden kurtulmayı ve dünyadan vazgeçmeyi temsil eder. Bıyığı kesmek; ben ve bizliği kendinden uzaklaştırmayı, yani ben'den vazgeçmek demektir. Saçları tırâş etmek; insanların önünde toprak gibi mütevâzı olmak demektir. Sonuncusu ise kaşı tırâş etmektir. Bunun anlamı ise; örtüyü kaldırmak, Hakk'ın sevgisinden gayrısını terk etmek anlamına gelmektedir.

II. 1. B. a. Hazırladığımız Metnin İmlâ Özellikleri

Çalışmamıza esas teşkil eden tenkitli metni hazırlarken, metnimizde geçen kelimelerin doğru bir şekilde yazılmasına özen gösterildi. Harflerin noktaları yazılış kurallarına uygun olarak, eksiksiz bir şekilde kullanıldı.

1- گ Kâf-i Fârsi ک den ayırt edilmiştir.

2- Çoğunlukla Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek است şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir. Bazı yerlerde ise هست şeklinde yazılmıştır.

3- آ ile yazılan kelimeler ا den ayırt edilmiş ve aslına uygun bir şekilde yazılmıştır.

4- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır.

5- Farsçaya özgü üç noktalı پ ve چ gibi harfler kurallara uygun olarak yazılmıştır.

6- Tamlamalarda işaret kullanılmamıştır.

7- Harf-i nişane را kendisinden önce gelen isimden ayrı yazılmıştır.

8- Harf-i izafe به hazırladığımız metnin tamamında önüne geldiği kelimeye bitişik yazılmıştır.

9- بی olumsuzluk ön eki çoğunlukla önüne geldiği kelimedenden ayrı yazılmıştır. Fakat bazen de bitişik yazıldığı olmuştur.

10- Şimdiki zaman ön edatı می fiilden ayrı yazılmıştır.

11- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde metne ve vezne uygun olarak yazılmıştır.

II. 1. B. b. Kullanılan Nüshalardan Örnekler

MEVLÂNÂ MÜZESİ İHTİSAS KÜTÜPHANESİ, D. No:2155, TIRÂŞNÂME

سید

[illegible]

فکر و مسکن بود خاک او آتش او در ریاضت رفتند این بود معنی خاک با دو این همه از بس حی کرد کار عز و قوتش و زود بالا رفتن فکر اند و صلوات و درین است و صلوات بزرگ بپوشیدن	فکر و مسکن بود خاک او آتش او در ریاضت رفتند این بود معنی خاک با دو این همه از بس حی کرد کار عز و قوتش و زود بالا رفتن فکر اند و صلوات و درین است و صلوات بزرگ بپوشیدن	فکر و مسکن بود خاک او آتش او در ریاضت رفتند این بود معنی خاک با دو این همه از بس حی کرد کار عز و قوتش و زود بالا رفتن فکر اند و صلوات و درین است و صلوات بزرگ بپوشیدن
---	---	---

بامع

بامع و دنیای اوقات را وضع کرد این معنی که است اول را روح الکوین این معانی دنیای در الفنا و صیفت وجود بافتن در کلاه وضع نهاد اما دیگر دقایق و اسرار درین معنی بسیار مبتدا یا از برای آسان کردن این قدر کردی که در نقلی نیز میسر است	بامع و دنیای اوقات را وضع کرد این معنی که است اول را روح الکوین این معانی دنیای در الفنا و صیفت وجود بافتن در کلاه وضع نهاد اما دیگر دقایق و اسرار درین معنی بسیار مبتدا یا از برای آسان کردن این قدر کردی که در نقلی نیز میسر است	بامع و دنیای اوقات را وضع کرد این معنی که است اول را روح الکوین این معانی دنیای در الفنا و صیفت وجود بافتن در کلاه وضع نهاد اما دیگر دقایق و اسرار درین معنی بسیار مبتدا یا از برای آسان کردن این قدر کردی که در نقلی نیز میسر است
---	---	---

و اما صفات بی نهایت از اسم سبع هم طبع و صفه اسمی که در سر است

از غایت تو شب کی کرد
تر که خورشید تن کی می بر
کرم یا پست خلدیت یار شد
در غایت پست خلدیت یار شد
ای خداوند معین و مستعان
کشتن را راهی بر تو وصل
هم تو خلدی به ما را می بین
یکشاید به زور سکون بهر
تو بنال ای شاه پادشاه
کرم یا پست خلدیت یار شد
وای که ز تو دلداریت فرخا
در کل حصیان فرو شد پای تو
ما ز به پست خلدیت یار شد
وقت بهد کیک لای می پای
بیدارم و در می خورم زان
یا الهی در زور خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
در می ز عشق زنده بود
ساکرمین در زور خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد

از غایت تو شب کی کرد
تر که خورشید تن کی می بر
کرم یا پست خلدیت یار شد
در غایت پست خلدیت یار شد
ای خداوند معین و مستعان
کشتن را راهی بر تو وصل
هم تو خلدی به ما را می بین
یکشاید به زور سکون بهر
تو بنال ای شاه پادشاه
کرم یا پست خلدیت یار شد
وای که ز تو دلداریت فرخا
در کل حصیان فرو شد پای تو
ما ز به پست خلدیت یار شد
وقت بهد کیک لای می پای
بیدارم و در می خورم زان
یا الهی در زور خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
در می ز عشق زنده بود
ساکرمین در زور خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد
کرم یا پست خلدیت یار شد

[illegible][illegible]

۱۵۶ ۱۵۷	۱۵۸	۱۵۹
۱۵۶ ۱۵۷ بسم الله الرحمن الرحيم ترجمه حضرت مولانا قس اسرار و فیض الاندلی الازهر	۱۵۸ ۱۵۹	۱۵۹ ۱۶۰
چهار چیز است فرزند را بدست شستن و دست و رو با پاک چون نودوی از غیر حق بر تافتی دست از حرص و سوا که تا کن د و در کن از سر خیال و من در طریق حق بنده بای سفات هست او در طهارت دقه بود در وجودی غریز حق شناس چون که این ده را به خود در یافتی چون که مصلوم نوشا باس آب تو در حضور پر خورشید کن نماز بعد از این رو محرم اسرار شو بعد از آن از وصل امان و هم بهیست باکی فرزند نماز زبان کجاست زبکیر کشت شرح و مصلح امان او غسل و صلوات این دنیا بود تا که در صلوات گفت دروغ شبه این که در نش آزار کس	۱۵۸ ۱۵۹	۱۵۹ ۱۶۰
۱۵۶ ۱۵۷ بسم الله الرحمن الرحيم ترجمه حضرت مولانا قس اسرار و فیض الاندلی الازهر	۱۵۸ ۱۵۹	۱۵۹ ۱۶۰
۱۵۶ ۱۵۷ بسم الله الرحمن الرحيم ترجمه حضرت مولانا قس اسرار و فیض الاندلی الازهر	۱۵۸ ۱۵۹	۱۵۹ ۱۶۰

84

647

~~132a~~

و صلوات کند بر بدن پوینده
در هر فقره و فنا گوینده

اندر ای این بود ای اهل حال
گفت موزون مولانا جلال

This image shows a page from an ancient manuscript, possibly a calendar or almanac. The page is divided into a grid by red lines. The text is written in a cursive script, possibly Arabic or Persian, and is arranged in columns. The paper is aged and yellowed, with some visible wear and tear.

تراش نامه حضرت سلطان جهان الدین قدس سره و الهی
 هان و همان اجماعاً بقول ابی کریم علیهم السلام
 عریضه است اندر زیر و آینه جلد بان استکار او نهاده
 از بروج و کوب و زلات و صفای از طبایع و از غنا و از اجتهاد
 ظاهر و باطن و سوسه ای ازین من بکوی انوار و کبریا بقی
 و صلا کاند ردد و چون جفا مانده پس تخت و ستر بار حله مانده
 جابر و صلا اند این چهار من بکوی باقی یک استکار
 بوشن ازین بروج ما تاد و غنی بود این روح ما
 جابر و صلا اند این چهار تاد و غنی بود این روح ما
 پیش و پس خاکست و این جلد بار و اش بر همه اعضا و
 چنانکه روح ما و جسم ما جسم با پوشیده اند و جسم ما
 از برون و صلا و از اندرون من بکوی از برون و از اندرون
 هر یک پوشیده و صلا و از برون و از اندرون من بکوی از برون و از اندرون
 هر یک پوشیده و صلا و از برون و از اندرون من بکوی از برون و از اندرون

فرخ و رفی را محبت پیر از بود زانکه او را برین فرمان بود
 خدمت و عزت بود اندر همه فرخ و رفی از بود زانکه او را برین فرمان بود
 ره روان کان را حق پیچیده اند در دشت در راه حق تقصود اند
 اندر ز صفت خطا گفته اند در دشت در راه حق تقصود اند
 چاییز است فرخ و رفی از بود زانکه او را برین فرمان بود
 شفق و دوست در برابر چاییز است فرخ و رفی از بود زانکه او را برین فرمان بود
 جود نور و کار خیر حق را جود نور و کار خیر حق را
 دست از خیر و هو اکتا کن جود نور و کار خیر حق را
 دور کن از صیقل ناوین صحت است بخت و شوق این سخن
 در طریق حق بنمای صفات تاشو و مقبول حق صوم صلا کاند
 مشت او در راه راست ده بود این داند هر که زنده بود
 در دشت و ازین حق شینا که ظاهر و باطن بود این ده صلا کاند
 هر که مسافر و خوش اسبابی و جود نور و کار خیر حق را
 و که این دشت و ازین حق شینا که ظاهر و باطن بود این ده صلا کاند
 سینه پیر و خدی کن نماز در طلب می باشد و این ده صلا کاند

چو که در صفتش بداند شد بدست در میان خفا نه از دست
بعد از آن اندر میان عاشقان شد مسلم چو بنگه بستن او میان
بعد از آن باید که باشد چارک چارک و چهار خیز و چارک
شد چو اسبابی که میان چارک زاهدیست ساز خود را و السلام
این شانه را می پر خضر دانش و گفتار کرد و او نظر
کرد که روی و اخلاص هر چه من بگویم بانوی یک آنشکار
خاک و بادی و آب و آتش جلد را با تو بگویم خوش خوشی
فقر و سکنی بود خاک و آب باشد صحبت با کی او
آتش او در ریاضت سحر دید ها از غیر حق برود و مند
این بود و معنی خاک را با تو گفتند و اندام علم بالقصا
این حذر صحن حق کرد که مغرب و مشرق و بین و غیر
عزیز و عزیز و در و الا فود ناد را باشد معین تلج و حجت
قد اندر وصله در پیش هست نیست جود بیک اندام خوش
وصله کاند بر بدن پوشیده در ره فقر و فنا کوشیده

گفته بود روز مولانا جلال

انوار

انوار ای تو بهر دافا حال
رساله اخلاق و نفس حضرت مولانا جلال الدین رومی قدس سره
منبر شد که در مشرق و مغرب پایا باشد زمین سر آسمان
سیندند طوطی در موسیقی عشق نور عظمی با حق شد عیان
از اسماء و اراج بر روح مطلق و زبوا لا شباح و اراج خاک
از خلیل الله در دم نور و جود ذریع الله دارم ترجمان
معنی نام الکتاب آمدنی جلد را از لوح جاندا خوان
نوع غنچه طریقه بیک ممد حافظ دلش کوشید و الا لای
ذرة بضا ست نور عظمی جوهر حرازی بوسه ست
حاج کریم محمد و میر محمد زار شمع این حق صادقان
اسم اعظم و ان اعظم منی با نوح جانست اعضا احسان
هست یغنی و کسب و درنگ جا هست بوسه ان نهران
قوت او هست نوح و نوح این خسته باشد چو حق ای فلان
هست روح الله عظمی نام میرک نیست با ما و حسان
محمود اسرار از دم می دم تنهایی صورت اندر خال لبان

II. 1. B. c. Eserin Metni

تراش نامه

- 1 هان هان ای طالب فقر و ادب گر طلبکاری بیا از خود طلب^{232b}
- هر چه هست اندر زمین و آسمان جمله با تست آشکارا و نهان
- از بروج و کوکب و ذات و صفات از طبایع و از عناصر و از جهات
- ظاهر و باطن به توسست ای پاک دین من بگویم با تو از روی یقین
- 5 وصله کاندردن چون جان ماست پس نفخت سر ما برهان ماست
- چار برج وصله آمد این چهار من بگویم با تو یک یک آشکار
- پوشش ما این تن مجروح ما نادر و مخفی بود این روح ما
- چار چیز آمد بصورت جسم ما نادر و پیدا بود این اسم ما
- پیش و پس خاکست و آبی بعد زان باد و آتش بر همه اعضا روان

^{3a} از بروج و کوکب و DNKM : از بروج کوکب S || ^{4a} به توسست DNKM : توسست S || ^{4b} تو DNKM :

الله S || ^{5b} نفخت DNS : نفخت و KM : سر MNSD : پیر K || ^{7b} روح DNMS : اسم K || 8 چار چیز ... اسم

ما DNSM : - K ||

10 همچنان که روح ما و جسم ما جسم ما پوشیده اندر اسم ما
از برون وصله و از اندرون من بگویم از درون و از برون
هر که باشد وصله از پیر طریق او بود با ما درین معنی رفیق
هم ز فرض و سنت و احکام او من بگویم با تو یک یک نام او
فرض ویرا صحبت پیران بود ز آنکه او را بردن فرمان بود

15 خدمت و عزّت بود اندر میان فرض و سنت این بود ای خرده دان
ره روان کان راه حق پیموده اند روز شب در راه حق نغموده اند^{233a}
اندرین معنی سخنها گفته اند در معنی را به حکمت سفته اند
چار چیز است فرض اندر آب دست قول قرآن در همه مذهب که هست
شستن دو دست و رو با پا و سر چار فرض است این بود ای پر هنر

^{10b} پوشیده اندر NSMK : پوشیده اند D || ^{11b} از درون و از برون DNS : از برون و از دون M : از برون و از اندرون K || ^{12a} پیر SNMK : پیری D || ^{14b} ز آنکه او را DNSM : سنت او K || ^{15b} خورده DNMK : خرد S || ^{16b} روز و شب SNMK : روز شب D || ^{19a} رو و پا NMS : رو با پا D : پا و رو K || ^{19b} فرضش SNMK : فرض است D ||

- 20 چون تو روی از غیر حق برتافتی غسل وجه خویش را دریافتی
دست از حرص و هوا کوتاه کن بعد از آن رو طاعت الله کن
دور کن از سر خیال ما و من مسح سرّ اینست بشنو این سخن
در طریق حق بنه پای صفات تا شود مقبول حق صوم و صلات
سنت او در طهارت ده بود این بداند هر که مرد ره بود
- 25 در وجودت ای عزیز حق شناس ظاهر و باطن بود این ده حواس
چونکه این ده را بخود دریافتی وآنکه اسباب طهارت ساختی
چونکه معلوم تو شد اسباب تو وجه پیر است آن زمان محراب تو
در حضور پیر خود می کن نماز در طلب می باش دائم در نیاز
بعد از آن رو محرم اسرار شو محرم اسرار سرّ یار شو

^{20b} خویش را DNSK : خویشتن M || ^{21a} هوا DMSK : هوس N || ^{22b} مسح DNKM : هیچ S || ^{23b} صلات NDMK : صلاوات S || ²⁶ چونکه این ... طهارت ساختی DNMS : K - : ^{26a} ده SD : در M : N - || ^{29b} اسرار DNSM : اسرار و K ||

- 30 بعد از آن وصله و ایمان او قبله و غسل و کلید جان او
هم پیرست پاکی فرض و نماز بی غرض گفتن کلیمه از نیاز
زان کلیمه گشت از تکبیر پیر هم کلیدش راستی باشد چو تیر
گشت شرح وصله و ایمان او پس یقین شد سرّ وصله جان او^{233b}
غسل وصله ترک این دنیا بود هم نمازش پاکی اعضا بود
- 35 تا زکی وصله شود گفتن دروغ تا که نباشد اندرین وصله فروغ
شد جنایت کردنش آزاد کس پاکی تن فکر یزدان ست بس
در بیان فقر و ارباب طریق یک سخن بشنو تو از من ای رفیق
تا بدانند اهل معنی را یقین پیشو ایان ره ارباب دین
گفته اندر باب هر معنی سخن سالکان دین و مردان کهن

^{30a} وصله و D : از وصله SN : از وصله و MK || ^{30b} کلید DNMK : کلیدی K || ^{31a} به DNMK : - S :
پاکی DNSK : پاکی و M || ^{31b} از DNSM : در K || ^{33b} شد DNSK : - M || ^{35a} شود D : شد
NSMK : گفتن DNMK : گفت S || ^{35b} تا که باشد DK : تا نباشد NSM : وصله DNSM : ره بی K || ^{36a}
آزاد D : آزار NSMK || ^{36b} تن DNSK : دنش M : - DS : و NMK || ^{37a} و DSM : - NK || ^{38a} بدانند
DSK : بدانی N : ^{26a} بدانید M || ^{38b} ایان ره DSM : ای زمره N : ایان ره و K || ^{39a} گفته اندر باب DNS :
گفته اند و رباب M : گفته اندر راه K || ^{39b} دین و DNM : دین SK ||

40 از تراش و وصله و اسباب او از صفات و معنی و آیات او
 چو بدانند صورت اهل تراش چار ضربست نیست پنهان هست فاش
 اوّلش ریش و بروت آنگاه سر بعد از آن ابرو بود ای پر هنر
 هر یکی را معنی فرموده اند ره روان ما تقدم بوده اند
 ضرب ریش اوّل بود ای مقتدا یعنی مهر دنیوی کردن رها

45 پس سبیل انداختن دانی که چیست ما من از خویش بیرون کردنیست
 پس تراش سرهای اهل صفا پیش مردان بودنست چون خاک پا
 معنی ابرو حجاب انداختن دل ز غیر مهر حق پرداختن
 معنی این چار باشد این چهار بشنوا از من این سخن را یاددار
 بعد از آن گویم سخن از تیغ و سنگ از فتوّت گویم و از پالهنک

^{40a} و وصله و DNK : وصله و S : اصلی M || ^{40b} معنی و DNSM : معنی K || ^{41a} چو بدانند D : چون نباشد NSMK || ^{41b} ضربست نیست DS : ضربست هست MN : چیزست نیست K || نیست DNM : هست SK || ^{42b} بود ای پر هنر DSMK : بروت ای صاحب سر N || ^{43b} تقدم DNSK : مقدم M || ^{44b} رها DNK : رها S : جدا M || ^{45a} پس سبیل DMK : پس بروت N : سبیل S || ^{45b} ما و DSK : ما - NM || ^{46a} سراپا DNMK : سرای S || ^{46b} بودست DNMK : بوده ست S || ^{48a} باشد DNMK : شد S || ^{48b} از DNSM : ز K || یاد دار DNMK : یادکار S || ^{49a} گویم سخن DNMK : سخن گویم S || تیغ و DNSK : تیغ - M ||

- 50 سنگ و تیغت نفس خود را کشتنت از هوای نفس خود بگذاشتنت^{234a}
- پس فتوت پوشش عیبت و بس پالهنک باشد مطیع اندر نفس
- بعد از آن در راه حق بستن میان امر حق را بندگی کردن بجان
- تا ببایدست او را هفت در تا گشاید بر رخس هفت دیگر
- اولین بندد در بخل و ریا تا گشاید وی دری جود و سخا
- 55 در دوم بندد دری کبر و غضب تا گشاید وی دری حلم و ادب
- در سوم بندد دری از حرص و آز تا قناعت پر شود بروی فراز
- در چهارم ساز از صبری و جوع تا گشاید بر رخس باب فتوح
- پنجمین بندد دری هر جهل را تا گشاید باب علم و اهل را
- در ششم بندد دری شهوات را تا گشاید او دری لذات را

^a51 و DNMK : - S || ^b53 دیگر DNSK : دگر M || ^a54 بندد DNMK : بنددی S || در DNSM : دری K
^b54 دری DSK : در NM || ^a55 دری کبر و غضب DSK : دری از حرص و آز N : در کبر و غضب M || ^b55
گشاید وی دری حلم و ادب D : قناعت بر شود بر وی فرار N || دری حلم D : در هم M : دری علم KS || ^a56 و آز
DNMK : آز S || ^b56 تا DNMK : با S || پر DNS : در MK || شود DNMK : + و S || ^a57 از DK : دارو N :
و از SM || صبری و DSMK : صبری N || ^b57 باب فتوح DMK : با حصوغ N : باب - S || ^b58 علم NSK : و علم
D : اهل M || و اهل را DNK : اهل را S : علم را M || ^a59 دری DSMK : در N || ^b59 دری DNMK : در S ||

- 60 هفتمین بندد دری شک و گمان تا گشاید بر رخس باب جنان
 چونکه هر هفتش مبدل شد به هفت در میان عاشقان مردانه رفت
 بعد از آن اندر میان عاشقان شد مسلم چونکه بستش او میان
 بعد از آن باید که باشد چار ترک چار ترک و چار ضرب و چار برگ
 شد چو اسباب تراش آنجا تمام زاهل صحبت ساز خود را والسّلام
- 65 این ثنا آمد ترا ای پر هنر دانش و گفتار کردار و نظر
 گر تو گردی واقف این چهار من بگویم با تو یک یک آشکار
 خاکی و بادی و آب و آتشی جمله را با تو بگویم خوش خوشی^{234b}
 فقر و مسکینی بود خاکی او آب باشد صحبت پاکی او
 آتش او در ریاضت سوختند دید ها از غیر حق بردوختند

^{60a} هفتمین DNМК : با هفتمین S || دری DSK : در NM || ^{61b} مردانه DNМК : مرد از S || ^{62a} میان DNМК : که S || ^{62b} چونکه DNМК : چونکه او S || او میان DNМК : میان S || ^{63b} ضرب و DNМК : ضرب - S || ^{64a} آنجا DNSK : اینجا M || ^{65b} کردار DNS : اگر دار M : و گردار K || ^{66a} - S : هر DNМК || ^{67a} خاکی و بادی DSMK : خاک و باد N || آب و SMK : آب D : + هم تو N || ^{67b} را DNМК : - S || ^{69a} سوختند DSMK : سوختن N || ^{69b} دوختند DSMK : دوختن N ||

70 این بود معنی خاک و باد و آب گفته شد والله اعلم بالصواب
 این همه از پس حی کردگار مغرب و مشرق یمین و هم یسار
 عرش و فرش در زیر و بالا فوق تخت تا ورا باشد معین تاج و تخت
 فقر اندر وصله درویش هست نیست چون بیگانه اندر خویش هست
 وصلهء کاندَر بدن پوشیده در ره فقر و فنا کوشیده
 75 گفته موزون مولانا جلال از برای این بود ای اهل حال

^a71 D: پس حس NSMK || ^b71 یمین و DSK: یمین N: و یمین M || ^a72 فرش زیر K: فرش و
 زیر DNSM || فوق DN: فوق و SMK || ^b72 ورا DNMK: روا S ||

II. 1. C. Eserin Çevirisi

- 1 Acele et ey fakr u edep isteyen; eğer istiyorsan, gel kendinden iste.
Yeryüzü ve gökyüzünde her ne varsa; hepsi seninle açık ve gizlidir.
Burçlar ve yıldızlardan, zat ve sıfatlardan; özlerden, unsurlardan ve yönlerden (her ne varsa).
Zâhir ve bâtın sendedir ey temiz din sahibi; ben sana (bunu) kesin bir şekilde söylüyorum.
- 5 Bedenimizdeki yama canımız gibidir; o halde “üfürdüm”⁹¹ sırrımız ve delilimizdir.
Bu dördü dört burca yama oldu; ben sana açıkça bir bir söyleyeyim.
Bu yaralı vücudumuz bizim örtümüz (idi); bu ruhumuz da eşsiz ve gizli idi.
Vücudumuz dört şeyle şekillendi; nadir ve aşikâr olan bu adımızdır.
Ön ve arkada toprak vardır, ondan sonrada bir su; rüzgâr ve ateş bütün organlar üzerine yürür (etkili olur).
- 10 Aynı şekilde ruhumuzun ve vücudumuzda olduğu gibi; tenimiz de ismimizin içinde gizlenmiştir.
Yamanın dışından ve içinden; içten ve dıştan sana söz edeyim.
Her kim yolun pirine yamalı ise; o bizimle bu mânâda dosttur.
Farz, sünnet ve onun hükümlerinden; ben bir bir onun adını sana anlatayım.
Onun farzı pirlerin sohbetidir; çünkü onun emrini yerine getirmektir. (?)
- 15 Hizmet ve izzet ortadadır; farz ve sünnet budur işte ey ince anlayışlı.
Hak yolunu kat eden yolcular; gece - gündüz Hak yolunda uyumludurlar.
Bu mânâda sözler söylemişler; mânâ incisini hikmetle delmişler.
Abdestte dört şey farzdır; bütün mezheplerde var olan Kur'an sözü.

⁹¹ “فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ” “Onu şekillendirip ruhumdan ona üfledim mi, derhal ona secdeye kapanın!”, *Kur’ân-ı Kerîm*, Sâd /72

İki el, yüz, ayakla başı yıkamak; dört farz budur ey hünerli

- 20 Eğer sen Hak'tan gayrısından yüz çevirirsen; kendi zatının guslünü anlarsın.
Hırs ve hevesten elini çek; ondan sonra Allah'a ibadete yönel.
Biz ve ben düşüncesini başından uzak tut; başın meshi budur, bu sözü duy.
Hak yoluna vefa ayağını koy; ki oruç ve namaz Allah katında makbul olsun.
Temizlikte ise onun sünneti "on"dur; yol adamı olan kimse bunu bilir.
- 25 Ey Hakk'ı tanıyan aziz; kendi vücudunda bu on duyu açık ve gizlidir.
Kendinde bu "on"u bulduğun zaman; temizliğin gereğini yerine getirirsin.
Bu sebepler sana malum olduğu zaman; pirin yüzü senin mihrabın olacaktır.
Pirinin huzurunda namaz kıl; daima ihtiyaçlarında istekli ol.
Ondan sonra bütün sırlara mahrem ol; sevgilinin sırlarına mahrem ol.
- 30 Ondan sonra onun yama ve imanı; onun canının kiblesi, guslü ve anahtarı oldu.
Hem namaz ve farzın temizliği pir iledir; gazez olmaksızın söz söylemek sevgilidendir.
Pir'in büyüklüğünden oldu o kelime; hem onun anahtarı ok gibi doğrudur.
O'nun yaması ve imanı açıklandı; Sonra onun yamasının sırrı âşikâr oldu.
Kavuşma guslü bu dünyayı terk etmektir; O'nun namazı da uzuvların temizliğidir.
- 35 Yalan söylemek ne zamandan beri yama olur; eğer böyle olursa yamada parlaklık olmaz.
Onun bir kişiyi azad etmesi cinayettir; bedeninin temizliği Allah düşüncesidir, o kadar.
Tarikat erbabı ve fakirliğin açıklamasında; bir söz duy sen benden, ey dost.
Mânâ ehli kesin olarak bilsinler ki; din büyükleri yolun liderleridir.
Konu hakkında her mânâdan söz etmişler; dinin sâlikleri ve eski adamlar.

- 40 Onun tırâş, yama ve sebeplerinden; Onun âyet, mânâ ve sıfatlarından (söz etmişler).

Böylece tırâş ehlinin sûretini bildiklerinde; dört vuruş olduğunu, gizli olmayıp âşikâr olduğunu (anlarlar).

Önce sakal ve bıyık sonra saç; ondan sonra kaş, ey hünerli.

Her birine bir mânâ yüklemişler; yol gösterenlerimiz öncü olmuşlar.

Sakalı kesmek öncedir, ey yüce; yani dünya sevgisinden kurtulmak.

- 45 Sonra bıyığı kesmek ne demek bilir misin; ben-bizliği kendinden uzaklaştırmaktır.

Sonra safâ ehlinin⁹² saçlarını tırâş etmek; insanların önünde toprak gibi mütevazı olmaktır.

Kaşın anlamı örtüyü kaldırmak; Hakk'ın sevgisinden gayrısını terk etmektir.

Bu dördün manası bu dördtür; bu sözü benden hatıra olarak duy.

Ondan sonra ustura ve taşın söz edeyim sana; Fütüvvet (gençlik) ve dizginden söz edeyim sana.

- 50 Taş ve ustura nefsini öldürmektir; nefsin hevâ ve heveslerinden geçmektir.

O halde fütüvvet ayıpları örtmektir, o kadar; tasma (dizgin) ana tabi olmaktır.

Ondan sonra Hakk'ın yolunda kemer bağlamak; Hakk'ın emrine canla itaat etmektir.

Böylece ona yedi kapı gerekir ki; ondan sonra onun yüzüne diğer yedi açılsın.

Onun ilk tuzağı cimrilik ve riya kapısıdır ki; o cömertlik ve bağışlama ile açılır.

- 55 İkinci kapı gazap ve kibir kapısıdır ki; o da edep ve sabırla açılır.

Üçüncü kapı hırs ve gam kapısıdır; kanaatle dolunca o kapı açılır.

Dördüncü kapı, açlık ve sabırdan yapılmıştır; böylece yüzüne fetih kapısı açılır.

⁹² ”إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ“
 “Şüphesiz, Safa ile Merve Allah'ın (dininin) nişanelerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâ'be'yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse bunda bir günah yoktur.”, *Kur'an-ı Kerim*, Bakara/158

Beşincisi her cehalet kapısını kapatır; böylece ilim ve ehil kapısını açar.

Altıncı kapı, şehvet kapısını kapatır; ta ki o lezzet kapısı açılsın.

- 60 Yedincisi şüphe ve kuşku kapısını kapatır; böylece, onun yüzüne Cennetlerin kapısı açılır.

O yedi bu yediyle değiştiği zaman; âşıkların arasında mertçe yürür.

Ondan sonra âşıkların içinde olması kesinleşir; çünkü o hizmet kemerini kuşanmıştır.

Ondan sonra dört eyer gerekir; dört eyer, dört vuruş ve dört yaprak.

Tıraş aletleri tamamlandığında; kendini sohbet ehlinden yap, vesselam.

- 65 Bu övgü sana geldi, ey hünerli; bilgi, hitabet, huy ve görüş.

Eğer sen bu dörde vakıfsan; ben sana bir bir açıkça söyleyeyim.

Toprak, rüzgâr, su ve ateş⁹³; hepsini sana güzel güzel anlatayım.

Onun toprağı, fakirlik ve miskinlik idi; onun sohbetinin temizliği ise su idi.

Onun ateşini riyâzetle⁹⁴ yaktılar; gözlerini Hakk'ın dışındakilere kapattılar.

- 70 Toprak, rüzgâr ve suyun anlamı budur; söylenmiş oldu ancak, doğrusunu Allah bilir.

Bunların hepsi Yaratıcıdan geldi; batı ve doğu hem sağ ve de sol.

Gökyüzü ve yeryüzü altta ve üst-alt yukarıdadır; böylece taht ve tacın yeri bellidir.

Dervişin yamasının içinde fakirlik vardır; öyle ki kendi içinde yabancı olan yoktur.

Vücudu örten bu yama ile; fakr u fenâ yolunda çaba harcamış.

- 75 Mevlâna Celâleddin' in vezinli sözü; bunun içindir ey ehl-i hâl.

⁹³ Yaşanılan âlemde var olan nesnelerin asılları olarak farz edilen ateş, su, hava ve toprak hakkında bkz. "Enâsır-ı Erbîa", Karlığa, Bekir, *TDVİA*, İstanbul, 1991, c. III, s. 149–150

⁹⁴ Zühd ve takva maksadıyla dünya zevklerinden kaçınma ve nefsin isteklerini yenmeye çalışma hakkında bkz. "Riyâzet", Uludağ, Süleyman, *TDVİA*, İstanbul, 2008, c. XXXV, s. 143–144

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. 1. A. RİSÂLE-İ ÂFÂK U ENFUS

Süleymaniye Kütüphanesinin birçok koleksiyonunda, Ankara Millî Kütüphanede, Beyazıt Devlet Kütüphanesinde, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesinde ve Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde kayıtlı olan *Risâle-i Âfâk u Enfus* adlı eserimizin nüshalarını inceleyerek müellifi konusunda ki gerçeği ortaya çıkarmaya çalıştık.

Bu risale de tıpkı *Tırâşnâme* gibi “Fâ’ilâtün, Fâ’ilâtün, Fâ’ilün” vezninde yazılmıştır. Yetmiş dört beyitten oluşmuş bu eserimiz kaside (a,a - b,a – c,a -) nazım türünde yazılmıştır. Yani ilk ve diğer beyitlerin ikinci mısraları kendi aralarında kafiyelidir. Tasavvufî bir risale niteliğinde olan *Risâle-i Âfâk u Enfus* konusunu insanın kâinattaki varlığından alır.

Risâle-i Âfâk u Enfus diğer eserlerimiz *Işknâme* ve *Tırâşnâme* de olduğu gibi bazen Mevlâna Celaleddin Rûmî⁹⁵ ye bazı nüshalarda ise Şâhidî⁹⁶ ye nisbet edilir.

Gölpınarlı bu kısa risalenin müellifini tayin etmede yine *Işknâme* ve *Tırâşnâme*’deki değerlendirmelerini kullanmıştır.

Eseri dil ve üslûbu kafiye inşaları, vezin hususiyetleri, dildeki aksaklık ve düşüklük, kelimelerdeki kuvvetsizlik, nihayet eda ve müeddâ ve Şâhidî’nin meşrebi, bu mesnevînin Şâhidî’ye aidiyetini bir gerçek haline sokmaktadır.⁹⁷

Eserin dil ve üslûbundaki bu zayıflık Şâhidî’nin Farsçayı kitaplardan öğrenmesinin bir sonucudur.

⁹⁵ Millî Kütüphane, Demirbaş no: 06 Mil Yz A 3996/2, s. 14^a-16^b; Süleymaniye Kütüphane, M. Arif - M. Murad Koleksiyonu, Demirbaş no: 000074, s. 91^b-93^a

⁹⁶ Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 2155/5, s. 236^b-238^b ; krş. Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Katologu* c. II, s. 230

⁹⁷ Gölpınarlı, Abdülbâki, *age.* , s. 140

III. 1. A. a. Nüshaları ve Nüsha Tavsifi

(D) Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi

002155 demirbaş numarasına kayıtlı bu mecmua'nın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden II. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

Çalışmalarımızda esas aldığımız bu nüsha 236^b ile 238^b sayfa aralığında bulunmaktadır. 240 _ 242 poz numaraları ile dijital ortama aktarılarak okuyucuların hizmetine sunulmuştur.

Risâle i Âfâk u Enfus adlı eserde her bir sayfada iki sütun olmak üzere, 17 satırlı olarak yazılmıştır. Beyitler siyah mürekkeple, talik yazı tipi ile başlık, duraklar ve keşideler ise kırmızı mürekkeple kâğıda aktarılmıştır.

Bu yazma eserimizin başlığında kırmızı mürekkeple *Risâle-i Enfus u Âfâk Manzume-i Hazreti Sultân el- Âşıkîn Kuddise Sırrıhu* yazılıdır. Tamamı 74 beyit olarak tespit ettiğimiz kaside tarzındaki bu manzum eserimizin müellifini Gölpınarlı, Şâhidî olarak göstermektedir.⁹⁸

Mesnevî'nin başı:

مغربم شد کوش مشرق شد دهان پایها باشد زمین و آسمان

236^b

Mesnevî'nin sonu:

اسم ما عین مستمی شد یقین نیست ما را حاجت با دیگران

238^b

(N) Süleymaniye Kütüphanesi (Nuru Osmaniye)

005008 Demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisinde olan bu nüsha Nuru Osmaniye koleksiyonu içerisinde olan bu mecmua'nın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden

⁹⁸ Gölpınarlı, Abdülbâki, *age.*, c. II, s. 230

yeniden burada bahsedilmeyecektir.

Çalışmalarımızda faydalandığımız bu ikinci nüsha 86^a – 88^b sayfaları aralığında bulunmaktadır. 88 ve 89 poz numaraları ile dijital ortama aktarılan Farsça bu küçük manzum eser okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Müellifin Mevlâna Celaleddin-i Rûmî olarak görüldüğü mesnevî tarzındaki birkaç sayfalık eser 15 satır olarak yazılmıştır. Der kenarda başlık kırmızı mürekkep ve eserin tamamı siyah mürekkep olmak üzere talik yazı tipi ile kâğıda aktarılmıştır. Risalenin başlığı *Âfâk u Enfus* olarak yazılmıştır.

Bu nüshanın tamamı 74 beyit olarak yazılmıştır.

Mesnevî'nin başı:

مغربم شد کوش مشرق شد دهان پایها باشد زمین و سر آسمان

86^a

Mesnevî'nin sonu:

اسم ما عین مستما شد یقین نیست ما را حاجت با دیگران

88^b

Bu nüsha hazırladığımız metinde N harfi ile gösterilmiştir.

(S) Süleymaniye Kütüphanesi (Şehit Ali Paşa)

Süleymaniye Kütüphanesi 002850 Demirbaş numarasına kayıtlı 200x87 mm dış ölçülere sahip mecmua Şehit Ali Paşa koleksiyonu içerisinde olan bu mecmua'nın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

150^b – 152^a sayfa aralığında mevcut olan bu küçük manzum eser 151–152 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmıştır.

Farsça olan bu eserimiz her bir sayfada 19 satır olarak kâğıda aktarılmıştır. Talik yazı tipi kullanılarak yazılan eserin tamamı siyah mürekkeple, başlık ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her bir sayfa iki sütun olarak kırmızı cetvellerle ayrılmıştır. Risale adı *Âfâk u Enfus*, müellif adı ise Mevlâna Celaleddin-i Rûmî olarak geçmektedir.

Tamamı 73 beyit olarak yazılmıştır.
Mesnevî'nin başı:

مغربم شد کوش مشرق شد دهان پایها باشد زمین و سر آسمان

150^b

Mesnevî'nin sonu:

اسم ما عین مستما شد یقین نیست ما را حاجتی با دیگران

152^a

Bu nüsha hazırladığımız metinde S harfi ile gösterilmiştir.

(M) Millî Kütüphane

Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 3996 demirbaş numarasına kayıtlı bir mecmua içerisindedir.

Abdullah Öztemiz den 1971 yılında satın alınarak Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu bünyesine katılmıştır. Bu mecmua'nın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

Çalışmalarımızda kullandığımız bu 4. nüsha 14^a -16^b sayfa aralığındadır. 17 – 20 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmış olan bu küçük manzum eser okuyucu ve araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Farsça olan *Risâle i Âfâk u Enfus*, her bir sayfada 15x2 satır olmak üzere bozuk nesih yazı tipi ile harf filigranlı kâğıda aktarılmıştır. Başlık ve diğer bütün beyitlerin siyah mürekkeple yazılmış olduğu görünmektedir.

Bu nüshada eserin müellifi hazreti Mevlâna Celaleddîn Rûmî olarak geçmektedir. Sayfa kenarlarında herhangi bir açıklama ya da beyitler bulunmamaktadır.

Tamamı 74 beyit olarak yazılmıştır.

Mesnevî'nin başı:

مغربم شد کوش و مشرق شد دهان پایها باشد زمین و سر آسمان

14^a da

Mesnevî'nin sonu:

اسم ما عین مستما شد یقین نیست ما را حاجتی با دیگران

16^b de

Bu nüsha hazırladığımız metinlerde **M** harfi ile gösterilmiştir.

(K) Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Henüz demirbaş numarasına kayıtlı olmayan bu nüsha 353 sıra numarası ile F. Nâfiz Uzluk koleksiyonu içerisinde bulunmaktadır. İl Halk Kütüphanesinde 7133–44 eski Demirbaş numarasına kayıtlı olan bu nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine devredilmiştir.

Bu mecmua'nın ölçülerinden, cilt ve kâğıt özelliklerinden yani kısaca fiziksel özelliklerinden I. Bölümde bahsedildiğinden yeniden burada bahsedilmeyecektir.

27^b – 29^b sayfa aralığında mevcut olan bu Farsça eser 79–81 poz numaraları ile dijital ortama aktarılmıştır.

Adının *Risâle i Âfâk u Enfus*, müellifinin ise Mevlâna Celaled-din-i Rûmî'nin görüldüğü bu küçük risale her bir sayfada 17 satır olmak üzere yazılmıştır. Başlık kırmızı, eserin tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu nüsha talik yazı tipi ile kâğıda aktarılmış olup tamamı 74 beyit olarak görülmektedir.

Kenarlarda Hz. Sultan Veled' den ve Mevlâna'dan beyitler vardır.

Mesnevî'nin başı

مغربم شد کوش و مشرق شد دهان پایها باشد زمین سر آسمان

27^b de

Mesnevî'nin sonu

اسم ما عین مستما شد یقین نیست ما را حاجتی با دیگران

29^b de

Bu nüsha hazırladığımız metinde **K** harfi ile gösterilmiştir.

III. 1. A. b. İmlâ Özellikleri

D Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfi ile yazılmıştır:

65^b جملگی 55^a رنگ 16^b بگذار

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

20^a علمست 11^a نوحست 7^a بیضاست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

30^a هست 12^a هست 10^a هست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek یست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

17^b قاریست 9^b جانیست

5- Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

32^b است 12^b است 6^a است

6- Farsçada mevcut olan آ harfi ile yazılan kelimeler birkaç yerde ا harfi ile yazılmıştır:

46^b اب 24^a مرات 23^a ایت

7- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

26^a رقّ 18^a امار 7^a درّه

8- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

44^a کوه قاف 37^a روح حیوانی 20^b پیش عارفان

9- Harfi nişane را çoğunlukla isminden ayrı yazılmıştır,

59^a شهوات را 25^b ذاتم را 5^b جمله را

birkaç yerde ismine bitişik yazılmıştır:

72^b مرا 30^b مرا

10- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

61^b زما 40^b زین 10^b زان

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

27^b از کرسی 21^b از حرف 3^b از ابوالاشباح

11- Harfî izafe به bir yerde önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

46^b بهر

bir yerde ise ayrı yazılmıştır:

28^b به پیش

12- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır,

58^b بی کران 50^b بی امان 6^a بی شک

13- Şimdiki zaman ön edatı می bir yerde fiiline bitişik yazılmıştır:

17^a میخواند

14- Bir yerde آ harfî olarak yazılmıştır:

5^a آم

15- Birkaç yerde harflerin noktaları unutulmuş, yanlış veya eksik yazılmıştır:

17^a دادو 17^a زبود 9^b اعصا

N Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfî ile yazılması gereken kelimelerin tamamı

ک harfî ile yazılmıştır:

16^b کمان 16^b بکذار 15^a کریه

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

28^b کرسیست 20^a علمست 10^b چاهست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

14^a هست 12^a هست 10^a هست

4- Farsçada mevcut olan آ harfî ile yazılan kelimelerden bazıları ا harfî ile yazılmıştır:

73^a امدی 35^b اسمان 13^b ان

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimede hareke kullanılmamıştır:

11^a قوت 7^a دره 4^b الله

6- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

15^a قبض ما 9^a عین ما 8^b صاحب زمان

7- Harfî nişane را iki yerde ismine bitişik,

72^b مرا 30^b مرا

çoğunlukla ise isminden ayrı yazılmıştır:

74^b ما را 25^b ذاتم را 5^b جمله را

8 - İsmın hallerinden از bazen ا düşürölerek ز şeklinde yazılmıştır,

4^b وز ذبیح 3^b وز ابوالاشباح

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

4^a از خلیل 3^a از ابوالارواح

9- Harfî izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

8^b بحق

10- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی çoğunlukla isimden ayrı yazılmıştır:

63^b بی امتحان 50^b بی امان 6^a بی شک

Bir yerde ise بی ismine bitişik yazılmıştır:

58^b بیکران

11- Şimdiki zaman ön edatı می çoğunlukla fiiline bitişik yazılmıştır:

55^a میدهد 17^a میخواند 8^a میکند

bir yerde ise می fiilinden ayrı yazılmıştır:

13^a می دهد

S Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı ک harfi ile yazılmıştır:

50^b پلنک 49^a د کر 15^a کریه

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

28^b کرسیست 20^a علمست 12^b نفسست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

34^b هست 12^a هست 10^a هست

4- Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

58^a است 15^a است

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır:

11^a قوت 7^a درّه

6- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

43^a رسول انس 37^b روح نفسانی 17^a حسن ما

7- Harfi nişane را bazen ismine bitişik,

72^b مرا 30^b مرا

çoğunlukla ise isminden ayrı yazılmıştır:

73^b ما را 58^b او را 5^b جمله را

8- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

10^b زان 8^b زان 4^b وز ذبیح

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

27^a از عرش 13^a از دم 4^a از خلیل

9- Harfi izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

8^b بحق

10- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır:

62^b بی امتحان 50^b بی امان 6^a بی شک

11- Şimdiki zaman ön edatı می fiiline bitişik yazılmıştır:

58^a میرسد 54^a میدهد 17^a میخواند

bir yerde ise می ayrı yazılmıştır:

56^b می سراید

12- D nüshasındaki 52. beyit bu nüshada yoktur.

13- Bu nüshadaki 18 ve 19. beyitler D nüshasına göre yer değiştirmiştir.

14- 55 ve 56. beyitler yer değiştirmiştir.

M Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı

گ harfi ile yazılmıştır:

16^b کمان 16^b بگذار 13^b کوش

2- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست

şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir:

19^a ایوبست 12^b نفست 10^b چاهست

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

30^a هست 14^a هست 12^a هست

4- Farsçada mevcut olan آ harfî ile yazılan kelimeler birkaç yerde ا harfî ile yazılmıştır:

23^a ایات 35^b اسمان

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelime de hareke kullanılmamıştır:

43^b امتان 28^a جنت 18^a امار

6- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

23^a طریق حق 39^a روح انسانی 28^b پیش کاملان

7- Birkaç yerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

45^a است 18^a است

8- Harfî nişane را bir kaç yerde ismine bitişik,

72^b مرا 30^b مرا

çoğunlukla ise isminden ayrı yazılmıştır:

74^b ما را 25^b ذاتم را 5^b جمله را

9- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

3^b وز ابوالاشباح 4^b وز ذبیح

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

55^a از گل 49^b ازان 5^b از الوح

10- Harfî izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır,

8^b بحق

11- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır:

58^b بی امتحان 50^b بی امان 38^b بی امکان

bir yerde ise بی bitişik yazılmıştır.

6^a بیشک

12- Şimdiki zaman ön edatı می fiiline bitişik yazılmıştır:

59^a میرسد 17^a میخواند 8^a میرسم

bir kaç yerde ise می ayrı yazılmıştır:

55^a می دهد 13^a می دهم

13- چ harfi bazen ج şeklinde yazılmıştır:

50^a جارمین 49^b جون 10^b جاهست

14- 19^b de son kelime de bir harf yanlış yazılmış ve yine üzerinde düzeltilmiştir.

K Nüshasının İmlâ Özellikleri

1- Farsça alfabeye mensup گ harfi ile yazılması gereken kelimelerin tamamı

ک harfi ile yazılmıştır:

46^b کاهی 46^b کران 49^a دیگر

2- Sonu ی ile biten kelimelerin tamamında bir ی daha kullanılmıştır:

57^a پیدایی 45^a دنیوی 45^a عقبی

3- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmıştır:

59^a فیضست 41^a گورست 34^a ماست

4- Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi bazen هست şeklinde yazılmıştır:

59^b هست 48^a هست 34^b هست

5- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelime de hareke kullanılmamıştır:

27^a جنت 7^a دره

6- Tamlamalarda hareke kullanılmamıştır:

38^a روح انسانی 28^a روم روم 24^a صورت رحمان

7- Bazı yerlerde ise ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است harf düşümü olmaksızın ayrı yazılmıştır:

65^a است 43^a است 37^a است

8- Harfî nişane را bir kaç yerde ismine bitişik,

72^b مرا 29^b مرا

çoğunlukla ise isminden ayrı yazılmıştır:

74^b ما را 24^b ذاتم را 5^b جمله را

9- İsmi hallerinden از bazen ا düşürülerek ز şeklinde yazılmıştır,

61^b زما 8^b زان 3^b وز ابوالاشباح

çoğunlukla ise harf düşümü olmaksızın yazılmıştır:

14^a از دم 5^b از لوح 3^a از ابوالارواح

10- Harfî izafe به önüne geldiği isme bitişik yazılmıştır:

8^b بحق

11- İsimlerin başına getirilen olumsuzluk eki بی isimden ayrı yazılmıştır:

50^b بی امان 37^b مکان 6^a بی شک

12- Şimdiki zaman ön edatı می fiiline bitişik yazılmıştır:

59^a میرسد 17^a میخواند 8^a میرسم

bir kaç yerde ise می ayrı yazılmıştır:

56^b می سرايد 14^a می دهم

13- 13 ile 14'üncü beyitler yer değiştirmiştir.

14- D nüshasındaki 22 numaralı beyit bu nüshada yoktur.

15- 44^b de kelimelerden birine alternatif olarak der kenara دان yazılmıştır.

16- 49^b de kelimelerden birine alternatif olarak der kenara ازان yazılmıştır.

III. 1. A. c. Dili, Üslûbu ve Konusu

Şâhidî Dede'nin daha önce bahsettiğimiz *Işknâme* ve *Tırâşnâme* adlı eserlerinde olduğu gibi, yine burada da Farsçası oldukça zayıftır. Kaside tarzında olan bu küçük eser “ Fâ'ilâtün, Fâ'ilâtün, Fâ'ilün” vezninde yazılmıştır. Tasavvufî bir eser niteliğindeki *Âfâk u Enfus 'un* toplam beyit sayısı 74 tür.

Bu eserin müellifi hakkındaki değerlendirmeler de ilk iki mesnevî gibidir.⁹⁹ Şâhidî her ne kadar Farsçasını kendisi beğense de dili zayıf ve üslûbu yeterince akıcı değildir.

İnsanın kâinattaki yerini ve duruşunu konu aldığı *Âfâk u Enfus* adlı tasavvufî risâlenin konuyu işleyişinde bir akıcılık yoktur. İnsanı beden ve ruhen mümkün olduğu kadar irdelemeye gayret eder. İnsanın sahip olduğu organları kâinattaki varlıklara benzetmeye çalışır. Evrende var olan her şeyin insanda bir yansımasının mutlaka var olduğunu, beden, ruh ve kalp'in işte bu yansıma ile bir anlam bulduğunu söyler.

Şâhidî Dede verdiği çeşitli örneklerden başka Peygamberler ve yaşamış oldukları menkıbelere de değinerek konunun anlaşılmasına gayret eder. Bu esnada sahip olduğu dini bilgileri de konuyu şekillendirmeye çalışırken kullanmaktan çekinmez. Her peygamberin menkıbesini insanda mevcut olan bir vasıfla bağdaştırır. Dört büyük meleğin isimlerinden ve görevlerinden bahseder. Meleklerin bu görevlerinin benzerleri insanda mevcuttur der. Doğanın dört mevsiminin de yine insanın huyunda ve yaratılışında kendini gösterdiğine inanır ve açıklamalarına şöyle devam eder. Yaratılmış olan her şey Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır.¹⁰⁰ Varlığın sebebi şüphesiz O dur. İnsanın, yaratılmış olanın ve her şeyin sahibi “ ol deyince olan” Allah'tır.

⁹⁹ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 140

¹⁰⁰ “تولاى لولاى لما خلقت الأفلاى”, “Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım”, kutsi hadis olarak kaydedilen bu söz için bkz. el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, II. 214

III. 1. B. a. Hazırladığımız Metnin İmlâ Özellikleri

Çalışmamıza esas teşkil eden tenkitli metni hazırlarken, metnimizde geçen kelimelerin doğru bir şekilde yazılmasına özen gösterildi. Harflerin noktaları yazılış kurallarına uygun olarak, eksiksiz bir şekilde kullanıldı.

Hazırladığımız metnin imlâ özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

1- گ Kâf-i Fârsi ک den ayırt edilmiştir.

2- Çoğunlukla Ek fiil üçüncü tekil şahıs eki است kelimesi ا düşürülerek ست şeklinde yazılmış ve kendinden önceki isme birleştirilmiştir. Bazı yerlerde ise هست veya است şeklinde yazılmıştır.

3- آ ile yazılan kelimeler ا den ayırt edilmiş ve aslına uygun bir şekilde yazılmıştır.

4- Bazı şeddeli harfler hariç hiçbir kelimedede hareke kullanılmamıştır.

5- Farsçaya özgü üç noktalı پ ve چ gibi harfler kurallara uygun olarak yazılmıştır.

6- Tamlamalarda işaret kullanılmamıştır.

7- Harf-i nişane را kendisinden önce gelen isimden ayrı yazılmıştır.

8- Harf-i izafe به hazırladığımız metnin tamamında ayrı yazılmıştır.

9- بی olumsuzluk ön eki önüne geldiği kelimedenden ayrı yazılmıştır.

10- Şimdiki zaman ön edatı می fiilden ayrı yazılmıştır.

III. 1. B. b. Kullanılan Nüshalardan Örnekler

MEVLÂNÂ MÜZESİ İHTİSAS KÜTÜPHANESİ, D. No: 2155, R. ÂFÂK U ENFUS

ابتدا جسمها از عرشش بود
 سق جفت عرش را چون آمد
 میجای کشد در دم در دم
 هست آنچه چون محسوس ما بود
 هست ثریب ظاهر با ظریف
 هست آن ظاهر و باطن کان بود
 واجبه علم و مکنش سر قول
 عالم لا بهوت غیب لغیب است
 این دماغ و کرده و شش با جگر
 هست غنای بر و فی ای پسر
 درد خود روح جگر فی طلب
 مسکن روح باقی شد جگر
 روح است درین ملک و جود
 بادش هفت با خلیل و سپاه
 سینه نار آن بود و زنج چنگل
 قلم کو برست و خط میجو موت
 عشق با ناله رگول از تن و جان

هست کرسی در میان اندر زان
 ارض آن کرسی بر پیش کمال
 طبع ظلمانی بود بند و ستان
 عقده دل با ناله و اوجان
 علم تو حید و حقیقت عین آن
 کان ما احوال و تفصیل اشاع
 صورت امکان و معنی لا مکان
 هست ظاهر ظهور ما از آن
 چون ملایک و آل و هر هست کمال
 هفت اقلیم با در میان
 روح و نفس دماغ ای خنده داد
 عرش است و قدسی مکان
 شد خلیفه بر سر این نار و آن
 زمین و جان که دل صاحب
 سینه ما هست هر چه دیدان
 بعث و شری هر زمان بنی جفا
 دانا و علی است از بر آفتاب

با رعن روح و جسم کوه قاف
 عالم اسرار و اسرار است
 دنیوی و عقبی بود چرخ جان
 هست میزان حقیقی عین کمال
 هست روح نور و کسری نوزاد
 روح روینده ز جاده آن دگر
 چارمین فصل طبیعت این چهار
 بلغم و صغیر الود و جود طبع
 عین با از منی و کسب انقلاص
 هم خراب و مناجات آدم
 جسم و کرب و کعب روح پاک
 از کمال ما می دهد کل زنگ زنگ
 صفت با بلبل که دارد نا لعل
 مخفی و پیدای ما شد عین جبین
 کجاست کز او ظاهر و باطن است
 فانی نیست است کبر و کبر
 هر چه موجود است در ملک و کبر

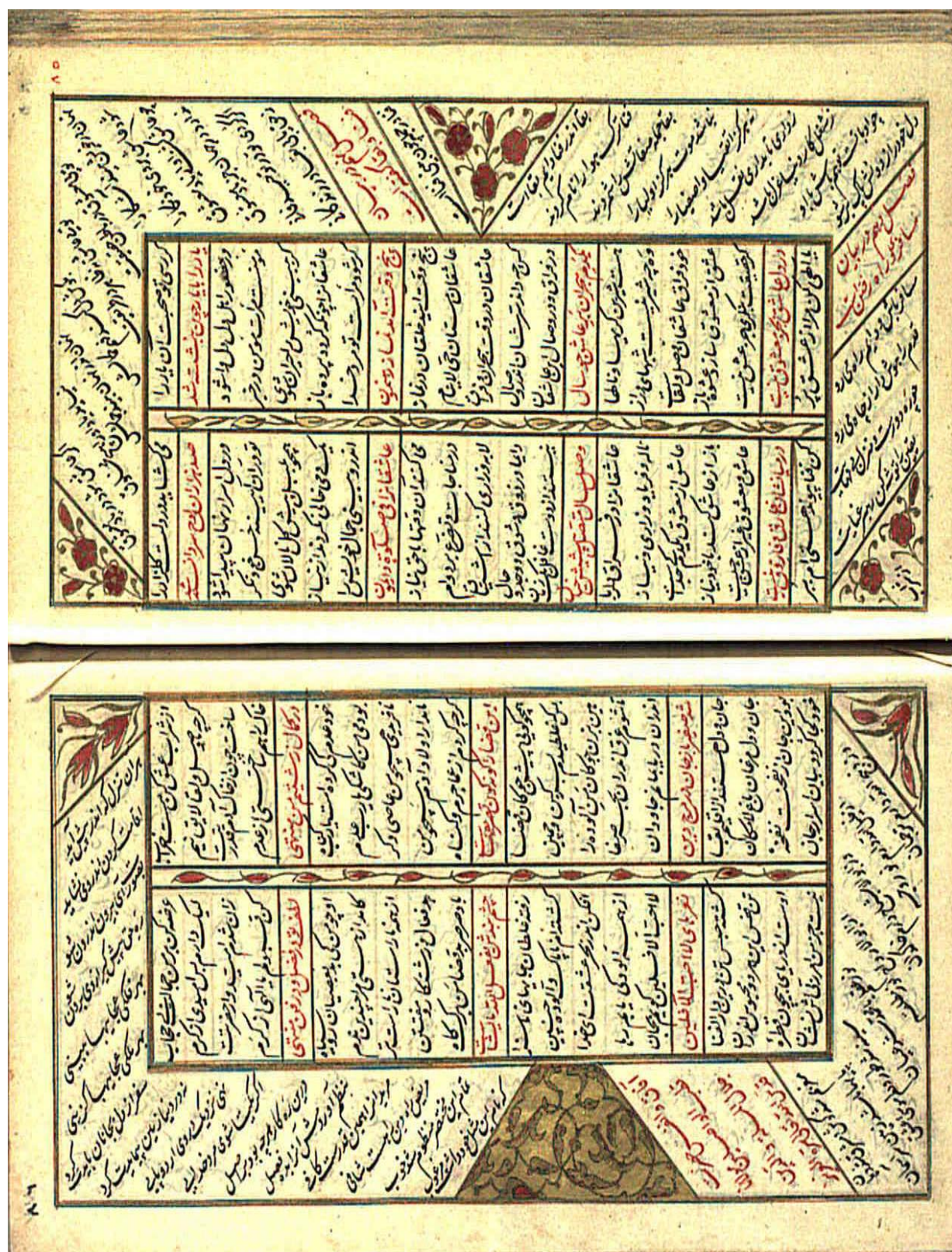
بهر همدیگر تو بستیخ و آن
 دست ما پر کار و نقطه آن
 بهر عیش بود این آب و نان
 کوسبک آبی بلبل کا بهر آن
 تن بود مشکات نفی روان
 چون فشیلا دان که کوز شمع از آن
 خبر و کوی ما بیلک است فی مانی
 شمع عن صرخاک و اب و ایندوان
 هم مزاج غنچه آمدن و معانی
 جان خمیازه و درین دیو معانی
 جان ما چون که خدا ترن خاندان
 قدر ما سروسر دلی شد بویشتن
 خوشی بدست از کس و سیر دستان
 وحدت و کثرت این دو جهان
 این نفوذ جود ما بی کسر آن
 هست در اکات ما چون کاربان
 شد مثال ما بهر سو دوزبان

کوه بحر خطا و عین موج	چشمه جوان زمانه جبینه یان
هفت دریا آفریده در وجود	چون در اعقاب کوه بلبل استخوان
شیشه صبر و صلابت چنگی	ساقه میخی نام می مستحان
هر چه آید در صیقل آن نامم	گاه دار صدفش ز کبر و زلفان
جام جمشیدست نام نظم ما	وما نموده جملگی باس لکان
کس نماند در این جام لطیف	عاشقانی دانند قدر عاشقانی
نقشه و حکمت و خیل و بعد راهت جیب	شش جهت دان در وجود جیبانی
عرق و کرسی با مکن و عشق طرب	عالم اعدا و ادنی استهفانی
قوت قربین شکل بروی لریست	تیرش کاشت در دام کمان
این همه اوجان لغت محقق	کفایت نوزش با دم ای شومندان
مانده نپنداری این زان مشت	است از لغت کمال است و جان
او همه کشد در ره من و رقیب	زان ترا شرا این حکایت و این
کون جامع آمدای خمسه بین	شاهد و مشهودش که ز فغان
اسم ما عین ستمی بشه بین	
بنیست ما را حاجت با دیگران	

عشق نامه
 عین الیوم سوز به بیند
 اولاده دیم کبر
 چو نیکو اولد رقیم و می و دود
 خالق عشق و طرب و کون و مکان
 یاد دل از این لذات قریب
 ز نیر و بال و آسمان و زمین
 عالم و فاضل و امیر و فقیر
 مؤمن و کافر و بود و نمیشد
 مست و خفا و کینه و کینه
 مرغ و ماهی و دوش و پیر و دود
 چهلک متان بیلین اول
 ابردمی اول خورشید خیا
 جمله آتش و هم و خوش طیر در
 آکمدین و اراده در در
 سوز و زدن که اولدی احسن
 عشق کلامی جمله بیغ و نیر

عشق نامه
 جان و دل در خدای قلم یاد
 بنده کینه معین اولد الله
 آلودی وجود کل وجود
 رازق و خشن و طری و اسلجان
 مالک کن و مکان و حق و عیلم
 عالم و آدم مکان مسکن
 عارف و کامل و صغیر و کبیر
 هر کیک و از نیک و دروم و راسی
 جمله انواع جنس و جنس زشت
 دانا و دلا و زده و کرا و حسد
 جماعه جملگی روا قلن اول
 اولدی مدینه جمله دل لال
 آدم با چون بزند جنت و جود
 سرور و انبیا محمد در
 آتق ایردی بو عالم انوار
 عشق احمد قوی اده ای اسر

(N) SÜLEYMANİYE KTPH. , NURUOSMANİYE K. , D. No: 5008, R. ÂFÂK U ENFUS

[illegible]

[illegible][illegible]

[illegible]

بجست قدرت برین بزم نیز تو عشق را بسین طاهر همه در آن رخ را برین میانی دیدن را بگویند و شش بعین	بهرین در درخشان از زبان از زبان است چو شکر را شود که از زلفش خدایا به جاست عاشقا ز جوی خرم گشتند بمی بیند عاشقا را روی تو	چو شمع شعله افروز از دهان صوری بگذر آری کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی	گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم	کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان	چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی	گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم	کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان	چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی
در محراب رخ تو درسی بر آورد آمد بر او را میانی می کشان را در او را میانی شش چو شمع از زبان	چو شمع شعله افروز از دهان صوری بگذر آری کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی	گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم	کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان	چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی	گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم	کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان	چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم کوشش است از رخش را شد چو شمع که در شعله ای بزی	گرش چو شمع از نور جلال عاشقا ز آتش آینه جهان چون ز شمع گشت پدید آید صورت از به صورت آید در بزم

251

آفاق انفس حضرت مولانا قدس الله روحه العزيز يقين الله

مبعوض شد که شش شرق شد و دهان
 سینه شد بطور و لم موسی عشق
 در بالا و رواج و روح مطلق
 از خلیل الله دارم نور و نور
 معنی ام الکتاب در سینه
 لوح محفوظ است بی شک صدر دل
 در بیضا است نور مصطفی
 تا ویم کین عین محمدی بپرسم
 اسم اعظم دان علی و عین ما
 هست یعقوب و چشم در یکجا
 قوت و رحمت لوح نوح در کمر
 هست روح شعیبی در تنم
 هم چو سراجی از دم سیم هم
 چهره ام هست نفس ناطقه
 خنده و گریه است بطل و قبضه
 شش یقین بان باشد شک جزم
 حس ما را و دستخیزد زبور
 سبب است و بار و نور و نور

پاینده باشد زمین و ستر آسمان
 نور عجب بل محمد شد عیان
 در او از شباح دارم خاکدان
 در زریح الله دارم ترجمان
 جمله را از لوح جان با بخوان
 حافظ دل شو که شد در الامان
 جوهر حرامی نمودن ان
 زان شد این دم بخوبی بزمان
 بونسم جانست اعصاب بحر آن
 در یکجا هست یوسف آن نهادن
 این جد باشد چو کشتی آن نهادن
 مریم گفت است ما در میان
 نغمه صوری در قالب ان
 عقل و روح بود و پیغمبران
 همچو سراجی از انیل ان
 در یقین فرا و یکد از کمان
 نطق فاراست همچون حافظان
 صخر و کجی شد حیاتم در دان

پایدا باشد زمین و سراسمان
نوعی حاصل باشد عیان
در ابرو اشباح دارم خاکیان
وز سبزه اند دارم همان
جله را از بوی جان با بخوان
حافظ دل شو که در آلاک
جوهر خردلی نمونسان
زان شد این دم بختی که زان
پوش جانست اعضا بخران
در تک جاست یوسفان نهان
این جبهه باشد چو کشی ای فلان
مریم گفت با مادر میان
تغنی صورت را در قالبان
عقل روح و دل بودی بخران
همچو سیکانیل غز انیلان
در یقین افزا و بگذران کنان
نطق فار است همچون حافظان
حق و بچی شد با تم جانان

دفعل یا است دیو حیلہ جو
صالح علمست و نافرود و شوق
معنی اند و احد با و لے
جو بسم الله الرحمن الرحیم
ایست و حرف و کلام و نقل و صوت
صورت و جان و مرآت و
کل شے با کمالا و جہ
رق منشور و حیو لا فہم کرن
ایست ای جسمها از عرش بود
سقط عشت و عرش رحمان نہ
موجهای شہ قوام روم و م
ہفت نجم چون حواس راہ خور
شد شریعت ظاہر و باطن طریق
شان با اظہار و باطن کمان بود
واجب اعلام و مکش و شہ رفول
عالم لا ہوت غیب یا است
این و مانع و کردہ و شہ شریع جگر
ہفت اعضای ہر دلی ای پسر
روح خود و روح حیوانی طلب

مطنہ چون سلیمان شد بران
مہرست جو دست پیر عازان
باز جاز و حرف و نون چون عالم
از وجود و ما طلب کبریا بین
عین آن عین آن عین آن
این حدیث را مصلح جویان
نور و اتم از معانی شہ بیان
ہست معمورست جان اصلا
ہست اگر کسی زمانہ زندہ نہا
ارض آن کہ سبب پیش کمالا
طبع ظلمانی بودند و ستان
عقل و دل باشد برای جلا جان
علم توحید و حقیقت عین آن
کمان با جالی تقیست نسبت ان
مورث امکان و معنی لا ملان
ہست اظہار ظہور ما از ان
چون لامک و ان ہفت آسمان
ہفت اقلیمند با در بیان
روح نفسی و مانع ای خود و ان

مطهره چون کلبه آن شده بران
مهرت جو دست پیش عازمان
باز جوارخ و نون چون مالک
از وجو و مالمب کربان
عین آنم عین آنم عین آن
این صدف را مصلح جویان
نور فایز آنم فی شده بیان
بیت معمورست جان اصدا
هست از کرسی زمان اندر زان
ارض آن کرسیست پیش کمال
طلوع ظلماتی بود و سمان
عقل و دل باشد برای جنان
علم توحید و حقیقت عین آن
کمان جان الفیض است نشان
مهر و امکان و معنی لا محاله
هست علما و مظهر ما از آن
چون ملک و دان هر وقت است
هفت اقلیم با ما در بیان
روح نقش و ناغی و نون

سکن روح بنی باشد جگر	روح انسانی درین ملک بود	پادشاه و کنت و باخشا و سپاه	سپهبدان و ان بود و وزیر بکل	قالیم که دست و خاتم همچو موت	عشق با باشد رسول شرق و جرن	باز منتقا روح جسم که نه قاف	عالم اعلی که و با اسفلات	دینی و عقاب بود چون بستان	هسته خاتم حقیقی عشق کل	هست روح نور قدسی نور نور	روح رو بند ز طایع آن دیگر	چایین فصل و طبیعت ابرج بار	بلغم وصف انوشیروانی جو طبع	نمرد باب و مناجات آدم	جسم مکرکب رگب روح پاک	انکلی میسر بود کل نمک رنگ	مخفی و پیدای شد صبر و عین	منورت ماس که زار زار دانه
عشر انسانی و قدسی لایحکان	شش خلیفه بر سر ابن مادران	این تن و جان شد در استخوان	سینه ما شد بهشت حوریان	بعث و نشری هر زمانه در جهان	دانا و حست و دروستان	هر چه حکم تو بر سر سر و دان	دست پا و کمار و نقطه نادران	هر چیز با بود این آب و نان	کس که بکلی بران کاهی کران	تن بود شکاک و شکست روان	چون نسیله و انکسوز و شمع دان	کبر و کین و رو بلیکست بی مان	شد غمناک و آب این دان	جان با سخا و در و مغان	جان با چون کشتن غنا و دان	قد ما سر و دست و دل شد در پستان	و حدت و کثرت ازین هر دو دیدن	خوش بر شش می برادرستان
کسی که کشت کرد و غلام ز بار است	تا فلا فیض است که خنجر بر سر	هر چه موجود است در ملک و کون	که هر چه و بحر و محیط و عین موج	و هفت دریا آفریده در وجود	بیش از صدها و مطلب جنگ و	هر چه که از در غیرت آن مستم	جام جمشید است نام نظم ما	کس که نماند در این جام لطیف	فوق و تحت و قبل و بعد و چوب و راه	عزیز کسی که بک و جش و طهور	قالب تو بدین شکل ابروی	این همه و صافی و صفت صفت	تا زنده ای که این زان نیست	او می باشد در ره و من و غیب	که چون جام می ای انگش و زین	اسم امین شمش بقیون	نیست ما را حاجتی با دیگران	
این انصود و جمهر با بی کرات	است در لایکات با حور و کرات	مش مشال و سر سو و وزیران	چشمه حیوان ز ما جو بی پان	چون در اعفا که باشد استخوان	باقی میخا نام بی استخوان	کا دارم مد نشان کز نشان	و انموده جلکی با سب لکان	عاشقان دانند قدر عشق عاشقان	شش چهره داد و در وجود جان	عالم اعلا و ادانا اقصان	تیر تیر کاشفت و دایم در کمان	بگفت نورش با دلم ای منون	هست این نیست سوال نرس جان	زان مراسم این حکایت در پستان	شاهد و مشهود و شاه کنفکان			

(M) MİLLÎ KÜTÜPHANE, D. No: 06 Mil. Yz. A 3996, R. ÂFÂK U ENFUS

چو که صفتش بداند بخت در میان خفا کرد از دست
 بعد از آن اندر میان عاشقان شد جسم چونکه بختش او میان
 بعد از آن نایب که باشد چارک چارک در چهار ضربه و چارک
 شد چو اسبابی بر آتش بخت زاهدان سبب ساز خود را و التزم
 این شانه را بر ای بر حسن دانش و گفتار که او را و نظر
 کو تو کردی و افقین بر وجه من بگویم آنو که یک آنکار
 خاکی و بادی و آب و آتش جمله را با تو بگویم خوش خوشی
 فقر و سکنی بود و کای او آب باشد محبت باکی او
 انشاد در این بخت چندی دیدها از غیور حق پرورد
 این بود معنی خال با تو گفتند و اندام عالم بالمشکات
 این هم از حسن حق کرد که غریب و مشرق و یکنه و هم
 عشق و فرشت زبیر و بالا و نو ناد را باشد معین تلخ و خوش
 قولند و صلاه در پیش هست نیست جود یکا اندر خجسته
 و صلاه کاند بدین پوشیده در ره حق و فنا کوشیده
 گفته سوزن مولانا اجلال

انوار

از برای این بود افاضات اجلال
 رساله افاق و نفس حقیقه سولانا اجلال الدین زری قمر
 معین شد که و مشرق شد در پایجا باشد بر سر آسمان
 سیند شطوط و در موی عشق نور علی با حق شد عیان
 از اسرار و روح مطلق و زایا و اسباب و اوج خاکدان
 از خلیل الله در اتم نور و در بیخ الله دارم بر جهان
 معنی نام الکتاب آمد بی جمله از لوح جانباخوان
 لوح محفوظ است بیک صمد حافظ دلش کوشد و الاله
 ذره به بضاعت نور مطلق جوهر حرا و لی بوسنات
 حایر و کین صمدی دریم زار شد این حق صاف قران
 اسم اعظم و ان علی و علی بن ابی طالب جابست اعضا احسان
 هست یغیور که کس در آن جا صفت بگویند آن نمان
 قوت او حسیه و نور که این صمد باشد چو حق ای فلان
 هست از روح الله صمدی دریم و یک نفس است با ما در حیان
 بگو اسرار از دم حق بظراف صورت اندر خال بالان

میری هست نفس لطیفه عقل و روح در او بیستاد و هشتاد
 خنده و گریه است بیست و نه مجرای کاین و غیر اینها فان
 شد بقدر اینها باشد سکه کفر در عین افزا و بکذا را ز کمان
 حس را و او میگوید که نور نطق ماقا رست هجده حافظان
 نفس آراسته است بیست و نه طعنه جان سلیمان بران
 صبر او نیست و هار و فریاد حفر و جی و جیاد جلوه و ان
 صالح علم است و ناز و ذوق و نشو معرفت جود سبب عارفان
 منی نالد و احمد باد و بار جوار حرف و خون چون عالم
 جلد بیسم الله الرحمن الرحیم از جود ما طلب کن زین نفس
 این و روح و کلام و فطرت و صفت عین آتم عین آن
 صورت و همان وجه و شرا و این حدیث از صفات جواد و
 کاشی ها که او میدهد نور ذات را صفاتی شده عیان
 رقیق نشو و جود افهم بدست معیشت جان و احسان
 ابتدا ای صفا از این بود حس از کسری مان الله زان
 سق جنت بر عالم آمده از آن کجا به پیش کاملاً

موجای

مردمان و قوی در درم و طبع ظالم بود دهند و ستان
 هست از جسم جزو خور و ماه و عقل و در باشد از او جان
 شد سربیت کلاه و باطن طریق علم و توحید و حقیقت عین آن
 شان ما اظهار باطن کان بود کار ما حال تقفیلست شان
 جامع اعلا و مکش شده ستون صوت لکان و وصفی لامکان
 عالم الاصول غیب القیب است حس الظاهر ظهور را از ان
 این دماغ و کرده و شش با جگر چون ملاک و از هر هفت
 هفت اعضاء بر و شایع بر هفت اقلند با ما در میان
 در او خود روح حیوانی ظلم روح نفسانی و باغ افروزه و ان
 مسکن روح نباتی شد جگر عرض انسانی و قدس بی مکان
 روح انسانی درین ملک جود شد خلیفه بر سرین با و از ان
 با شاه و تخت باخیا و سیاه این زین جان شد در صحن جان
 سینه تا او نبود و روح بکل سینه باشد بهشت و صوریان
 الک که رست و خراج جویوش بهشت و نوره و عز و مان بین در جهان
 و با باشد سوزان و جان و ناله و جنت از بر آستان

با شفا و جمع جسم که در قاف حد و طغیانی تو بر سیم غی فانیست
 عالم اعلام و سر و پا است راست دست ما بر کار و نقطه ناز و نه
 دینی و طغیانی بود محمود خاوری به پیش ما بود این آب و زنان
 هست نیز آن حقیقی عفا کل که سبک ای بر آن کاه چو کران
 هست روح نور فانی نور تن بود مشکات نفسانی در آن
 روح رویت خواجه آن ذکر جوان خلد و آن که سوز در تنی از آن
 جاد بر نفس طبعی است این چرا که کو کین ز این گسست ای جان
 بلغ و عفا شود غنی و طبعی شد عفا صرخا که ما بادی و نه
 عین با دارن و جمع ای جان هم مرغ عفا صرخا که ما بادی و نه
 هم خرابی است و خا جانان جان ما غنی از و در مضان
 جمیع ما که بر آب روح بال جان ما چون کنی از غنایان
 از کلامی مد کل رنگ رنگ قد است در دست و در اندیشه
 صوت ما بل که دار و بالا خوش بدستان و سر بر و است
 غنی و پیدای ما شد صبر و حدت و کز این این خود بد
 کج کند کند و ظاهر است این نمود جو صریحی کران

فانی

قافه فیضت که غنی تو هست هست از لکات ما چون کارمانه
 صریح و جو دست در لک و کن شد سال ما هر سو و زبان
 که هر یک حقیقی و عین روح به شسته حیدر از ما بودید جان
 صفت در با آن فرید و در و عفو چون در اعضا که باشد استخوان
 شیشه صفا و طریق چو کاف ساقی بهیانی که بی امتحان
 هر چه اید در ضمیر از غم کاه دایم صد نشان که بی نشان
 جگر عفا دست نام غلظ ما و انموده چو کاسا لکات
 که بنانده قدر این جام لطیف عا شفا و اند قد تر عا شفا
 فوق و وقت و قیام بعد در شجاعت و آن در وجود جلالت
 عزیز و کبری با ملک و حسی طبع عالم اعلی و ادا انهنان
 قافه و عین شکر ابروی هست تیر نکاست در وای کمان
 این همه ادا صانع و عظمی گفت نورش با دل ای مؤمنان
 تابنده ای که این از است هست این نیست رسول النور جان
 وای شد در و در عجب زان مرا شد این حکایت داستان
 که بجای آمد و تو تو شاهده مشهور شاه کفکلان

ایم را عین مستی باشد یقین
نبست ما را حاجتی باینکه گران

رساله عشق نامه حضرت مولانا جلال الدین رومی قدس سره

بسم الله الرحمن الرحیم

عشق در حبه اصل غنی بود ناکه جانی خالصش نمود
الهی پرورد چون بر زبان آمد شیرینش از زبان آمد
در سر کو که بود و بدیدی لایق خویشش ز ندید کسی
عشق بهمان اشکاشد تا که از خانه سوی محرابش
عشق بهمان در خانه ایستد سوی صواب و کج خانه ایستد
عشق آید خوشتر کرد اظهار غایتش را اولی ایستد
عشق مقبول قبل از آمدن کل کل از بلادن آمد
عشق با هر که یکشماره هر چه دارد عشق در بازو
عشق باشد همیشه کشف حجاب غایتش و هم از غایتش
عشق با هر کسی غایتش کرد از او را ابد غایتش کرد

لایق

عشق صیاد مرغ انسانست همچو مرغ هر پریشا نیست
عشق در توان کرد عاقل را عشق صیاد کرد و عاقل را
عشق را آتشست سوزنده مرد را آتش کند
عشق کافر کند مسلمان را هم بکافر بخشد اعران را
عشق فارغ زد هم او را بدیدد عجب او در کدام خانه بود
عشق از دید صاحبان با وای اندر میان جان باشد
عشق با هر که آتش را کرد سوی محسوسه رخساری کرد
عشق ادوی صوری میجو خسته آن دل را و در آتش است
عشق باشد همیشه روح درونی عشق هم نمون باشد و هم نیست
عشق نور است و آتش است هر که عاشق نشد زار و دور
عشق مدام ارباب حاذق شد کلاه محسوسه و کلاه عاشق شد
عشق در جبهه دست میفهم هر که عاشق شد و در دریم
عشق عجز آید جان و دل باشد قیله تر از آب و گل باشد
عشق در دستان دارد و دور دور خاکی خانه دارد
عشق چمنست و لاجان عشق باو نیست و باو نیست
عشق را جان و در بود جویان

III. 1. B. c. Eserin Metni

آفاق و انفس

- 1 مغربم شد گوش مشرق شد دهان پایها باشد زمین و سر آسمان^{236b}
- سینه شد طور دلم موسی عشق نور عظم با محمد شد عیان
- از ابوالارواح روح مطلقم و از ابوالاشباح دارم خاکدان
- از خلیل الله دارم نور وجه وز ذبیح الله دارم ترجمان
- 5 معنی ام الکتاب آمد نبی جمله را لوح جان ما بخوان
- لوح محفوظ است بی شک صدر دل حافظ دل شو که شد دار الامان
- دره بیضاست نور مصطفی جوهر خمر اولی مؤمنان
- هادیم کز عین مهدی می رسم زان شدم این دم بحق صاحب زمان
- اسم اعظم دان علی در عین ما یونس جانست اعضا بحر آن

^{1a} مشرق DNS : و مشرق MK || ^{1b} زمین و D S : زمین NMK || ^{2a} دلم DSMK : و دلم N || ^{3a} از
 DNMK : در S || روح DSK : نور N : بروج M || ^{3b} و از D : وز NMK : در S || ^{5b} - D : از NSMK || ^{8a}
 هادیم کز NMK : هادیم کز D : هادیم کن S || ^{8b} زمان DSK : قران NM || ^{9a} دان DNSK : و ان M || ^{9b}
 آن DSMK : جان N ||

- 10 هست یعقوب دو چشمم در بکا در تگ چاهست یوسف زان نهان^{237a}
- قوت نوحست نوح نوحه گر این جسد باشد چو کشتی ای فلان
- هست روح الله عیسی در تنم مریمم نفس است با ما در بیان
- هم چو اسرافیل از دم میدمم نفخهای صور اندر قالب آن
- جبرئیل هست نفس ناطقه عقل و روح دل بود پیغمبران
- 15 خنده و گریه است بسط و قبض ما همچو میکائیل و عزرائیل مان
- شد یقین ایمان باشد شک چو کفر در یقین افزا و بگذار از گمان
- حس ما داود می خواند زبور نطق ما قارست همچون حافظان
- نفس امارست دیو حيله جوی مطمئنه چون سلیمان شد بران
- صبر ایوب است و هارونم قرار حضر و یحیی شد حیاتم جاودان

^{10a} دو چشمم SK : ده چشمم M : دو چشم DN || بکا NSMK : مکان D || ^{11a} نوحست D : روحست NSMK ||
^{11b} این DSMK : ای N || جسد DNSM : تنک K || ^{12a} بیان DN : میان SM : عیان K || ^{14a} جبرئیل K : جبریل
 DNSM || ^{14b} روح NSK : رحم D : روحم M || دل DM : ودل NSK || ^{15a} بسط و قبض DSMK : قبض و بسط
 || N ^{15b} و DNM : SK || مان S : فان DMK : دان N || ^{16a} ایمان DSMK : ایمان و N || باشد DNSM : باشد و
 K || شک چو کفر DSMK : کفر شک N || ^{16b} افزا NSMK : افزا D || ^{18a} جوی DNMK : جو S || ^{18b} چون DNSK
 : جان M || ^{19a} DM - NSK : ما NSK || است DM - NSK || هارونم DSMK : قارونم N || قرار DNSK : قران M ||

- 20 صالحم علمست و ناقه ذوق و شوق معرفت جو دست پیش عارفان
 معنی الله و احمد یا ولی باز جو از حرف نون چون عالمان
 جمله بسم الله الرحمن الرحیم از وجود ما طلب کن این نشان
 ایت و حرف و کلام و نطق و صوت عین آنم عین عین آن
 صورت رحمان و هم مرآت او این حدیث از مصطفی جو ای فلان
- 25 کل شیء هالک الا وجهه نور ذاتم را معانی شد بیان
 رَقْ منشورم هیولی فهم کن بیت معمورست جان واصلان
 237^b ابتدای جسمها از عرش بود هست از کرسی زمان اندر زمان
 سقف جنت عرش رحمان آمده ارض آن کرسی به پیش کاملان
 مصر جامع شد روم روم طبع ظلمانی بود هندوستان

20^a ذوق و DNMK : ذوق S || 21^b عالمان DSMK : عقلا N || 22^b از وجود NSMK : او زجود D ||

- DSK : ز MN || 23^a صوت DNSK : صورت M || 24^a رحمان و هم DNM : رحمانم و SK || 25^a هالک NSMK : هالکان D || 25^b را DNMK : از S || بیان DNSK : عیان M || 26^a منشورم D : منشور NSMK || 26^b بیت DNSK : بیعت M || 28^a آمده DNMK : آمد S || 28^b کرسی D : کرسیست NSK : کرسی M || به DM : - NSK || 29^a شد D : شد قواو N : شد قوام S : شد قوی و KM ||

30 هست انجم چون حواس ماه و خور عقل و دل باشد من را ای جان جان
 شد شریعت ظاهر و باطن طریق علم توحید و حقیقت عین آن
 شان ما اظهار و باطن کان بود کان ما اجمال و تفصیل است شان
 واجبم اعلا و ممکن شد سفول صورتم امکان و معنی لا مکان
 عالم لاهوت غیب الغیب ماست هست اظهار ظهور ما ازان

35 این دماغ و گرده و شش با جگر چون ملائک دان هر هفت آسمان
 هفت اعضای برونی ای پسر هفت اقلیمند با ما در میان
 در دل خود روح حیوانی طلب روح نفسانی دماغ ای خرده دان
 مسکن روح نباتی شد جگر عرش انسانی و قدسی بی امکان
 روح انسانی در این ملک وجود شد خلیفه بر سر این یاوران

^a30 حواس DSK : حواس و NM || ماه و DNMK : ماه S || ^b30 من را ای D : مرا ای NMK : مر
 ای S || ^b31 علم DNS : علم و MK || ^b32 اجمال و DNK : اجمال SM || شان DMK : کان N : سان S ||
^b34 از ان DNMK : از این S || ^a35 این DNSM : آن K || دان هر DNSM : دان و هر K || ^a36 هفت
 NSMK : هست D || ^b37 دماغ DNSK : و باع M || ^b38 بی مکان DMK : لا مکان NS || ^b39 یاوران K :
 یاردان D : یادران N : مادران S ||

40

پادشاه و تخت با خیل و سپاه زین تن و جان شد صاحب قران
 سینه ناران بود دوزخ چگل سینه ما شد بهشت حوریان
 قالبم گورست و خوابم همچو موت بعث و نشری هر زمان بین در جهان
 عشق ما باشد رسول انس و جن دائما وحی است از و پر امتان
 باز عنقا روح و جسم کوه قاف 238^a هدهد عظم تو بر سیمرغ دان

45

عالم اعلا سر و پا اسفل است دست ما پر کار و نقطه نافه آن
 دنیوی و عقبی بود چون جان و تن بهر عیش ما بود این آب و نان
 هست میزان حقیقی عقل کل که سبک آیی بر ان گاهی گران
 هست روحم نور قدسی نور نور تن بود مشکات نفسانی روان
 روح روینده زجاجه آن دگر چون فتیله دان که سوز شمع ازان

40^a تخت DNMK : تخت و S || 40^b زین D : این NSMK || دل DSMK : دلم N || 41^a چکل
 DNSK : بکل M || 41^b بهشت DNS : بهشت و MK || 42^b نشری DNSM : نشرم K || 43^a جن NSK : جان
 DM || 43^b بر DSMK : با N || ازو DNMK : زو S || 45^b آن DN : دان SM : مان K || 47^a میزان DNMK
 : می دلم S || 47^b آیی بر آن DSM : اید برو N : آرد K || 49^a زجاجه DNMK : زجاج S || دکر
 DNMK : دیگر S || 49^b سوز DMS : سوزد NK || دان DNSK : و آن M || شمع ازان DNSM : جمع سان
 || K

- 50 چارمین فصل طبیعت این چهار
 کبر و کین مار و پلنگ است بی امان
 بلغم و صفری شود خونی چو طبع
 شد عناصر خاک و آب این روان
 عین ابا از من و اسم امهات
 هم مزاج عنصر آمد خان و مان
 هم خرابات و مناجات آدم
 جان ما خمخانه و درین دیر مغان
 جسم ما مرکوب راکب روح پاک
 جان ما چون کدخدا تن خاندان
- 55 از گل ما می دهد گل رنگ رنگ
 قد ما سروست دل شد بوستان
 صورت ما بلبل که دارد نالها
 خوش بدوستان می سراید داستان
 مخفی و پیدای ما شد عین عین
 وحدت و کثرت ازین دو بدان
 گنج کنت کنزا و ظاهر زماست
 این نقود جوهر ما بی کران
 قافله فیض است کز حق میرسد
 هست ادراکات ما چون کاربان

50^b مار NSK : ما DM || است DMK : NS - || 51^a شود DNМК : شوم S || خونی NSMK : خوبی D
 || 51^b آب NS : آب و DMK || روان S : و آن DNМК || 52^a ابا DNS : ا باد MK || اسم DSK : جسم N : هم
 M || امهات NSMK : اقهاات D || 53^a هم DNМК : همه S || 53^b ما NSMK : D - || درین D : NSMK - ||
 54^a مرکوب NSMK : مرکب D || 54^b کد خدا DK : کتخدا NSM || 55^b قد NSMK : قدا D || سروست DNK :
 سروست و SM || 56^b می DSMK : و N || 57^a عین DNK : عین و SM || 57^b DK - : هم NSM || 58^a
 و DNМК : او S - || و DSMK : آز N || 59^a قافله NSMK : قله D || 59^b کاربان DN : کاروان SMK

- 60 هر چه موجود است در ملک دو کون شد مثال ما همه سود و زیان
- گوهر و بحر محیط و عین موج چشمه حیوان زما جویندگان^{238b}
- هفت دریا آفریده در وجود چون در اعضا کوه باشد استخوان
- شیشه صهبا و مطرب چنگ و نی ساقی میخانه ام بی امتحان
- هر چه آید در ضمیرت آن منم گاه دارد صد نشان که بی نشان
- 65 جام جمشیدست نام نظم ما و ما نموده جملگی با سالکان
- کس نداند قدر این جام لطیف عاشقان دانند قدر عاشقان
- فوق و تحت و قبل و بعد راست و چپ شش جهت دان در وجود جملتان
- عرش و کرسی با ملک وحش و طیور عالم اعلا و ادنی امتهان
- قاب قوسین شکل ابروی من است تیر مژگانست در دائم کمان

|| 61^a گوهر و S : گوهر DNMK || بحر DNMK : بحر و S || 63^b نی DNMK : دف S || 64^b کاه
 DNMK : کا S || دار DK : دارم NSM || بی DNMK : - S || 65^b وما D : وا NSMK || 66^b قدر D :
 قدرش NSMK || 67^a بعد DNSM : بعد و K || راست و چپ K : راست چپ M : چپ و راست NS : راه
 ست و چپ D || 68^a و طیور DNSK : طیو M || 69^b دار DM : - NK و S || دائم DM : دائم در NSK ||

70 این همه اوصاف نعت مصطفاست گفت نورش با دلم ای مومنان
تا نه پنداری که این زان منست هست این نعت رسول انس و جان
او همی شد در ره من در عقب زان من را شد این حکایت داستان
کون جامع آمد ای شمس دین شاهد و مشهود و شاه کن فکان
74 اسم ما عین مسمی شد یقین نیست ما را حاجت با دیگران

70^a اوصاف نعت DSK : اوصاف ونعت N : اوصاف نور M || 70^b گفت DNMK : بگفت S || 72^a ره من
DM : ره و من NSK || 73^b و شاه SK : شاه DNK || 74^a مسمی D : مسما NSMK || 74^b حاجت DK :
|| NSM حاجتی

III. 1. C. Eserin Çevirisi

- 1 Kulak Batı'm oldu, ağzım Doğu; ayaklar zemin ve baş gökyüzü oldu.
Göğsüm Tur dağı oldu, gönlüm aşkın Musa'sı; aklımın nûru Muhammed'le ortaya çıktı.
Özgür ruhum ruhlar sahibindendir; gölgeler sahibinden toprağım (bedenim) var.
Halilullah'tan¹⁰¹ yüzümün nuru var; Allahın kurbanlığından¹⁰² tercümanım var.
- 5 Nebi'nin kitabında¹⁰³ anlam buldum; hepsini canımızın sayfalarından oku.
Gönlün göğsünde şüphesiz levh-i mahfûz¹⁰⁴; gönlün koruyucusu ol çünkü el aman sahibi oldu.
Mustafa'nın nuru beyaz incidir; müminlerin ilk sarhoşluğu bu cevherdir.
Rehberim, çünkü Mehdi'nin aslından geliyorum; o yüzden şimdi hakkıyla sahib- zaman oldum
Özümüzde Ali'yi İsm-i A'zam bil; Yunus'um candır, onun denizinin bir parçasıdır.
- 10 Yakub iki gözümdür ağlamaktadır; Kuyuda bir kamış vardır, Yusuf onda saklıdır.
Ağıt yakan Nuh, Nuh'un gıdasıdır; bu vücut gemi gibidir ey felân.
Allah'ın ruhu İsa benim tenimdedir; bizimle konuşan Meryem'im nefistir.
İsrafil gibi nefesten üflerim; Sur'un üflemesi onun bedenindedir.
Konuşan nefsimde Cebraîl vardır; peygamberler gönlün aklı ve ruhudur.
- 15 Gülme ve ağlama, ferahlık ve darlığımızdır; aynı Mîkaîl ve Azrâîlimiz gibi.
Şüphenin küfür gibi iman olduğu kesinleşti; yakîni artır ve şüpheden uzak dur.
Hissimiz Davud'dur, Zebur'u okur; nutkumuz hâfızlar gibi (Kur'ân) okur.

¹⁰¹ Hz. İbrahim

¹⁰² Hz. İsmail

¹⁰³ Kur'ân-ı Kerîm

¹⁰⁴ “فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ”, “Levh-i Mahfuz'dadır.”, *Kur'ân-ı Kerîm*, Burûc/22

Nefs-i Emmâre hile arayan şeytandır; Nefs-i Mutmainne onun karşısında Süleyman gibi oldu.

Sabrim Eyüb'tür ve huzurum Harun; Hızır ve Yahya ebedi hayatım oldu.

- 20 Salih ilmim ve onun devesi zevk ve şevkimdir; âriflere el uzat mârifet ara.
Allah'ın, Ahmed'in yahut Velinin anlamını; ârifler gibi nun harfinde ara.
Bismillahirrahmanirrahim'in tamamını; bu alameti varoluşumuzdan ara.
Ayet, harf, kelam, ses ve seda; (ben onların) ta kendisiyim, ta kendisiyim, ta kendisi.
Rahman'ın yüzü ve hem O'nun aynasıyım; bu sözü Mustafa'dan ara ey felân.
- 25 Külli şey'in hâlikun illâ vechehu¹⁰⁵; varlığımın nûrunu (bu söz) anlamlandırdı.
Allah'a ulaşmış kişilerin canı mâmûr bir evdir.
Bedenlerin başlangıcı aşktandır; yeryüzünde zaman içinde zaman vardır.
Cennetin tavanı Rahman'ın arşıdır; kâmil insanların önünde o yer dünyadır.
Anadolu'nun aydınlık düzeni Mısırda toplandı (?); karanlığın huyu Hindistan idi.
- 30 Yıldızlar ayın ve güneşin duyguları gibidir; (bu benim) aklım ve gönlüm olur ey canın canı.
Şeriat, zâhir ve tarikat bâtın oldu; tevhid ilmi ve hakikat onun özü oldu.
Bedenimiz âşikârdır, bâtın madendir; madenimiz bedenimizin kısa ve detaylı açıklamasıdır.
Bedenim yüksekte, ama aşağıda olması mümkündür; yüzüm görünür, ancak mânâsı lâ-mekândır.
Lahut âlemi gaybımızın gaybıdır; zuhurumuzun zuhuru ondandır.
- 35 Bu beyin, böbrek, akciğer ve karaciğer; her yedi gökteki melekler gibi bil.
Dıştaki yedi organ ey oğul; aramızda bizimle birlikte yedi ülke gibidirler.

¹⁰⁵ "كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ", "O'nun zatından başka her şey helak olacaktır.", *Kur'ân-ı Kerîm*, Kasas / 88

Hayvanî ruhu kendi gönlünde ara; beynin de nefsânî ruhtur ey ince görüşlü.

Karaciğer nebâtî ruhun meskenidir; insanlığın ve melekût âleminin arşı görünmezliktir.

İnsanî ruh bu vücûd mülkündedir ve bu dostların başına halife oldu.

- 40 Padişah ve taht, ordu ve sipahilerle; bu ten ve candan gönül vezir oldu.
Ateş ehillerinin sinesi kara cehennem gibidir; bizim sinemiz hurilerin cennetidir.
Tenim kabir ve uykum ölüm gibidir¹⁰⁶; her zaman kıyameti ve dirilmeyi bu dünyada gör.
Aşkımız insanların ve cinlerin elçisidir; daima ondan ümmetlere vahiy vardır.
Ruhum anka kuşu ve bedenim Kaf dağıdır; hüdhüd aklım ruhumu da Simorgun kanatları bil.
- 45 Başım yüce âlem, ayaklarım yeryüzüdür; elimiz pergel, göbeğimiz onun noktasıdır.
Dünya ve ahiret can ve ten gibidir; bu ekmek ve su yaşamamız içindir.
Gerçek terazi akl-ı küldür; onda bazen hafif, bazen ağır gelirsin.
Ruhum nurun nurun kutsal nurudur; bedenim nefsânî lâmbanın ruhudur.
Gelişen ruh onun camı gibidir; (artık bunu) mumun yanmasına vesile olan fitil gibi bil.
- 50 Tabiatın dördüncü mevsimi şu dörtten ibarettir; kibir ve kin, amansız yılan ve kaplandır.
Balgam ve safra mizaç gibi kanlıdır; toprak ve su bu ruhun parçalarıdır.

¹⁰⁶ “وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ”
“Geceleyin sizi öldüren (öldürür gibi uyutan), gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi diriltten (uyandıran) O’dur. Sonra dönüşünüz yine O’nadır. Sonunda O, yaptıklarınızı size haber verecektir.”, *Kur’ân-ı Kerîm*, Enam /60

Babanın özü benden ve annelerin isimlerindendir; ev ve ahalisinin asıl mizacı birdir.

Hem meyhâneye ve (hem de) Allah’a münacaata geldim; can meyhânedir ve burada Zerdüşt tapınağı vardır.

Cismimiz binek, temiz ruhumuz binicidir; canımız kâhya, vücûdumuz halk gibidir.

55 Gülümüzden rengârenk güller açar; boyumuz selvidir ve gönlümüz çiçek bahçesi.

Suretimiz iniltileri olan bülbüldür; dostlara hoş hikâyeler anlatır.

Gizlimiz ve aşikârimiz özün özü oldu; teklik ve çoğulu bu ikisinden bil.

“Küntü kenzen”¹⁰⁷ hazinesi bizden âşikâr olmuştur; bu cevherimizin göstergeleri sonsuzdur.

Haktan gelen topluluk berekettir; idraklerimiz de kervan gibidir.

60 İki dünya mülkünde her ne varsa; fayda ve zarar hepsi bize misal oldu.

İnci, geniş deniz ve dalganın kendisi; bizden arayanlara canlıların kaynağıdır.

Vücutta yedi deniz yaratılmış; dağ, uzuvlardaki kemik gibidir.

Şarap şişesi, çenk ve ney çalgıcısı; sınanmaksızın meyhânenin sâkîsiyim ben.

Vicdanında her ne doğarsa o benim; öyleki belirtisiz yüzlerce iz var.

65 Nazmımızın adı Cemşid’in kadehidir; hepsi sâliklerle bize gösterilmiştir.

Bu zarif kadehin kıymetini kimse bilmez; âşıkların değerini âşıklar bilir.

Üst, alt, ön, arka, sol ve sağ; bu altı yönü onların cümlesinin varlığında bil.

Arş ve yer, melekler, hayvanlar ve kuşlar; âlem-i a’lâ ve ednâ’nın imtihanıdır.

“Kâb-ı kavseyn”¹⁰⁸ benim kaşımın şeklidir; kirpikler yaydaki sürekli oktur.

¹⁰⁷“Bilinmeyen bir hazine idim, bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım ve kendimi tanıttım beni tanıdılar” , Kudsi hadis olarak kaydedilen bu söz için bkz. el-Aclûni, *Keşfü’l-Hafâ*, II. 173

¹⁰⁸“فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ”، “Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar, yahut daha az kaldı.”, *Kur’ân-ı Kerîm*, Necm / 9

70 Bütün bu vasıflar Mustafa'nın övgüsüdür; onun nuru gönlüme söyledi ey müminler

Bu bendendir zannetmeyin; bu insanlar ve cinlerin resulünün övgüsüdür.

O böylece yola çıktı ve ben arkasında; bu hikâye benim tarafımdan destanlaştırıldı.

Ey Şems-i din bütün varlıklar; gören ve görülen “kûn feyekûn”¹⁰⁹ şahındandır.

74 İsmimizin adlandırılmışın özü (ta kendisi) olduğu kesinleşti; kimseye ihtiyacımız kalmadı.

¹⁰⁹ “بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ” “Göklerin, yerin yoktan Yaradan'ı, bir emri murad etti mi ona yalnız ol! der oluverir”, *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara/117

SONUÇ

XVI. yüzyılda yaşamış Mevlvî şair Şâhidî İbrâhîm Dede (öl. 1550) yazmış olduğu manzum eserlerle Mevlâna ve Mevlevîliği tanıtmaya çalışmıştır. Şeyhi Dîvâne Mehmed Çelebi halk arasına karışmış ve onların anlayacağı şekilde Mesnevî'yi açıklamaya gayret etmiştir. Bu anlamda Mevlevîlik için yapmış olduğu hizmet küçümsenemeyecek niteliktedir. Üzerinde çalışmış olduğumuz *Işknâme*, *Tırâşnâme*, *Risâle-i Âfâk u Enfus* adlı manzum eserler tasavvufî bir niteliğe sahiptir. Bu üç küçük eseri yazarken sahip olduğu dinî ve tasavvufî bilgileri kullanmaktan kaçınmamıştır.

Çalışmamızın “Giriş” bölümünde Mevlâna'nın hayatı ve sahip olduğu fikirlere değinilmiştir. Mevlevîlik ve Mevlevîliğin sistemli bir hale nasıl dönüştüğü konusu açıklanmaya çalışılmış, XVI. yüzyılda Mevlevîliğin içinde bulunduğu durum hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak da bu Farsça manzum eserin müellifi olan Şâhidî İbrâhîm Dede'nin hayatı hakkında bilgilendirme yoluna gidilmiştir.

“I. Bölümde” *Işknâme* adlı eserin nüsha tavsifi yapıp her bir nüshanın imlâ özellikleri araştırılmış ve listeler halinde sıralanmıştır. Böylece Her bir nüshada mevcut olan özellik maddeler halinde çıkartılmış ve birbirleri ile karşılaştırma imkânı doğmuştur. Adı geçen eserin dil ve üslup özellikleri incelendikten sonra *Işknâme*'nin konusu üzerinde çalışılmıştır. Çalışmamıza konu olan *Işknâme*'nin beş nüshasını tarayarak ve birbirleri ile karşılaştırarak tenkitli bir metin oluşturulmuştur. Bütün bu çalışmalar tamamlandıktan sonra hazırladığımız tenkitli metnin imlâ özellikleri gösterilmiştir. Bu hazırladığımız tenkitli metin üzerinde tercüme çalışmalarına başlanılmış ve eserin tercümesi doğru bir şekilde yapılmaya çalışılmıştır.

“II. Bölümde” *Tırâşnâme* ve “III. Bölümde” *Risâle-i Âfâk u Enfus* adlı eserlerin çalışmalarında da yukarda bahsettiğimiz esere uygulanan yöntemlerin aynı sırası ile uygulanmıştır.

Bu üç eser çoğunlukla Mevlâna'ya, bazılarında ise Sultan Veled'e ve Şâhidî Muğlavî'ye atfedilmiştir. Fakat son dönem araştırmacılara göre dil ve üslup bakımından incelendiğinde Şâhidî'ye aidiyeti kesinleşmiştir. Daha önce metni basılmayan ve Türkçeye çevrilmeyen bu eserler bilimsel çalışma metoduyla günümüze kazandırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed b. Hasen b. Ali el-Beyhâki, *el-Esmâ ve 's-Sıfat*, Beyrut, (t. y)
- Ateş, Ahmet, *İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Manzûm Eserler*, İstanbul, 1968
- Ateş, Süleyman, "Cüneyd-i Bağdâdî", *TDVİA*, VIII, A. R. Baskan G. S. Matbaası, İstanbul, 1993,
- Can, Şefik, "Hz. Mevlânâ'nın Sûreti ve Sîreti", *6. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Selçuk Ünv. Basımevi, Konya, 1993
- Cin, Halil, "V. Millî Mevlânâ Kongresi'ni Açış Konuşması", *5. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 3-4 Mayıs, Selçuk Ünv. Basımevi, Konya, 1992
- Çıpan, Mustafa, "Mevlevî Şeyhlerinden Dîvâne Mehmed Çelebi", *VII. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 3-4 Mayıs, Selçuk Ünv. Basımevi, Konya, 1994
- el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, II, Beyrut, 1351
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerîm Meali*, Sentez Yayınevi, İstanbul, 2006
- Furûzanfer, B. , *Mevlâna Celâleddîn*, çev. Uzluk, F. N., M.E.B., İstanbul, 1963
- Gölpınarlı, Abdalbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1983
- , *Mevlânâ Müzesi Yazmaları Katoloğu*, c. II, TTKB, Ankara, 1967
- , "Mevlânâ Şems-i Tebrizî ile Altmışiki Yaşında Buluştu", *Şarkiyât Mecmuası*, III, İstanbul, 1959
- , *Mevlânâ Celâleddîn*, İstanbul, 1985
- Hilmi, Mahmut, "Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî", *4. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Selçuk Ünv. Basımevi, Konya, 1991
- Işın, Ekrem, "Mevlevîliğin Tarihsel Temelleri; Sultân Veled ve Çelebilik Makamı'nın Kuruluşu", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi Bildiriler*, Konya, 2004
- Karaismailoğlu, Adnan, "Mevlânâ'nın Hayatı", *Aşk Ocağında Can Olmak*, İstanbul, 2007
- Karlığa, Bekir, "Enâsır-ı Erbaa", *TDVİA*, III, A. R. Baskan G. S. Matbaası, İstanbul, 1991
- Kınalızade, Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş Şu'arâ*, Editör: İbrahim Kutluk, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1978

- Korucuoğlu, Nevin, "Mevlâna Celâlettin Rûmî", *X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler I*, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya, 2002
- Kur'ân-ı Kerîm*, Hayrât Vakfı, İstanbul, h. 1410, s. 604+10
- Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Vefa yay., İstanbul, 2007
- Mazıoğlu, Hasibe, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlâna'nın Yeri ve Etkisi", *Mevlâna'nın Düşünce Dünyasından*, Konya V. İ. K.T. M. Yay., Konya, 2004
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Bir XIII. Yüzyıl Mutasavvıfı ve Sûfisi Olarak Mevlânâ Celâlüddîn-i Rûmî", *4. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya, 1991
- Önder, Mehmet, "Tarih Boyunca Mevlâna Soyu - Fatih Sultan Mehmet Mevlâna'nın Altıncı Göbekten Torunudur", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi Bildiriler*, Konya, 2004
- , "Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Karatay Bld. Yay., Konya, 2007
- Önder, Mehmet, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara, 1992
- Öz, Yusuf, "Anadolu'da Farsça Öğretiminde Mevlevîlerin Rolü", *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya, 2000
- Öztürk, Nazif, "Mevlâna ve Mevlevîlik'in Türk Toplum Hayatındaki Yeri Ve Önemi", *Mevlânâ Araştırmaları -I-*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2007
- Savi, Saime İnal, "Mevlâna ve Barış", *9. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğ)*, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya, 1998
- Sevgi, Ahmet, "Edebiyatımızda Mevlâna ve Mesnevî Tesiri", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Karatay Bld. Yay., Konya, 2007
- Sultân Veled, *İbtidânâme*, çvr. Abdülbâki Gölpınarlı, Altınarı Ofset, Ankara, 1976
- Şafak, Yakup, "Hz. Mevlânâ ve Çevresindeki Bazı Önemli Şahsiyetler", *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya, 2000
- Şâhidî İbrâhîm Muğlavî, *İşknâme, Mecmua*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, F. Nafiz Uzluk Koleksiyonu, Sıra no: 353, s. 45^a - 48^a; *İşknâme, Mecmua*, Millî Kütüphane, Demirbaş no: 06 Mil Yz A 3996, s. 16^b -19b; *İşknâme, Mecmua*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu,

Demirbaş no: 005008, s. 91^a-93^b; Işknâme, *Mecmua*, Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İl Halk Kütüphanesi, Demirbaş no: 218, s. 57-61; Işknâme, *Mecmua*, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 1661, s. 42^b-45^a; Tırâşnâme, *Mecmua*, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir Koleksiyonu, Demirbaş no: 000793, s. 90^a-92^a; Tırâşnâme, *Mecmua*, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 2155, s. 232^b-234^b; Risâle-i Âfâk u Enfus, *Mecmua*, Millî Kütüphane, Demirbaş no: 06 Mil Yz A 3996/2, s. 14^a-16^b; Risâle-i Âfâk u Enfus, *Mecmua*, Süleymaniye Kütüphanesi, M. Arif-M. Murad Koleksiyonu, Demirbaş no: 000074, s. 91^b-93^a; Risâle-i Âfâk u Enfus, *Mecmua*, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş no: 2155/5, s. 236^b - 238^b

Şimşekler, Nuri, *Şâhidî İbrâhîm Dede'nin Gülşen-i Esrârı Tenkitli Metin Tahlil*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1998

-----, "Hz. Mevlâna ve Selâhaddin-i Zerkûb", *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler I*, Selçuk Üniv. Basımevi, Konya, 2000

-----, "Mevlevîliğin Tarihi Seyri", *İnsanlığın Aynası*, Konya B. Şehir Bld. Yay., Konya, 2004

-----, "XVI. Yüzyılda Ege Bölgesinde Mevlevîliğin Yayılması ve Sebepleri", *Mevlâna Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Konya, 2007

Topuzoğlu, T. R. , "Zülfekâr", *MEBİA*, XIII, M. E. Basımevi, İstanbul, 1986

Uludağ, Süleyman, "Hallâc-ı Mansûr", *TDVİA*, XV, A. R. Baskan G. S. Matbaası, İstanbul, 1997

-----, "Bâyezîd-i Bistâmî", *TDVİA*, V, A. R. Baskan G. S. Matbaası, İstanbul, 1992

-----, "Riyâzet", *TDVİA*, XXXV, A. R. Baskan G. S. Matbaası İstanbul, 2008

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mürşide TOPCU			
Doğum Yeri:	Erdemli			
Doğum Tarihi:	10.05.1971			
Medeni Durumu:	Bekâr			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Alata İlkokulu		Erdemli	1982
Ortaöğretim	Erdemli Lisesi		Erdemli	1985
Lise	E. End. Mes. L.	Elektirik	Erdemli	1988
Lisans	Selçuk Üniver.	Fars Dili ve Ed.	Konya	1999
Yüksek Lisans	Selçuk Üniver.	Fars Dili ve Ed.	Konya	
Becerileri:	Klâsik Cilt Sanatı, Cilt ve Kâğıt Konservasyonu, Şiir			
İlgi Alanları:	K. Cilt Snt, Cilt ve Kâğıt Konservasyonu, Şiir, Sinema, Fotoğraf			
İş Deneyimi:	Konya Bölge Yazma Eserler Ktph. Cilt ve Restorasyon Servisi			
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Emine KARAASLAN Nurcan SEVENSOY Neşen UZUN A. Fuat BAYSAL			
Tel:	0. 505. 9048954			
E-Posta:	murside33@hotmail.com			
Adres	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Anıt Alanı Meram / KONYA			